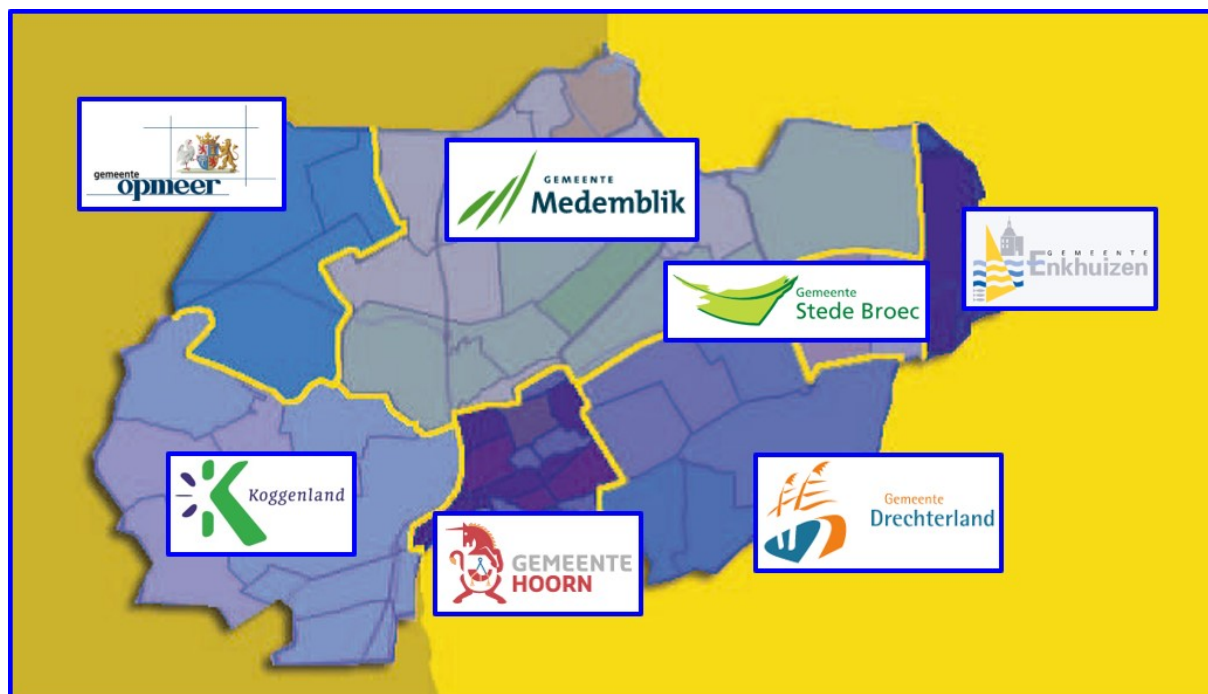

Trends en opgaven voor de Westfriese gemeenten

Koos van Dijken

Platform31, 16 april 2018

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
2	De belangrijkste trends	4
2.1	Demografische trends en ontwikkelingen	4
2.2	Economische trends en ontwikkelingen.....	8
2.3	Sociale trends en ontwikkelingen	13
2.4	Technologische trends en ontwikkelingen	16
2.5	Veiligheidstrends en ontwikkelingen.....	17
2.6	Ruimtelijke en woontrends	19
2.7	Trends op het gebied van duurzaamheid	22
2.8	Bestuurlijke trends en ontwikkelingen.....	25
3	De opgaven voor de Westfriese gemeenten	27
3.1	Inleiding	27
3.2	Opgaven voor de afzonderlijke gemeenten	27
3.3	Gezamenlijk opgave: benut en versterk de complementariteiten	28
3.4	Gezamenlijke opgave: verbeteren 'quality of life'	30
3.5	Gezamenlijke opgave: versterken economie, bevorderen ondernemerschap en betere werking arbeidsmarkt	32
3.6	Gezamenlijke opgave: vernieuwen en innoveren in het sociale domein.....	36
3.7	Gezamenlijke opgave: de ingrijpende duurzaamheidstransitie.....	38
	Bijlage: Grafieken niet in de hoofdtekst.....	40

1 Inleiding

Achtergrond en werkwijze

Platform31 heeft voor alle G40-steden een algemene trendstudie gemaakt ' *Vergaand veranderen, slim verschillen, duurzaam verbinden. Stedelijke trends en opgaven voor 2018 e.v.*'. In acht thematische hoofdstukken (demografie, economie, sociaal, technologie, veiligheid, ruimte/wonen, duurzaamheid en bestuur) worden de belangrijkste trends en opgaven voor de steden en gemeenten beschreven. Daarnaast worden in een overkoepelend hoofdstuk de opgaven in samenhang en in verbinding met elkaar beschreven.¹ Sinds juni vorig jaar is Platform31 actief met verbijzonderingen en verdiepingen van de trendstudie voor Haarlem, Zaanstad, Bergen op Zoom, Roosendaal, Enschede, Rijssen-Holtten, Nissewaard, Arnhem, Nijmegen, Capelle aan den IJssel, de middelgrote steden en de provincie in Noord-Brabant, de middelgrote gemeenten en de provincie in Zeeland, en de gemeenten en de provincie in Flevoland.

De algemene trendstudie en de vele verbijzonderingen en verdiepingen voor steden, gemeenten, regio's en provincies waren aanleiding voor de Westfriese gemeenten om Platform31 te verzoeken om de trendstudie ook voor hen te verbijzonderen en te verdiepen.² Op 3 april j.l. is een eerste presentatie met bevindingen verzorgd voor de gemeentesecretarissen e.a. van de zeven gemeenten. Mede op basis van de gedane suggesties is onderhavige rapportage verzorgd. Het rapport is gebaseerd op diverse beleidsdocumenten van de gemeenten en op diverse statische bronnen.³ Voor de verwachte bevolkings- en huishoudontwikkeling is gebruik gemaakt van de jongste prognoses van de provincie Noord-Holland.⁴

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt kort ingegaan op de belangrijkste trends en ontwikkelingen op het gebied van demografie, economie, in het sociale domein, technologie, veiligheid, wonen en ruimte, duurzaamheid en bestuur. De trends en ontwikkelingen worden in algemene zin beknopt belicht en worden ingekleurd met specifieke kenmerken en opgaven voor de Westfriese gemeenten. De trends en de verbijzonderingen voor de zeven gemeenten in West-Friesland zijn zelfstandig leesbaar. Vanuit de trends, ontwikkelingen en opgaven zijn de opgaven voor de afzonderlijke gemeenten benoemd en vijf belangrijke gezamenlijke opgaven (hoofdstuk 3). Ook dit deel van de rapportage kan gelezen worden zonder eerst het hoofdstuk over de trends te moeten lezen.

¹ Koos van Dijken (red.), *Vergaand veranderen, slim verschillen, duurzaam verbinden. Stedelijke trends en opgaven voor 2018 e.v.*, Platform31, Den Haag, 2017.

² Voor de drie gemeenten Drechterland, Enkhuizen en Stede Broec is een aparte rapportage gemaakt en zijn twee presentaties verzorgd (14 maart en 3 april) over de bevindingen. Koos van Dijken, *Trends en opgaven voor de SED-gemeenten en de SED-organisatie*, Platform31, Den Haag, 19 maart 2018; Koos van Dijken, *Trends en opgaven voor de SED-gemeenten en de SED-organisatie. Aanvullingen en verbeteringen*, Platform31, Den Haag, 6 april 2018.

³ Centraal Bureau voor de Statistiek (Statline), LISA (voor de ontwikkeling van het aantal banen en vestigingen), het Planbureau voor de Leefomgeving (leegstand winkels en kantoren) en waarstaatjegemeente.nl (diverse indicatoren).

⁴ Provincie Noord-Holland, *Prognose 2017-2040. Bevolking, huishoudens en woningbehoefte*, Sector Onderzoek en Informatie, Haarlem, 8 juni 2017. Door de provincie zijn ook de achterliggende spreadsheets met prognosegegevens voor de zeven Westfriese gemeenten aan Platform31 ter beschikking gesteld.

2 De belangrijkste trends

2.1 Demografische trends en ontwikkelingen

Algemeen

De Nederlandse bevolking groeit nog licht, vooral in de steden

Volgens de laatste nationale bevolkingsprognoses groeit de bevolking in Nederland van 17,1 miljoen in 2017 tot 18,1 miljoen inwoners in 2040 (+ 6%). Deze groei vindt met name plaats in de steden. Daarnaast zien wij in vele steden: toenemende vergrijzing, ontgroening, stijging van de buitenlandse migratie, een positief binnenlands migratiesaldo en een sterke verandering van de huishoudsamenstelling naar meer en oudere eenpersoonshuishoudens.

In heel Nederland meer ouderen en ouderen die steeds ouder worden

De vergrijzing neemt in heel Nederland toe. Niet alleen zijn er relatief meer ouderen, zij worden gemiddeld ook steeds ouder. Dus het aantal 80-plussers of 100-plussers groeit nog harder dan het aantal 65-plussers. Daarbij ligt het tempo van de vergrijzing in de Randstad en in de steden lager dan in perifeer gelegen regio's en op het platteland. Veel buitenlandse immigranten – met een sterke piek in 2016 – komen (uiteindelijk) in de grote steden terecht, omdat hier meer werk en onderwijs beschikbaar is en men gebruik kan maken van persoonlijke netwerken van al aanwezige familie, vrienden of kennissen uit het land van herkomst. Van de buitenlandse migranten vestigt zich 30% in de G4-steden en 35% in de G40-steden.

Groei of krimp van de potentiële beroepsbevolking belangrijke trend voor de toekomst

De verschillen in vergrijzing en aantrekking van binnenlandse en buitenlandse migranten maakt dat de ontwikkeling van de potentiële beroepsbevolking sterk verschilt tussen de gemeenten. Algemeen zien we - dankzij de verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd - dat het totaal aantal mensen tussen de 20 jaar en de AOW-gerechtigde leeftijd de komende vijftien jaar nog zal toenemen. Van 10,1 miljoen in 2015 naar 10,5 miljoen in 2030. Wel zwakt de groei van de potentiële beroepsbevolking af gedurende deze periode en zal zij rond 2040 gaan krimpen. In diverse regio's aan de randen van Nederland zal de potentiële beroepsbevolking al in de komende jaren afnemen. Door de instroom van jongvolwassenen uit binnen- en buitenland en de hieraan gerelateerde toename van het geboortecijfer groeit na 2030 de potentiële beroepsbevolking naar verwachting alleen nog in de agglomeraties Amsterdam, Delft, Zaanstreek, Haarlem en Den Haag.

Demografische trends en ontwikkelingen in de Westfriese gemeenten

Bescheiden bevolkingsgroei in de Westfriese gemeenten de komende twintig jaar

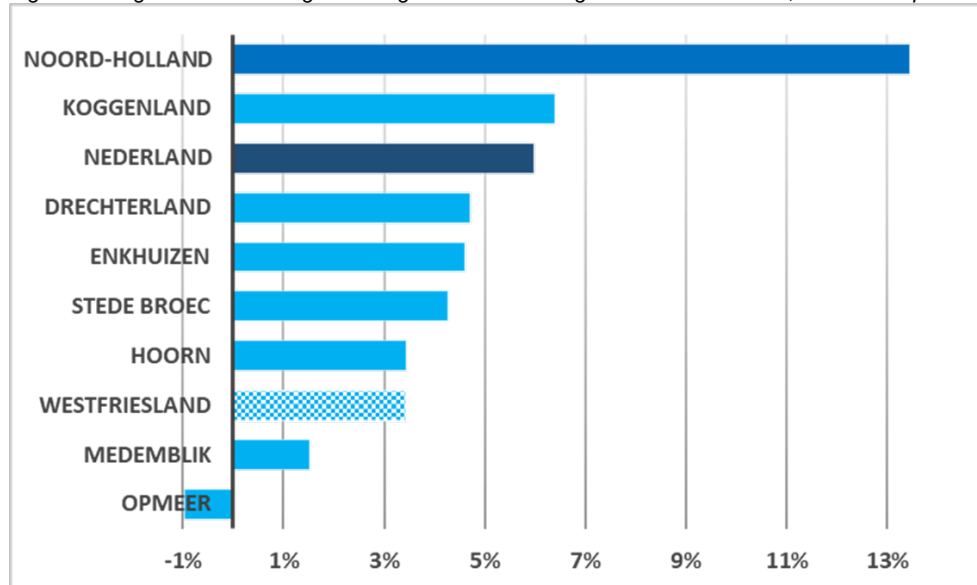
Volgens de prognoses van de provincie neemt de bevolking van West-Friesland de komende twintig/vijfentwintig jaar toe van 210.000 inwoners (in 2017) naar 217.000 inwoners (in 2040). Een groei van 3,4 procent (figuur 1). In Koggenland neemt de bevolking naar verwachting toe van 22.520 in 2017 tot bijna 24.000 in 2040. Een verwachte bevolkingsgroei van 6,4 procent. Voor alle overige Westfriese gemeenten ligt de verwachte bevolkingsgroei onder de verwachte groei voor de hele provincie Noord-Holland (13,4 procent) en de verwachte groei voor gemiddeld heel Nederland (6 procent).⁵ De bevolking van Opmeer zal naar verwachting krimpen. Van 11.400 in 2017 tot 11.290 inwoners in 2040; een beperkte krimp van één procent.

Over de lange periode van twintig jaar is de verwachte groei in West-Friesland en in de afzonderlijke gemeenten niet zeer groot. Dit hoeft geen nadeel te zijn omdat de gemeenten zich daarmee kunnen concentreren op het verbeteren van de woon-, werk-, leef- en recreatiemilieus en op het vooral toevoegen van "kwaliteit". En dat is de echt belangrijke strategische opgave voor de toekomst. De steden die naar verwachting de komende twintig jaar nog zeer sterk groeien zoals Utrecht (27 procent), Almere (24 procent), Amsterdam (23 procent), Delft (22

⁵ Zonder de verwachte groei van de bevolking in Amsterdam is van 2017 tot 2040 de groei in de hele provincie (excl. Amsterdam) 8,8 procent. De prognose voor de bevolkingsgroei voor heel Nederland is afkomstig van PEARL- prognose van CBS/PBL (SCB, Statline).

procent) en Nijmegen (20 procent) hebben de moeilijke opgave dat zij zowel de groei moeten accommoderen als zich moeten richten op het verbeteren van hun woon-, werk- en leefomgevingen. Deze steden moeten simultaan op twee borden schaken en excelleren. En dat probleem hebben de gemeenten in West-Friesland niet of veel minder. De gemeente Enkhuizen constateert bijvoorbeeld dan ook terecht dat de opgave verschuift van groei naar transformatie van het bestaande met de focus op kwaliteit en onderscheidend vermogen.⁶

Figuur 1: Prognose ontwikkeling bevolking in de Westfriesse gemeenten 2017-2040, toename in procenten

Bron: Platform31 op basis van meest recente prognose van provincie Noord-Holland

De bescheiden bevolkingsgroei voor de komende twintig jaar wordt verklaard door een verwachte negatieve natuurlijke aanwas (meer sterftes dan geboortes) in Drechterland (-/- 425 inwoners), Koggenland (-/- 686 inwoners), Opmeer (-/- 291 inwoners) en Stede Broec (-/- 109). De negatieve natuurlijke aanwas treedt vooral op in de tweede helft van de prognoseperiode. De natuurlijke aanwas is van 2017 tot en met 2039 naar verwachting nog sterk positief in Hoorn (+1.931 inwoners) en enigszins positief in Medemblik (+79 inwoners), Enkhuizen (+44 personen) en West-Friesland (+543 personen). Het saldo van de buitenlandse migratie (meer immigranten dan emigranten) is in alle gemeenten sterk positief. Voor heel West-Friesland van 2017 tot en met 2039 meer dan 9.000 nieuwe inwoners uit het buitenland (9.254 personen). In Hoorn naar verwachting de komende twintig jaar +3.144, in Medemblik +3.020, in Drechterland +894 personen, in Enkhuizen +876, in Stede Broec +715, in Koggenland +334 en in Opmeer +271 personen. De verwachting over het saldo van de binnenlandse migratie van 2017 tot en met 2039 is voor sommige gemeenten positief (Drechterland, Koggenland en Stede Broec) en voor sommige gemeenten negatief (Enkhuizen, Hoorn, Medemblik en Opmeer). Voor alle Westfriesse gemeenten tezamen wordt verwacht dat 2.620 méér inwoners verhuizen naar andere gemeenten dan er inwoners uit andere gemeenten verhuizen naar de Westfriesse gemeenten. Dat het vertrek naar andere gemeenten de vestiging vanuit andere gemeenten overtreft is naar verwachting vooral sterk in Hoorn (-/- 2.578) en in Medemblik (-/- 2.432). Het verwachte negatieve binnenlandse migratiesaldo – vooral in Hoorn en Medemblik en in mindere mate in Opmeer en Enkhuizen – duidt er op dat deze gemeenten minder aantrekkelijk worden als woon- werk- en leefgemeente dan andere gemeenten.

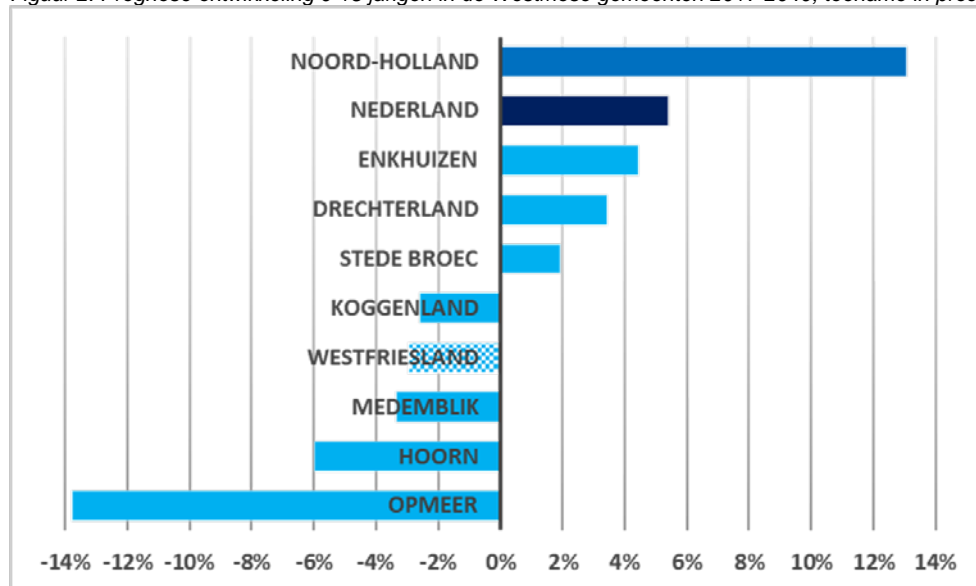
Geen verwachte ontgroening in drie Westfriesse gemeenten, wel ontgroening in vier gemeenten

In heel West-Friesland neemt naar verwachting het aantal jongeren van 0 tot 15 jaar af van 35.530 in 2017 tot 34.480 in 2040. Een afname van 3 procent. In Enkhuizen (+4,4 procent), Drechterland (+3,4 procent) en Stede Broec (+1,9 procent) neemt het aantal jongeren nog lichtelijk toe. In de andere Westfriesse gemeenten neemt de komende twintig jaar het aantal jongeren af. De sterkste daling wordt verwacht in Opmeer. En daling van bijna 14

⁶ Gemeente Enkhuizen, *Enkhuizen Routekaart naar de toekomst. Strategische keuzes voor havens, economie, recreatie en toerisme*, 20 november 2013, blz. 6.

procent; van 1.890 jongeren van 0 tot 15 jaar in 2017 tot 1.630 jongeren in 2040 (figuur 2). De verwachte afname van het aantal jongeren betekent dat de gemeente niet meer voor een grote *kwantitatieve* opgave staat om te investeren in jongeren- en jeugdvoorzieningen (bijvoorbeeld onderwijs en jeugdzorg). Wel blijft er onverminderd een *kwalitatieve* opgave.

Figuur 2: Prognose ontwikkeling 0-15 jarigen in de Westfriese gemeenten 2017-2040; toename in procenten

Bron: Platform31 op basis van meest recente prognose van provincie Noord-Holland

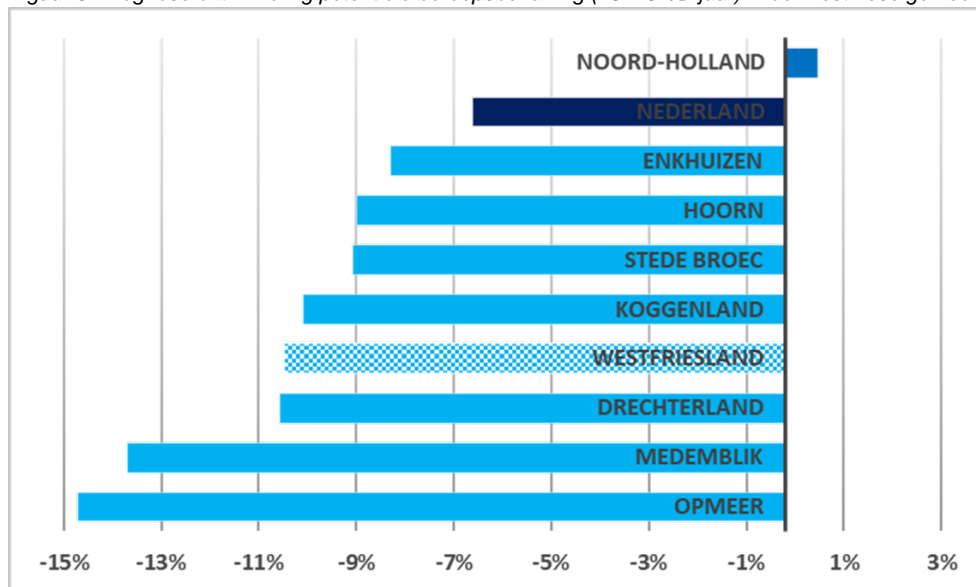
Afname van de potentiële beroepsbevolking aandachtspunt voor de toekomst

In alle Westfriese gemeenten en Nederland neemt de potentiële beroepsbevolking af. Als benadering van de potentiële beroepsbevolking is de prognose van de bevolkingsontwikkeling van de leeftijdsgroep 15 tot 67½ jaar genomen. Door het opschuiven van de pensioengerechtigde leeftijd is de verwachte potentiële beroepsbevolking niet meer eenvoudig te ramen. Als "beste" prognose voor de ontwikkeling van de potentiële beroepsbevolking is de verwachte ontwikkeling van de leeftijdsleeftijdsgroep van 15 tot 67½ jaar genomen. In heel West-Friesland neemt de leeftijdsgroep van 15 tot 67½ jaar af van 141.200 in 2017 tot 126.670 personen in 2040; een afname van -/ 10,3 procent (figuur 3). In Opmeer is de verwachte afname van de potentiële beroepsbevolking 14½ procent en in Enkhuzen is de krimp relatief het geringst in West-Friesland (-/ 8,1 procent). In de hele provincie groeit noch krimpt de potentiële beroepsbevolking de komende twintig jaar (+0,7 procent). Overal in de Westfriese gemeenten krimpt de potentiële beroepsbevolking sterker dan in heel Nederland (-/ 6,4 procent).

Deze daling verdient in de gemeenten én in de regio de volle aandacht. Door de afname van de beroepsbevolking verslechtert de concurrentiepositie en wordt men op termijn onaantrekkelijk als vestigingsplaats voor bedrijven. Omdat overal in de regio de potentiële beroepsbevolking krimpt, mag niet verwacht worden dat de inkomende pendel sterk kan toenemen om de eigen krimp op te vangen. Eerder het tegendeel. Westfriesland moet de magneetwerking van en de braindrain naar de MRA vrezen (met name voor hoger opgeleiden) zodat zonder adequaat antwoord de potentiële beroepsbevolking nog verder kan krimpen.⁷

⁷ Regionale economie West-Friesland. Beschrijving en analyse, augustus 2014, blz. 6.

Figuur 3: Prognose ontwikkeling potentiële beroepsbevolking (15 – 67½ jaar) in de Westfriese gemeenten 2017-2040

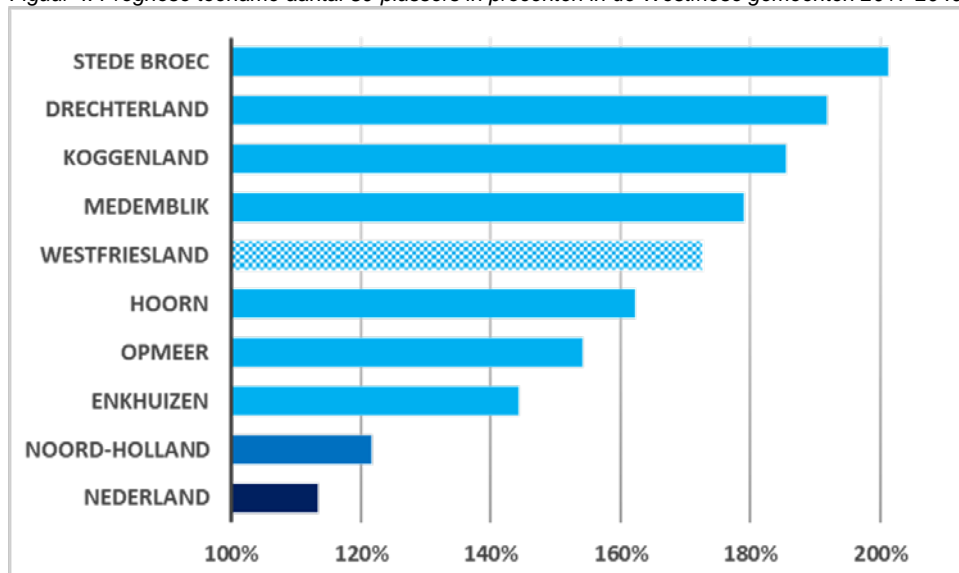

Bron: Platform31 op basis van meest recente prognose van provincie Noord-Holland

Aanzienlijke vergrijzing in de Westfriese gemeenten verwacht

Naar verwachting neemt het aantal 80-plussers in West-Friesland de komende twintig jaar sterk toe met +173 procent (figuur 4). Bijna een verdrievoudiging. Van 8.040 oude ouderen in 2017 tot 21.920 tachtigplussers in 2040. De toename is in West-Friesland en in alle Westfriese gemeenten groter dan in Noord-Holland (+122 procent) en in heel Nederland (+114 procent). De toename is relatief het geringst in Enkhuzen. Van 790 tachtigplussers in 2017 tot 1.930 tachtigplussers in 2040; een toename van 144 procent (een ruime verdubbeling). In Stede Broec verdrievoudigt de groep 80+’ers. Van 780 in 2017 tot naar verwachting 2.350 in 2040; een toename van 201 procent.

Figuur 4: Prognose toename aantal 80-plussers in procenten in de Westfriese gemeenten 2017-2040

Bron: Platform31 op basis van meest recente prognose van provincie Noord-Holland

Voor deze groep oudere ouderen is het cruciaal dat wonen en zorg in de buurt (en in de kern) goed geregeld gaat worden. Dit vraagt bijvoorbeeld om voldoende “Triple A voorzieningen” (arts, apotheek en AH) in de directe omgeving. Daarnaast zijn woonaanpassingen nodig om het mogelijk te maken in de eigen woning te blijven

wonen. Tegelijkertijd moet men, als daar behoefte aan is, ook kunnen doorverhuizen naar betaalbare, meer geschikte, woning als de eengezinswoning niet meer voldoet. Dit voorkomt dat men als oudere eenpersoonshuishouden niet-langer-geschikte, te grote (sociale) eengezinswoningen blijft bezetten die nodig zijn voor de nieuwe gezinnen. De verwachte sterke dubbele vergrijzing in West-Friesland roept het beeld op dat Mathijs Bouman, columnist van het Financieele Dagblad, schetste over dé geluiden van de 21-ste eeuw: namelijk “krakende botten, piepende gewrichten, mompelende monden en heel veel schuifelende voeten”.⁸ En dit beeld geldt, gezien de prognoses, zeker voor de gemeenten in West-Friesland.

Ook moet men rekening houden met en inspelen op de verwachte sterke toename van het aantal dementerende ouderen in Nederland. Volgens deskundigen neemt het aantal dementerende ouderen in Nederland explosief toe tot ½ miljoen in 2040.⁹ Als deze raming als uitgangspunt wordt genomen en de verwachte bevolkingsomvang van de gemeenten in West-Friesland in 2040 gerelateerd wordt aan de verwachte bevolking in Nederland in 2040 dan zullen in West-Friesland 6.000 oudere inwoners dement zijn en tegen die tijd goed opgevangen moeten worden.

2.2 Economische trends en ontwikkelingen

Algemeen

Sterk wijzigende economische structuur en een gemiddelde lage economische groei van één procent

De structuur van de economie wijzigt sterk en zal in de toekomst nog sterker en sneller wijzigen.

Concurrentievoordelen zijn steeds meer tijdelijk. De verwachting is dat de ontwikkeling van bijna ononderbroken substantiële economische groei in de naoorlogse periode ten einde is gekomen en niet makkelijk zal terugkeren op het hoge niveau dat wij van vóór de crisis gewend waren. Al maken de huidige economische groeicijfers – deels een inhaaleffect ná de crisis – de structurele trend van een lage economische groei nog niet zichtbaar. De verwachte lage groei voor de toekomst is gebaseerd op het grote aandeel van de diensten en van het MKB in de economie, de krimpende beroepsbevolking, de vergrijzende bevolking en het bereikte plafond in de opleidingsexpansie. Vele economen denken dat daarmee een langdurige periode van stagnatie met lage groei is aangebroken.¹⁰ Economen noemen de verwachte structurele economische groei van één procent het “nieuwe normaal”. Dit betekent ook dat er regelmatig geen groei of een negatieve groei zal zijn (normaal gesproken tweemaal per decennium). Zodat regelmatig zwakkere bedrijven omvallen en de gemeente zelf regelmatig met bezuinigings- en doelmatigheidskortingen en met budgettaire nul- en minlijnen te maken zal krijgen vanwege de trap-op-trap-af systematiek.

Banen voor middengroepen in administratieve functies het sterkst onder druk

De ontwikkeling van het aantal banen per stad verschilt enorm, door verschillen in sectorstructuur, ligging, ondernemerschap, innovativiteit, aanpassingsvermogen en de kwaliteit van het arbeidsaanbod. Voor de toekomst zijn de verwachtingen relatief gunstig voor steden met een grote industriële sector, veel zakelijke dienstverlening (exclusief de financiële sector), en een diensten- en zorgsector. In die sectoren zijn vooral de specialisatie in (kennis)intensieve productiefasen en de bijbehorende taken van belang. In Nederland en de steden neemt daarnaast het relatieve belang toe van arbeid voor laaggeschoolde banen en vooral van hooggeschoolde banen. Dit ten koste van de middelbaar geschoolde beroepsgroepen. Het opleidingsniveau van de beroepsbevolking bepaalt in zeer belangrijke mate de regionale economische groei.

⁸ Mathijs Bouman, “Wij worden ouder, de economie vergrijst. Maar dan komt de robot en kijk eens, we groeien weer”, in: *Het Financieele Dagblad*, 25 februari 2017.

⁹ Door de vergrijzing zal het leger demente ouderen in 2040 zijn gegroeid tot een half miljoen personen; het in dé epidemie van de 21-ste eeuw”. Henk Blanken, “Aan mijn achterblijvers”, in: *De Volkskrant*, 4 november 2017.

¹⁰ The Economist, *Secular stagnation. The long view*, 3 november 2014. .

Structurele leegstand, met verschillen tussen de G32-steden, zal niet snel verdwijnen

De afgelopen jaren worden gekenmerkt door een structurele, langdurige leegstand van zowel kantoren (17% leegstand) als winkels (10% leegstand) in Nederland. De verwachting is dat de structurele leegstand niet snel verandert. In de kantorenmarkt door een toename van het thuiswerken, zzp'ers en het Nieuwe Werken. En in de detailhandel door de grote overcapaciteit en structurele veranderingen in het retaillandschap mede door de opkomst van internetwinkels. Er zijn echter belangrijke verschillen per stad en regio: de kantorenleegstand is het hoogst in de Randstad, in het bijzonder rondom Amsterdam en in het Rijnmondgebied. Winkelleegstand is er juist veel buiten de Randstad en met name in de krimpregio's. Daarnaast is er wat betreft bedrijventerreinen sprake van een kwalitatieve mismatch in nagenoeg alle regio's. Het huidige aanbod sluit niet aan bij de veranderende economie en wensen.

Economische trends en ontwikkelingen in de Westfriese gemeenten

Afname van de potentiële beroepsbevolking belangrijk aandachtspunt voor de toekomst

De verwachte afname van de potentiële beroepsbevolking kan de economische mogelijkheden en ontwikkeling van de Westfriese gemeenten en West-Friesland sterk belemmeren. Dit dreigt de economische vitaliteit van de regio te beperken¹¹, een belemmering te zijn voor 'Een dijk van een regio'¹² en zal het nagenoeg onmogelijk maken om tot de top tien van de meest aantrekkelijke regio's te gaan behoren.¹³

De kansen voor de Westfriese specialisatie

De werkgelegenheid zal naar verwachting afnemen bij de overheid, in het onderwijs, de financiële dienstverlening en in de detailhandel. De economische kansen liggen op het terrein van persoonlijke dienstverlening, toerisme, horeca, cultuur, nieuwe vormen van zorg, de bouw (indien voldoende vernieuwend), slimme fabrieken, kleinschalige industrie, ambacht, lokale voedselproductie en sociaal ondernemerschap. En vooral de transitie naar een meer duurzame economie biedt vele nieuwe economische kansen. Als ondernemerschap alle kansen krijgt, zijn er volop kansen voor nieuwe vormen van bedrijvigheid en nieuwe banen in de Westfriese gemeenten. De bereikbaarheid van en naar banen is wel een zorgpunt. De bereikbaarheid is relatief hoog in Stede Broec en Enkhuizen en relatief laag in Drechterland en nog meer in Medemblik (bijlage: figuur B1). In *Atlas voor gemeenten* verliest Hoorn aan woonaantrekkelijkheid door de relatief lage score op de bereikbaarheid van banen.¹⁴ Omdat de bereikbaarheid van banen in belangrijke mate tevens de aantrekkelijkheid van de gemeenten als woonstad bepalen, is het van belang om aan goede verbindingen in de regio aandacht te blijven besteden.¹⁵

Meer woongemeenten dan werkgemeenten

De Westfriese gemeenten zijn meer woongemeente dan werkgemeente.¹⁶ Het aantal banen per 1.000 inwoners tussen 15 en 65 jaar ligt duidelijk lager dan het gemiddelde in Nederland en in de provincie. Het aantal banen per 1.000 inwoners tussen 15 en 65 jaar is in West-Friesland relatief het hoogst in Medemblik 698 en Hoorn 685, en relatief het minst in Drechterland 508 en in Stede Broec 409. Vergelijkbare scores voor Nederland en Noord-Holland zijn 758 respectievelijk 822 banen per 1.000 inwoners tussen 15 en 65 jaar (bijlage figuur B2).

Zwakke werkgelegenheidsontwikkeling in West-Friesland, met belangrijke verschillen per gemeente rond het regionale gemiddelde

Van 2013 tot 2017 neemt het aantal banen in West-Friesland nog niet toe (+0,1 procent). Het aantal banen heeft betrekking op het totaal aantal fulltimers, parttimers en uitzendkrachten. De ontwikkeling van het aantal banen is

¹¹ Regionale Economische Agenda, Westfriesland 2015.

¹² Samenvatting Structuurschets Westfriesland, Een dijk van een regio.

¹³ Pact van Westfriesland.

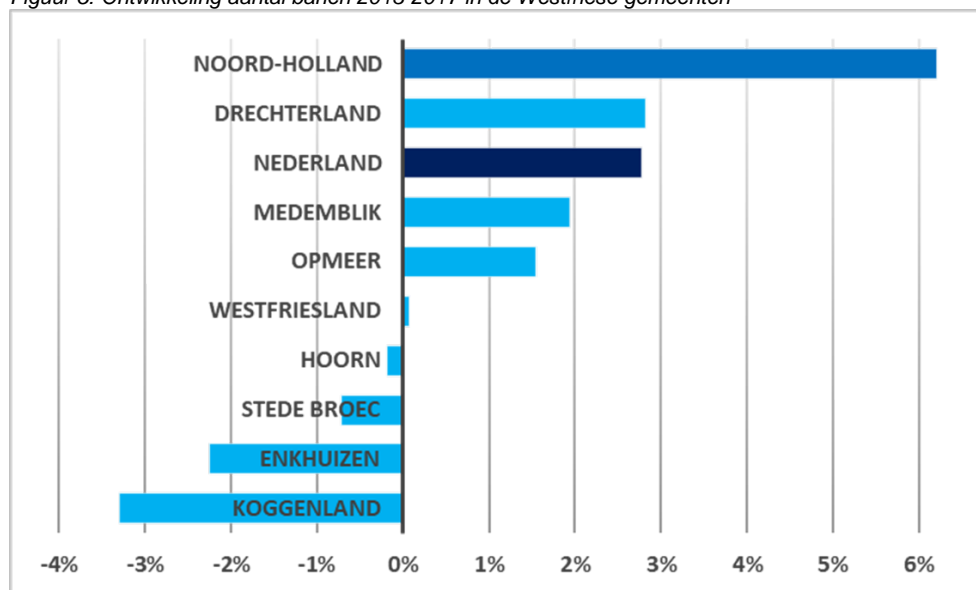
¹⁴ Bereikbaarheid van banen (per auto en OV) plaats 38 voor Hoorn in de rangorde van 50 grootste gemeenten in Nederland. Gerard Marlet en Clemens van Woerkens, *Atlas voor gemeenten 2017*, Utrecht, 2017, blz. 142.

¹⁵ Uit de analyse van *Stad en land* blijkt dat voor 22 stedelijke agglomeraties in Nederland de aantrekkelijkheid voor 33 procent bepaald wordt door de bereikbaarheid naar banen. Voor driekwart vanwege de bereikbaarheid van banen per auto, voor 18 procent door de bereikbaarheid van banen met OV en voor 6 procent door de nabijheid van een treinstation. Henri de Groot, Gerard Marlet, Coen Teulings en Wouter Vermeulen, *Stad en land*, Centraal Planbureau/Atlas Nederlandse Gemeenten, Den Haag, 2010.

¹⁶ Regionale Economische Agenda Westfriesland 2015, Deel II; de agenda, februari 2015, blz. 9. Zo'n 40 procent van de beroepsbevolking werkt buiten de regio.

duidelijk minder dan gemiddeld in Nederland (+2,8 procent) en in de hele provincie gemiddeld (+6,2 procent). Omdat de voorspoedige ontwikkeling in de provincie in belangrijke mate bepaald wordt door de voorspoedige ontwikkeling in de gemeente Amsterdam en in de regio Groot-Amsterdam is hiervoor gecorrigeerd om de ontwikkeling in de Westfriesse gemeenten te kunnen vergelijken met die in de provincie (exclusief Amsterdam). Van 2013 tot 2017 neemt het aantal banen in Amsterdam met bijna 13 procent toe. Als de banenontwikkeling van Amsterdam uit de banenontwikkeling van de provincie gehaald wordt dan is de banenontwikkeling in Noord-Holland (excl. Amsterdam) de afgelopen vijf jaar twee procent. Dan steekt alleen de banenontwikkeling in Drechterland boven de gecorrigeerde provinciale ontwikkeling uit. Rond de gemiddelde Westfriesse banenontwikkeling zijn er belangrijke verschillen per gemeente. Met een positieve groei in Drechterland (+2,8 procent), Medemblik (+1,9 procent) en Opmeer (+1,6 procent). En een krimp van het aantal banen in Hoorn (-/0,2 procent), Stede Broec (-/0,7 procent), Enkhuzen (-/2,3 procent) en Koggenland (-/3,3 procent) (figuur 5).

Figuur 5: Ontwikkeling aantal banen 2013-2017 in de Westfriesse gemeenten

Bron: Platform31 op basis van meest recente cijfers van LISA

Omdat de arbeidsmarkt een regionale markt is, is een andere invalshoek om niet te kijken naar de banenontwikkeling in de afzonderlijke gemeenten maar naar de werkgelegenheidsontwikkeling in de COROP-gebieden. Ook dan blijkt dat de werkgelegenheidsontwikkeling in de COROP-regio, waartoe de Westfriesse gemeenten behoren, zwak is. Van 2013 tot 2017 groei noch krimp (-/0,1 procent). Terwijl de werkgelegenheid in de regio Groot-Amsterdam in de afgelopen vijf jaar met 10½ procent is toegenomen, in de regio Zaanstreek met 2,1 procent en in IJmond met 0,4 procent. Alleen in de regio Alkmaar en omgeving is de ontwikkeling duidelijk minder voorspoedig (-/1,3 procent) dan in de Kop van Noord-Holland.

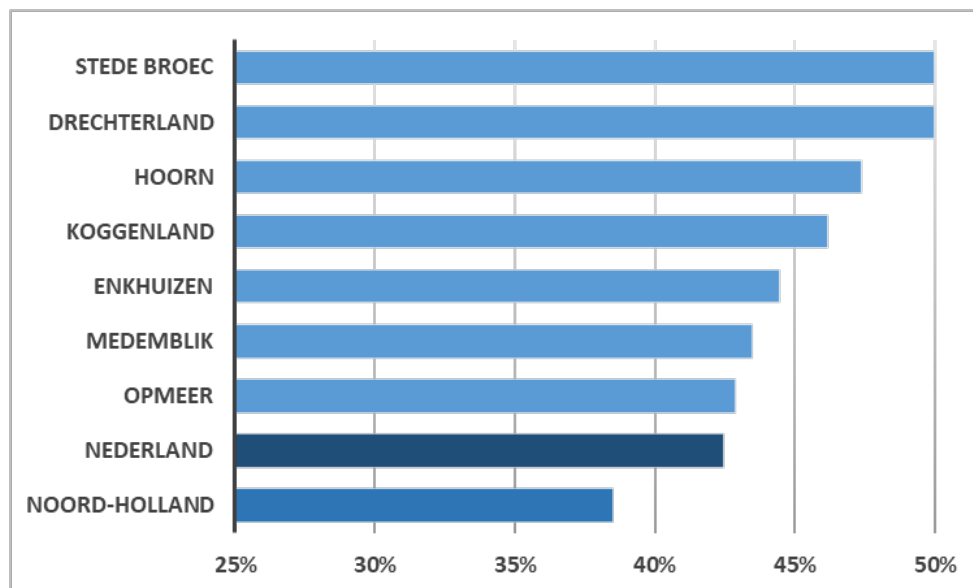
Vooraf kwetsbare positie voor de (administratieve) middenberoepen

Het werkgelegenheidsaandeel van beroepen met routinematige taken (zoals boekhouders, logistiek medewerkers en administratief personeel) – vooral taken in het middensegment van de arbeidsmarkt – neemt af. Voor deze middengroepen wordt de positie steeds lastiger en zij moeten ook steeds harder hun best moeten doen om hun positie te behouden. En het zijn vooral de MBO'ers met een administratief beroep onder de middengroepen (méér dan de personen met een havo- of vwo-opleiding) die risico lopen. Tussen de 12 procent en 28 procent van de huishoudens met een middeninkomen maakt in de loop van een jaar tijd een inkomensdaling mee en komt daardoor in een lagere inkomensklasse terecht.¹⁷ In totaal verdwijnen naar verwachting in Nederland 80.000

¹⁷ Godfried Engbersen, Erik Snel en Monique Kremer (red.), *De val van de middenklasse? Het stabiele en kwetsbare midden*, WRR, Den Haag, 2017. De middenklasse wordt op drie manieren gedefinieerd. Door hun opleiding: middelbaar opgeleiden zijn personen met een mbo-, havo- of vwo-opleiding (een derde van de Nederlandse bevolking tussen de 25 en 65 jaar). Door hun beroepen: middenberoepen zijn routinematige dienstenberoepen

banen in de financiële dienstverlening, zijn reeds 150.000 administratieve banen de afgelopen vijf jaar verdwenen en zullen de komende vijf jaar nog eens 150.000 administratieve banen verloren gaan. Vooral in Stede Broec en Drechterland bestaat een belangrijk deel van de beroepsbevolking uit middelbaar opgeleiden (figuur 6).

Figuur 6: Aandeel middelbaar opgeleiden in procenten van de beroepsbevolking in 2017 in de Westfriesse gemeenten

Bron: Platform31 op basis van CBS, Statline (arbeidsdeelname naar onderwijsniveau)

Als complement van het hoge aandeel middelbaar opgeleiden in de beroepsbevolking is het aandeel hoogopgeleiden in de beroepsbevolking in Stede Broec (25 procent) relatief laag. In alle Westfriesse gemeenten ligt het aandeel hoogopgeleiden in de beroepsbevolking onder het gemiddelde in de provincie Noord-Holland en Nederland (bijlage: figuur B4).

Voor laagopgeleiden veel banen beschikbaar, maar mismatches en verdringing

Het aandeel van de laagopgeleiden in de beroepsbevolking varieert sterk in de Westfriesse gemeenten. Van bijna 29 procent in Opmeer tot 20 procent in Drechterland (bijlage: figuur B3).

Daarbij is een groot aandeel laagopgeleiden in de beroepsbevolking niet per se een probleem. Voor de steeds kleiner wordende groep laagopgeleiden zijn er in principe vele banen beschikbaar (in de horeca, recreatie, persoonlijke dienstverlening, het nieuwe ambacht e.d.) en het verlies van laagopgeleide banen door automatisering en door het verplaatsen van banen naar lage lonen landen heeft in belangrijke mate in het verleden reeds plaatsgevonden. Er is eerder kans dat deze banen deels weer terugkomen door het op kosteneffectieve wijze kunnen maken van allerlei nicheproducten met 3D-printing.

Voor de laagopgeleiden zijn veeleer problemen de vele mismatches tussen vraag en aanbod van arbeid, de ruime arbeidsmarkt, de vele tijdelijke en flexibele banen (en baantjes), en hun precare inkomens- en arbeidsmarktpositie omdat een deel van de middengroepen naar beneden zakt en de lager opgeleiden verdringt of zal verdringen.

Grote verschillen in sectorstructuur tussen de Westfriesse gemeenten

De landbouw en visserij maakt een relatief groot aandeel uit van het totaal aantal banen in Drechterland, Enkhuzen en Koggenland (bijlage: figuur B5). De industrie is sterk vertegenwoordigd in Opmeer en Koggenland en slechts in zeer beperkte mate in Stede Broec (bijlage: figuur B6). De niet-commerciële dienstverlening (overheid, zorg, onderwijs e.d.) is relatief sterk in Stede Broec en Hoorn, en weinig dominant in Drechterland (bijlage: figuur B7). De zakelijke dienstverlening (met uitzondering van de financiële dienstverlening) is een sector met relatief sterke groeipercentages. Deze sector is relatief sterk in Medemblik en weinig sterk vertegenwoordigd

(administratief, verkoop, zorg), kleine werkgevers, zelfstandigen, boeren, voormannen en hooggeschoolde handarbeid (een derde van alle werkenden in de leeftijd tussen 25 en 65 jaar heeft een middenberoep). Door hun inkomen: de middeninkomens zijn huishoudens met een huishoudinkomen tussen 60 procent en 200 procent van het mediane inkomen (de middeninkomens vormen 57 procent van alle huishoudens).

in Koggenland. In alle Westfriese gemeenten ligt het aandeel van de zakelijke dienstverlening onder het gemiddelde in de provincie Noord-Holland. Terwijl in alle Westfriese gemeenten – met uitzondering van Medemblik – het aandeel van de zakelijke dienstverlening ook onder het gemiddelde in Nederland ligt (bijlage: figuur B8). In de niet-zakelijke dienstverlening zijn de vooruitzichten minder goed. En deze sector is in Stede Broec en Hoorn relatief belangrijk.

Leegstand van winkels in Hoorn en Enkhuizen en van kantoren in Stede Broec een aandachtspunt

In de Westfriese gemeenten is de winkelleegstand in Hoorn en Enkhuizen relatief hoog.¹⁸ Op 1 april 2017 is de winkelleegstand in Hoorn 13,3 procent en in Enkhuizen 12,3 procent, terwijl het landelijk gemiddelde leegstandspercentage 9,2 procent is. Bovendien vertoont de winkelleegstand in beide Westfriese gemeenten tot 1 april 2017 nog geen daling, terwijl landelijk de winkelleegstand weer daalt. De winkelleegstand is in Stede Broec op 1 april 2017 8½ procent; net onder het gemiddelde in Nederland. In de andere gemeenten in West-Friesland zijn de percentages winkelleegstand nog lager. Met een opmerkelijke nul procent winkelleegstand in Drechterland.¹⁹

De kantorenleegstand is landelijk 15,9 procent op 1 januari 2017. De kantorenleegstand in Stede Broec komt daarbij in de buurt met 15,3 procent en stijgt bovendien. Op 1 januari 2017 is de kantoorleegstand in Hoorn 12,2 procent (en dalend) en in Medemblik 9,9 procent (en stijgend). In de andere Westfriese gemeenten wordt door het Planbureau voor de Leefomgeving geen kantorenleegstand geregistreerd.²⁰ In alle gemeenten met een centrumfunctie (vooral Hoorn, en in veel minder mate Stede Broec en Enkhuizen²¹) vindt er een belangrijke transformatie plaats van het winkellandschap. Zowel in de dagelijkse als de niet-dagelijkse inkopen is er sprake van schaalvergroting. Het aantal winkels daalt, maar de winkelvloeroppervlakte daalt minder hard of stijgt zelfs. De binnenstad transformeert van een 'place-to-buy' naar een 'place-to-be'. Ondanks het terugkerend economisch optimisme, het toegenomen consumentenvertrouwen en de hogere consumentenbestedingen profiteren de kleine en middelgrote binnensteden vanwege de structurele trends hier nog weinig van.²²

Beperkte economische dynamiek in de Westfriese gemeenten

Uit de ontwikkeling van het aantal vestigingen in de afgelopen vijf jaar blijkt geen sterke economische dynamiek en grote mate van ondernemerschap in de Westfriese gemeenten. In de afgelopen vijf jaar is – in tegenstelling tot de ontwikkeling in Nederland en de hele provincie Noord-Holland – het aantal vestigingen van bedrijven gedaald. Gemiddeld voor alle Westfriese gemeenten tezamen met drie procent (figuur 7).

Als gekeken wordt naar het aantal oprichtingen (bijlage: figuur B9) en het aantal snelgroeiende ondernemingen (bijlage: figuur B10) dan is het beeld iets positiever voor Hoorn (meer oprichtingen per 1.000 vestigingen in 2016 dan het landelijk gemiddelde) en voor Hoorn en Koggenland (meer snelgroeiende bedrijven per 1.000 vestigingen in 2016 dan het landelijk gemiddelde). Maar in algemene zin duiden de drie variabelen in West-Friesland

¹⁸ Zie ook Sven Maas en Nienke van Gerwen, *Notitie leegstandsrapport Hoorn*, BRO, 4 april 2014.

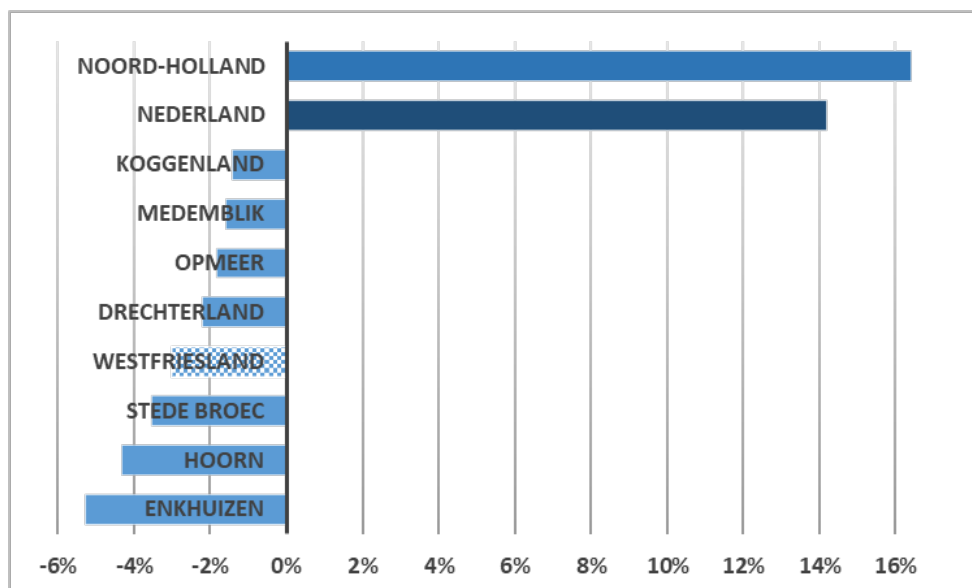
¹⁹ Planbureau voor de Leefomgeving, *Leegstand van winkels 2004-2017*, Infographic 7-9-2017. Op 1 april 2017 is de winkelleegstand in Opmeer 6 procent (en stijgend), in Medemblik 3,5 procent (stabiel), in Koggenland 2,6 procent (en dalend) en in Drechterland 0 procent (ná een piek in 2015).

²⁰ Planbureau voor de Leefomgeving, *Leegstand van kantoren 1991-2017*, Infographic 20-11-2017.

²¹ CBS, Statline, Maatstaven Financiële-verhoudingswet, Relatief regionaal klantpotentieel 2017.

²² In *De nieuwe binnenstad* wordt een denkrichting en handelingsperspectief aangereikt op basis van zes trends, vier denkrichtingen en vier scenario's. Ook met behulp van het professionaliseren van de binnenstadssamenwerking, het specialiseren en regionaliseren van binnensteden en het benutten van binnenstadsdata en daarmee (beter) sturen kan de positie van de eigen binnenstad versterkt worden. Hanneke van Rooijen, Barbara Heebels, Kees Machielse en Anne Heeger, *De nieuwe binnenstad. Toekomst van de binnenstad in een tijd van big data en circulaire economie*, Platform31, Den Haag, maart 2018.

Figuur 7: Toename aantal vestigingen 2013 – 2017 in procenten in de Westfriese gemeenten

Bron: Platform31 op basis van gegevens van LISA

Vooraf in Drechterland en Koggenland kan de dynamiek en de mate van ondernemerschap deels verklaard worden door het hoge aandeel van ZZP'ers in het aantal banen (bijlage: figuur B11). Ook verdienen deze ZZP'ers relatief hoge inkomens (bijlage: figuur B12 en figuur B13). In Hoorn is gezien het aantal oprichtingen en het aantal snelgroeiende ondernemingen per 1.000 vestigingen in 2016 sprake van een relatief grote mate van economische dynamiek. Maar dat wordt niet verklaard door gemiddeld heel veel ZZP'ers of gemiddeld zeer goed verdienende ZZP'ers.

2.3 Sociale trends en ontwikkelingen

Algemeen

De opgave om, na de transitie, de transformatie en innovatie in het sociale domein te realiseren

Na de overgang van nieuwe taken in het sociale domein naar de gemeenten (1 januari 2015) staan de gemeenten voor de (nog) veel moeilijker opgave om de transformatie en innovatie in het sociale domein met kracht voort te zetten. Een transformatie naar méér integraal beleid en méér samenhang op het gebied van jeugd, onderwijs, welzijn, sport, zorg, inkomensondersteuning, schuldhulpverlening, re-integratie en wijkaanpak. Dit vergt de samenwerking met vele maatschappelijke actoren (cliënten, zorgaanbieders, zorgverzekeraars, GGZ, GGD, medeoverheden, regiogemeenten, onderwijsinstellingen etc.). Bovendien zijn de verbanden tussen allerlei beleidsterreinen (jeugdzorg, Wmo, AWBZ, Participatiewet, Zvw, Wlz, WSW, openbare gezondheidszorg, MO/VO, sociale woningbouw, beschermd wonen, (passend) onderwijs, economie, arbeidsmarkt, gemeentelijk armoedebeleid) van belang om de transformatie tot een succes te maken. Het zijn de zorgaanbieders die met innovaties moeten komen. Maar de gemeente stelt de randvoorwaarden, stimuleert nieuwe toetreders en nieuwe aanpakken en zorgt voor een innovatiebudget. Als de transformatie en innovatie niet lukt, en er komen nieuwe vormen van bureaucratische verkokering en verantwoording tot stand, dan mislukt uiteindelijk de hele decentralisatie.

Toenemende zorgvraag van ouderen in eigen woning en buurt vergt samenwerking met vele partijen

De trend in het overheidsbeleid om mensen langer zelfstandig thuis te laten wonen, zet door. De 'inclusie' van kwetsbare oudere of burgers met een beperking leidt tot verdere lokalisering van het zorgbeleid. Kenmerken hiervan zijn een grotere zorgvraag door een toename van zorgbehoevende 80-plussers (waaronder complexe

zorg aan dementerende ouderen), mogelijke tekorten aan mantelzorgers, een veranderende rol van corporaties met meer verantwoordelijkheid voor het opvangen van kwetsbare groepen, een toename van informele zorg en de behoefte aan andere typen woningen. De uitdaging is ook om de technologische mogelijkheden en vernieuwingen (domotica, consult op afstand, gespecialiseerde woonvoorzieningen) in voldoende mate te gaan benutten. Dit vergt samenwerking van gemeenten, zorgaanbieders, zorgverzekeraars en woningbouwcorporaties.

Perspectiefongelijkheid tussen verschillende bevolkingsgroepen zorgt voor maatschappelijke onvrede

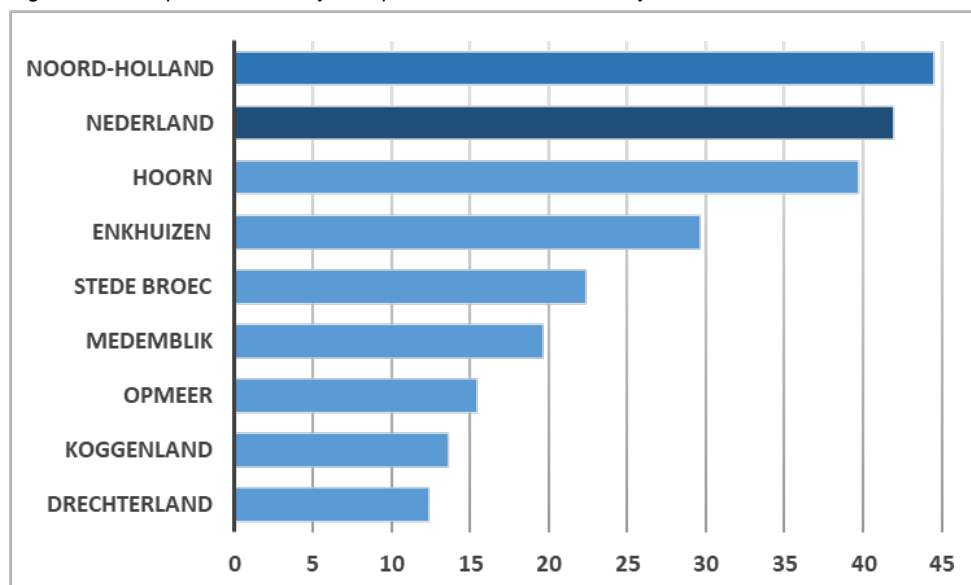
De inwoners in de steden zijn op allerlei manieren gesegmenteerd en gefragmenteerd (naar leeftijd, naar inkomenssituatie, naar gezinssituatie, naar mate van hulpbehoefte, naar werkzekerheid, naar herkomst en naar etniciteit). Daarbij wordt de segregatie naar opleidingsniveau en naar mentaliteit dieper. In de verbanden waar mensen elkaar tegenkomen (wonen, werken, onderwijs) is uitsortering waar te nemen. Er is in toenemende mate sprake van perspectiefongelijkheid. Samen met de arbeidsmarktontwikkelingen (flexibiliteit) en de toenemende onzekerheid (over werk, inkomen, pensioen en zorg) leidt dit bij belangrijke groepen inwoners tot onvrede over de maatschappij en de politiek.²³

Sociale trends en ontwikkelingen in de Westfriesse gemeenten

Relatief beperkt aantal kwetsbare inwoners en jeugdigen

In de Westfriesse gemeenten (met relevante verschillen) zijn er relatief weinig bijstandsgerechtigden (figuur 8), relatief weinig bijstandshuishoudens (bijlage: figuur B15), en een relatief beperkt aantal bijstandsuitkeringen in procenten van de beroepsbevolking (bijlage: figuur B16). De aantallen liggen voor alle Westfriesse gemeenten onder de gemiddelden voor de provincie en Nederland. De sociaaleconomische positie van de inwoners is in West-Friesland relatief het zwakst in Hoorn en Enkhuizen. Enkhuizen en Hoorn hebben dan ook meer inwoners met een laag inkomen dan het Nederlandse gemiddelde (bijlage: figuur B14). Op alle sociale variabelen valt vooral de beperkte sociale problematiek in Drechterland, Koggenland en Opmeer op. Dit zijn ook de gemeenten met een relatief sterke arbeidsparticipatie van zowel mannen als vrouwen (bijlage: figuur 18 en figuur 19). Wel neemt in alle Westfriesse gemeenten het aantal bijstandsontvangers (tot de AOW-leeftijd) in de afgelopen tien jaar sterker toe dan in de provincie en Nederland (bijlage: figuur B17).

Figuur 8: Aantal personen met bijstand per 1.000 inwoners van 18 jaar en ouder in 2017

Bron: Platform31 op basis van gegevens van 'waarstaatjegemeente.nl'

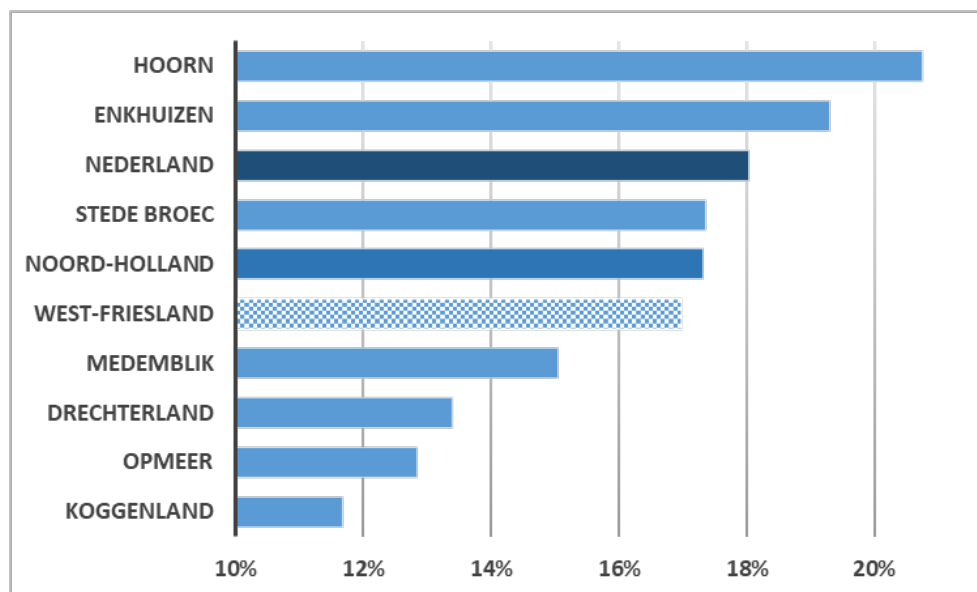
²³ Cok Vrooman, *Meedoen in onzekerheid*, Utrecht, 2016.

Het percentage kinderen dat in een gezin leeft dat van een bijstandsuitkering moet rondkomen is in alle Westfriese gemeenten lager dan het gemiddelde voor de hele provincie. Maar ligt in Enkhuzen boven het Nederlandse gemiddelde en in Hoorn net onder het Nederlandse gemiddelde. In Opmeer, Drechterland en Koggenland groeien relatief weinig kinderen op in een bijstandsgezin (bijlage: figuur B20). In Hoorn en Enkhuzen groeien procentueel meer kinderen op in een huishouden met kans op armoede dan landelijk. Deze kans is in vergelijkend perspectief het geringst in Drechterland, Medemblik, Koggenland en Opmeer (bijlage: figuur B21). Ook de kans op jeugdwerkloosheid is het hoogst in Hoorn en Enkhuzen en het geringst in Koggenland en Opmeer (bijlage: figuur 22).

Veel mensen langs de kant en groot onbenut potentieel

In het licht van de krimpende potentiële beroepsbevolking is bijzonder zorgelijk dat in alle Westfriese gemeenten veel mensen langs de kant staan, niet meedoen en dat hun potentieel niet benut wordt. In 2016 ontvangen in Hoorn 1.450 inwoners een WW-uitkering, 1.810 mensen hebben een bijstandsuitkering (tot de AOW-leeftijd) en 4.580 personen een arbeidsongeschiktheidsuitkering. In totaal ontvangen zo'n 7.900 inwoners van Hoorn één van de drie uitkeringen. Gerelateerd aan de beroepsbevolking van Hoorn (38.000 inwoners) staat daarmee 21 procent van de beroepsbevolking aan de kant, doet niet mee en hun potentieel wordt niet benut. In heel West-Friesland gaat het om 19.000 die één van de drie uitkeringen. Oftewel bijna 17 procent van de beroepsbevolking (figuur 9).

Figuur 9: Aantal uitkeringsgerechtigden (onbenut potentieel) in procenten van de beroepsbevolking in 2016 in de Westfriese gemeenten

Bron: Platform31 op basis van CBS, Statline (regionale kerncijfers, arbeidsdeelname en uitkeringsontvangers per soort uitkering)

Daarnaast zijn er veel mensen in de Westfriese gemeenten die geen uitkering hebben, niet-werken, zich niet meer aanbieden op de arbeidsmarkt omdat zij ontmoedigd zijn of die meer uren zouden willen werken. Als hier ook rekening mee wordt gehouden dan kunnen de bovengenoemde aantallen en percentages voor de Westfriese gemeenten bijna verdubbeld worden.²⁴ Wordt ook met de inwoners die willen werken (en dat nu niet doen), meer uren willen werken en die momenteel geen uitkering ontvangen rekening gehouden dan gaat het om ongeveer 38.000 inwoners in de zeven gemeenten, oftewel meer dan 30 procent van de beroepsbevolking.

²⁴ In 2016 zijn er in Nederland 1,6 mensen met een WW-uitkering, een bijstandsuitkering tot de AOW-leeftijd of een arbeidsongeschiktheidsuitkering. CBS, Statline (regionale kerncijfers: sociale zekerheid). Naast de groep Nederlanders met betaald werk of met een uitkering, was er in 2016 ook een groep van 1,5 miljoen mensen die aangaven te willen werken, of (als ze in deeltijd werken) meer uren te willen werken. CBS Nieuws, *Hoe groot is het onbenut arbeidspotentieel*, 30 augustus 2017. Zie voor de detailberekening van de 1½ miljoen niet-werkenden en niet-uitkeringsgerechtigden die mee willen doen ook: John Michiels, *Volumemaatstaven voor het onbenut arbeidspotentieel*, Centraal Bureau voor de Statistiek, Socio-economische trends, augustus 2017, blz. 3

Gezien de krimpende beroepsbevolking en de vele openstaande, en soms onvervulbare, vacatures is dit onbenutte potentieel een luxe die de Westfriese gemeenten zich niet langer kunnen veroorloven. En als wij de inschattingen van de OECD²⁵ volgen dat hooguit tien procent van de banen in Nederland verloren zullen gaan door automatisering, robotica, kunstmatige intelligentie e.d. dan is een veel groter arbeidsaanbod nodig om te zorgen dat er voldoende mensen beschikbaar zijn (laag-, midden- en hoogopgeleid) en dat werkgevers de beste werknemers kunnen kiezen.²⁶

2.4 Technologische trends en ontwikkelingen

Algemeen

Mensen en apparaten staan steeds meer met elkaar in verbinding

De technologische ontwikkelingen zorgen er voor dat de fysieke, digitale en biologische werelden samenkomen. De grenzen tussen online en offline vervagen met de mogelijkheid om altijd en overal online te zijn. Niet alleen mensen staan via internet met elkaar in verbinding maar ook in toenemende mate apparaten. De fysieke wereld wordt één groot communicatiesysteem die zorgt voor een koppeling tussen digitale diensten en producten. Steden staan voor de opgave om een omspannend, dicht en hoogwaardig netwerk aan te (laten) leggen en te beheren voor het transport van data (LoRa, wifi, LTE, 5G). Belangrijk is om door middel van open netwerken en open data te zorgen dat data beschikbaar zijn voor burgers en bedrijven. *Publieke* vragen die rond de nieuwe technologische mogelijkheden beantwoord moeten worden zijn: hoe zorg je voor een inclusieve stad, hoe voorkom je een (verdere) tweedeling tussen sterkere en zwakkere groepen met betrekking tot de aansluiting bij technologische veranderingen, hoe ga je om met een toenemende sociale complexiteit waarbij burgers steeds meer zaken zelf (al dan niet digitaal) regelen, wie beheert het systeem, hoe organiseer je het eigenaarschap van data, wie heeft toegang tot de data? Ook vraagstukken rond privacy en identiteitsfraude vragen publieke aandacht.

Technologische ontwikkelingen in mobiliteit veelbelovend voor kwaliteit steden

Veranderingen rondom mobiliteit hebben grote impact op de openbare ruimte in de steden. De verwachting is dat het mobiliteitssysteem van de toekomst bijna volledig zal worden gestuurd door zelflerende algoritmes. De rol van data-infrastructuur wordt in de steden daardoor minstens zo bepalend als die van de weginfrastructuur. Ze gaan op in één enkele mobiliteitsinfrastructuur. Deze infrastructuur maakt het mogelijk om steeds een actueel beeld te geven van de verkeerssituatie ('realtime monitoring') en hierop gelijk te sturen. Dit zal leiden tot een afname van het aantal files en ongevallen. Het datanetwerk maakt het ook mogelijk om de ketenmobiliteit (integreren van alle vormen van mobiliteit) en echt vraaggestuurd vervoer te optimaliseren. Het lange-termijn perspectief van Mobility as a Service (MAAS) is veelbelovend: betere doorstroming, grotere veiligheid, lagere verzekeringspremies, geen verkeersboetes, minder emissies, minder parkeerplaatsen en mobiliteit voor ouderen.

Grote onzekerheden over gevolgen

Of de technologische ontwikkelingen snel of langzaam gaan, of veel of weinig banen verloren gaan, is niet te voorspellen. Maar de invloed van de technologische ontwikkelingen zullen op alle terreinen van het leven en op alle beleidsterreinen van de overheid doorwerken. En niet iedere inwoner kan meedoen of zich aanpassen aan de snelle en onzekere technologische ontwikkelingen. In algemene zin worden daarbij op korte termijn de gevolgen van technologische ontwikkelingen overschat en op lange termijn onderschat.

²⁵ Volgens de OECD gaat slechts 10 procent van de banen in Nederland verdwijnen. Mathijs Bouman, "De robot komt onze banen stelen, maar dat zijn er wel veel minder kan Oxford-onderzoekers vreesden", in: Het Financieele Dagblad, 21 mei 2016, blz. 24; Melanie Arntz, Terry Gregory, Ulrich Zierahn, The Risk of Automation for Jobs in OECD Countries. A Comparative Analysis, OECD Social, Employment and Migration Working Papers no. 189, Parijs, 2016, blz. 16, 25.

²⁶ Deze lijn wordt bijvoorbeeld ook gekozen in de Economische Uitvoeringsagenda Medemblik. "Van oudsher lag het accent ruimtelijk op de werklocaties. Nu wordt het hebben van het juist opgeleid personeel belangrijker". Gemeente Medemblik, *Economische uitvoeringsagenda Medemblik*, mei 2016, blz. 9.

Technologische trends en ontwikkelingen in de Westfriese gemeenten

Nog geen beleid om in te spelen op de nieuwe technologische mogelijkheden

Smart cities beogen om met het gebruik van informatietechnologie samen met partners en burgers tot een samenhangende verandering van de gemeentelijke organisatie te komen. Deze technologische vernieuwing moet de prestaties van de gemeente duurzaam verbeteren. Het doel is om de kosten van de publieke sector acceptabel te houden, de prestaties te vergroten en om de ambities van de gemeenten te verwezenlijken. Meer 'data-wise' denken en doen van alle medewerkers en meer datagedreven sturing is hiervoor een vereiste. De gemeenten zetten vooral in op hun informatiepositie om de ondermijning beter te kunnen bestrijden. In West-Friesland is ook een Programma Harmonisatie informatielandschap opgestart. De doelstelling is om in een aantal jaren de diversiteit van applicaties af te bouwen en meer samen te werken met dezelfde applicaties. Dit leidt tot minder meer kosten en tot een betere uitwisseling tussen de gemeenten in West-Friesland. Op termijn moet het mogelijk zijn om de inwoners van West-Friesland plaats- en tijdonafhankelijk hun producten te kunnen laten afnemen.

Sommige steden en gemeenten gaan verder en zetten met pilots stapsgewijs (incrementeel, exploratief en directief) de technologische verandering in gang. De pilots en projecten hebben betrekking op big data (invordering, obesitas, energie, economische zaken, smart binnensteden), open data/geo (portal, inbedding proces, valideren bestaande sets, nieuwe datasets, ontwikkeling van apps en energiekaarten), gegevenspakhuizen en de ontsluiting van datasets, analyse en visualisatie (statistische software, data-analyse, predictive analysis, profiling, data-discovery en de toepassing van kunstmatige intelligentie), dashboards via één portal en het bouwen van platformen.

2.5 Veiligheidstrends en ontwikkelingen

Algemeen

Daling van de high-impact crimes, maar andere vormen van criminaliteit niet gemeten of nemen toe

De ingrijpende, geregistreerde criminaliteit voor burgers (denk aan straatroven, woninginbraken, overvallen, geweldsmisdrijven) neemt in Nederland sinds 2005 af. Zowel het aantal geregistreerde misdrijven als het percentage burgers dat zich wel eens onveilig voelt, neemt af. Nederland wordt veiliger en Nederlanders voelen zich veiliger. De daling van criminaliteit geldt echter niet voor elke dader, slachtoffer, plek of branche. Naast dat er sterke verschillen zijn in het aantal misdrijven per gebied, nemen ook specifieke vormen van criminaliteit toe. De minder zichtbare criminaliteit, zoals fraude, oplichting, ondermijning en de cybercriminaliteit, neemt toe. Jaarlijks gaat er 30 tot 40 miljard euro om in het criminele circuit. Een ruwe raming is dat de hennepcultuur, laboratoria voor synthetische drugs, cocaïnehandel, illegaal gokken, illegale prostitutie en dergelijke een economie vormt van meer dan €16 miljard die moet worden witgewassen. Deze criminaliteit is vaak buiten de greep en buiten het zicht van de overheid.

Het probleem van deze ondermijning is verder dat de sociale zekerheid wordt ondergraven. "Normaal werken" loont niet meer, jongeren komen in aanraking met verkeerde rolmodellen, ambtenaren en bestuurders worden onder druk gezet, geïntimideerd en bedreigd en de overheid is niet meer de baas. Burgemeester Peter Noordanus van Tilburg vertelde recent in een interview exact wat het probleem is en waarom hij vond dat hij dit moest aanpakken. "Op de middelbare scholen in Tilburg gaat een tarievenlijst rond. Voor het knippen van toppen van wietplanten krijgen ze vijfhonderd euro per dag, als drugskoerier krijgen ze duizend euro en op de uitkijk staan levert ook een fors bedrag op (...) De burgemeester sprak een joch dat met wietzolders meer verdiende dan een Kamerlid". En hij vond dat onacceptabel en een desastreus rolmodel dat aangepakt moest worden.²⁷

²⁷ Bram Endedijk, "De burgemeester als misdaadbestrijder. Interview Peter Noordanus burgemeester van Tilburg", in: *NRC Handelsblad*, 29 september 2017, blz. 11. Pieter Tops en Jan Tromp, *De achterkant van Nederland. Hoe onder- en bovenwereld verstrengeld raken*, Amsterdam, 2017, blz. 54.

Cybercriminaliteit wordt de fietsendiefstal van de toekomst, maar met een veel grotere impact

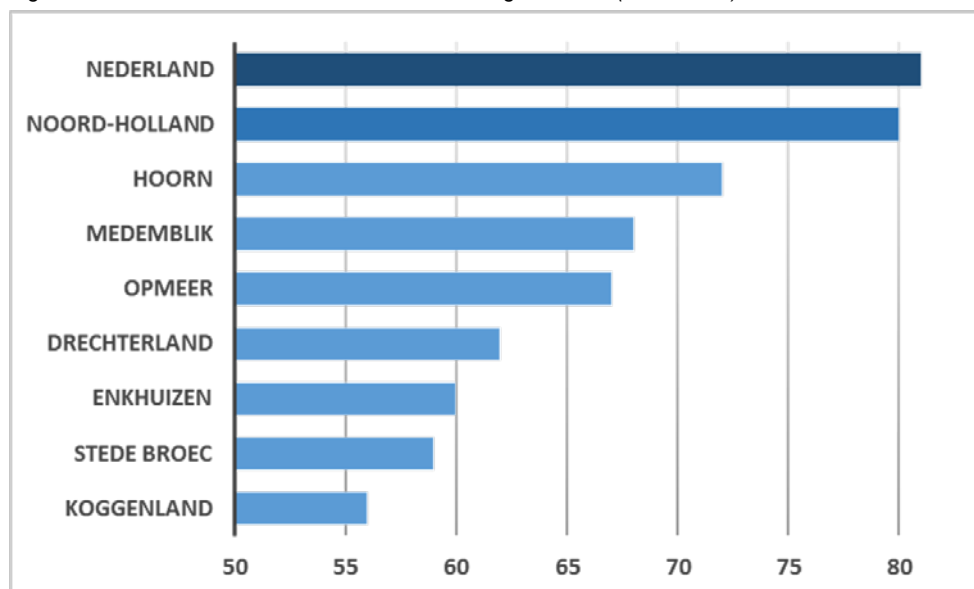
Een andere zorgelijke ontwikkeling is de toename van de cybercriminaliteit. Waarbij de ontwikkelingen in cybercriminaliteit niet of nauwelijks bij te houden zijn door de verbeteringen in cybersecurity. Omdat veel delicten niet gemeld worden, is het totaal aantal slachtoffers van cybercriminaliteit niet bekend. Ramingen duiden er op dat een op de negen Nederlanders (11%) slachtoffer is van cyberdelicten (identiteitsfraude, koop- en verkoopfraude, hacken, cyberpesten) en dat de schadeomvang 10 miljard euro bedraagt (waarvan €2,4 miljard in de publieke sector). Cybercriminaliteit kan de energievoorziening, verkeersregelsystemen, de uitgifte van paspoorten, het verstrekken van uitkeringen of de verkiezingen ontregelen, en het economisch leven aantasten (ook in de Westfriesse gemeenten).

Trends en ontwikkelingen op het gebied van veiligheid in de Westfriesse gemeenten

In de Westfriesse gemeenten een sterkere daling van de criminaliteit dan in Nederland en in de provincie

Het totaal aantal misdrijven en de high impact crimes (diefstal, inbraak, bedreiging, straatroof, openlijk geweld en overval woning en mishandeling) is in de Westfriesse gemeenten sinds 2012 afgenomen. De daling blijkt onder andere uit de afname van de criminaliteitsindex van het WODC (2012 = 100) als een maatstaf voor sociale veiligheid in de buurt (figuur 10).

Figuur 10: Criminaliteitsindex 2016 in de Westfriesse gemeenten (2012 = 100)

Bron: waarstaatjegemeente.nl (openbare orde en veiligheid)

Vier jaar geleden is binnen West-Friesland een regioscan gemaakt om te bekijken wat de veiligheidsproblemen zijn binnen de gemeenten en of West-Friesland een aantal veiligheidsproblemen gemeenschappelijk kan aanpakken. De Veiligheidsproblemen die gezamenlijk zijn opgepakt betreffen woninginbraken, (huiselijk) geweld, hennep/drugs en tijdelijke huisvesting EU-migranten. Momenteel moet de balans opgemaakt worden en onderzocht worden of de veiligheidsproblemen nog dezelfde zijn, of dat er nieuwe problemen zijn bijgekomen.²⁸

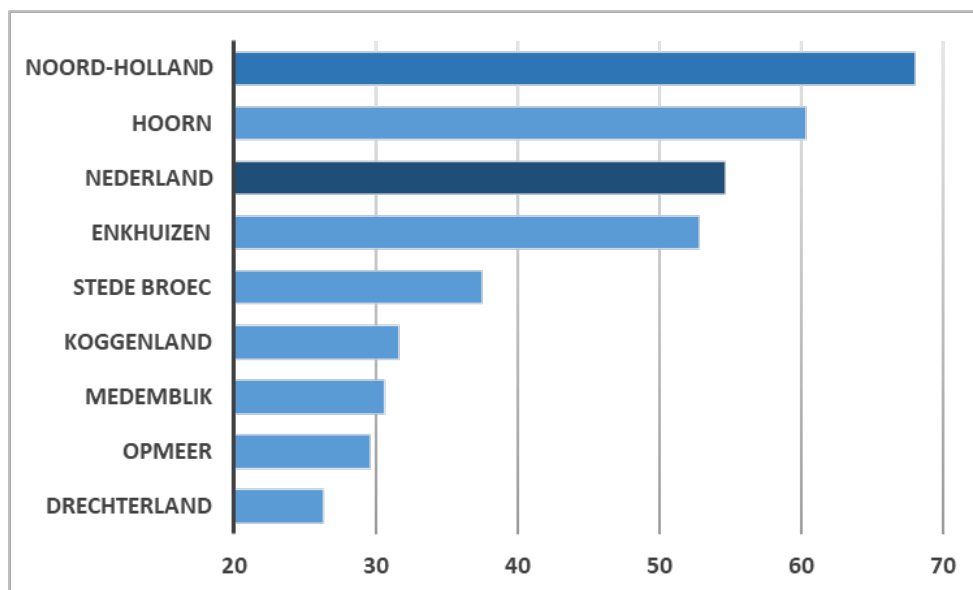
Grote verschillen in aantal geregistreerde misdrijven tussen de Westfriesse gemeenten

Het aantal geregistreerde misdrijven ligt in Drechterland met 26 misdrijven per 1.000 inwoners op een zeer laag niveau vergeleken met de andere Westfriesse gemeenten. Terwijl in Hoorn het aantal geregistreerde misdrijven (60 misdrijven per 1.000 inwoners) het hoogst ligt van alle Westfriesse gemeenten. Het aantal geregistreerde misdrijven per 1.000 inwoners is in Hoorn nog wel een lager niveau dan gemiddeld in de provincie, maar het aantal ligt hoger dan gemiddeld in Nederland (figuur 11). Ook het aantal verdachten per 1.000 inwoners (bijlage:

²⁸ Gemeente Stede Broec, *Kademota 2017-2021*, blz. 11.

figuur B23) en het aantal jeugdige verdachten per 1.000 inwoners van 12 tot en met 24 jaar (bijlage: figuur B24) ligt in Koggenland en Drechterland op een laag niveau. En in Hoorn en Enkhuizen op een relatief hoog niveau.

Figuur 11: Aantal geregistreerde misdrijven per 1.000 inwoners in de Westfriese gemeenten in 2016

Bron: waarstaatjegemeente.nl (openbare orde en veiligheid)

2.6 Ruimtelijke en woontrends

Algemeen

Trek naar de stad en toenemen van de ruimtelijke verschillen in Nederland

Nederland sluit zich aan bij de wereldwijde trend dat steeds meer mensen in de stad (willen) wonen. Naast de toename van het aantal alleenstaanden met een voorkeur voor de stad, groeien steden ook doordat steeds meer gezinnen met kinderen kiezen voor de stad als woon- en leefomgeving. Nederlandse steden zijn veel rustiger, aantrekkelijker, levendiger en veiliger dan in de jaren '70 en '80. De verwachting is dat het aandeel inwoners met een hoogbetaalde baan in de centrumstad verder toeneemt. Terwijl in de groeikernen en buitenwijken het aantal inwoners met een laagbetaalde baan juist zal toenemen.

Mensen stellen andere en hogere eisen aan de kwaliteit van hun woon- en leefomgeving. In drukke regio's als de Randstad, kiezen hoog opgeleiden dikwijls eerst voor de 'quality of living' van een woonplaats. Van daaruit kijken zij welke banen bereikbaar zijn. Gemeenten, steden en regio's beconcurreren elkaar daarom steeds strategischer met de nabijheid van groen, natuur, voorzieningen, cultuurhistorie en het vestigingsklimaat voor bedrijven. Voor mensen met minder keuzemogelijkheden is de belangrijkste gevraagde kwaliteit vaak de lage woonlasten. Daarbij speelt de bereikbaarheid een steeds belangrijker rol. De dynamiek in de samenleving en de veranderingen in de ruimtelijke patronen maken verbindingen (fysiek en virtueel) nog belangrijker dan zij al waren. Door bovenstaande ontwikkelingen nemen de ruimtelijke verschillen toe. Tussen steden, tussen stad en regio, en binnen de steden.

Kwantitatieve en kwalitatieve mismatch in aantal en type woningen

De meeste steden zien zich geconfronteerd met een groeiende bevolking en een achterblijvende woningproductie. Wel zijn er belangrijke verschillen in de spanning op de woningmarkt tussen de steden. De kwantitatieve mismatch zal voor heel Nederland de komende tien jaar blijven bestaan. De verstedelijkingsopgave staat daarmee hoog op de ruimtelijke agenda's. Daarnaast is er ook sprake van een kwalitatieve mismatch. Door de veranderende huishoudenssamenstelling zullen er andere typen woningen moeten worden gebouwd en/of

zullen bestaande woningen moeten worden getransformeerd. Immers de trend in het overheidsbeleid om mensen langer zelfstandig thuis te laten wonen, zet door.

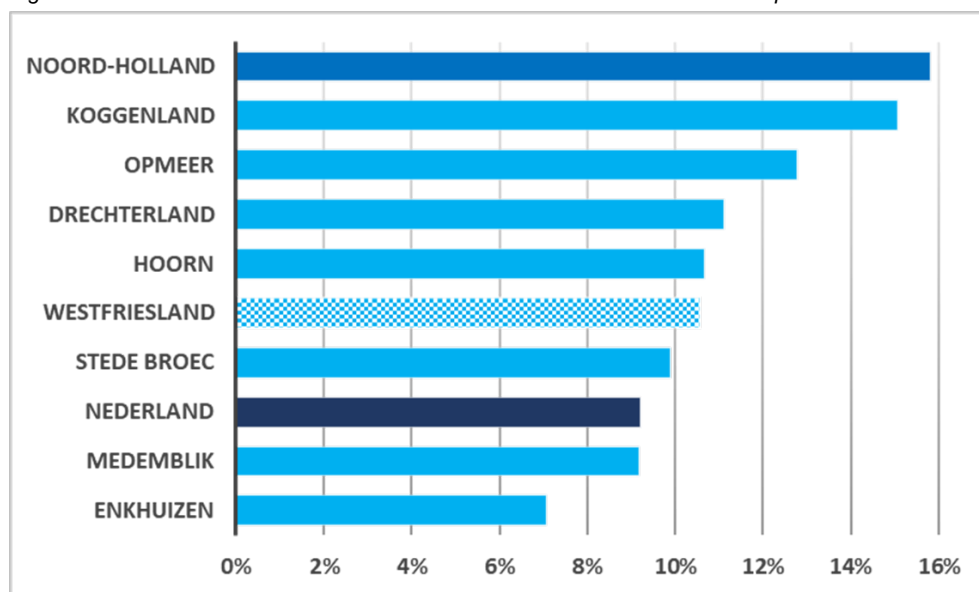
Trends en ontwikkelingen op het gebied van ruimte en wonen in de Westfriese gemeenten

De kwantitatieve en kwalitatieve ontwikkelingen in de Westfriese gemeenten

Het aantal huishoudens neemt in de Westfriese gemeenten de komende twintig jaar toe van bijna 91.000 huishoudens in 2017 naar – als jongste verwachting – 100.570 huishoudens in 2040. Een verwachte toename van het aantal huishoudens is de zeven gemeenten tezamen van bijna 11 procent (figuur 12). Daarbij is de verwachte toename in Koggenland (+ 15,4 procent) ruim tweemaal zo groot als de verwachte groei in Enkhuizen (+ 7,3 procent). In het afwegingskader wonen van de regio Westfriesland wordt van 2016 tot 2030 uitgegaan van 1.030 woningen in Drechterland, 730 woningen in Enkhuizen, 3.250 woningen in Hoorn, 1.000 woningen in Koggenland. 1.440 woningen in Medemblik, 370 woningen in Opmeer en 570 woningen in Stede Broec. Voor heel West-Friesland 8.400 woningen.²⁹

De verwachte toename van ongeveer 9.500 huishoudens én woningen (bijlage: figuur B27) in de komende twintig jaar in de Westfriese gemeenten is een overzichtelijke *kwantitatieve* ontwikkeling. Wel is een aanzienlijke *kwalitatieve* verbetering nodig. Met hoogwaardige verdichting en woonconcepten die op het gedachtegoed van nabuurschap zijn gestoeld (vooral in Enkhuizen), méér koopwoningen, méér huur voor starters, middeninkomens en ouderen, én meer variatie, transformeren en verduurzamen. Ook moet aandacht besteed worden aan huisvesting van arbeidsmigranten.³⁰

Figuur 12: Verwachte toename van het aantal huishoudens van 2017 tot 2040 in procenten in de Westfriese gemeenten

Bron: Platform31 op basis van de prognose van provincie Noord-Holland

De toename betreft vooral alleenstaande huishoudens (bijlage: figuur B25). In heel West-Friesland een toename van 10.000 alleenstaand huishoudens. Van 29.340 alleenstaande huishoudens in 2017 tot 39.680 alleenstaande huishoudens in 2040; een toename van 35 procent. Met uitzondering van Enkhuizen wordt in geen enkele van de Westfriese gemeenten door de provincie nog een toename van het aantal samenwonende huishoudens verwacht (bijlage: figuur B26). In heel West-Friesland neemt het aantal samenwonende huishoudens met 890 huishoudens af; een afname van 1,6 procent. De toename van het aantal eenpersoonshuishoudens betreft vooral huishoudens van alleenstaande ouderen. In Koggenland neemt naar verwachting het aantal alleenstaande huishoudens toe

²⁹ Westfriesland, *Afwegingskader wonen, toelichting en kwantitatieve woningbouwprogrammering regio Westfriesland*, maart 2017, blz. 7.

³⁰ Zie ook Johan van Iersel, Marlies van der Vlucht en Roxanne Mulder, *Demografie en woningmarkt. Demografische ontwikkelingen en de consequenties voor de woningbehoefte*, ROGO, 18 december 2017.

van 2.700 huishoudens in 2017 tot 4.090 huishoudens in 2040; een toename van 52 procent. De geringste groei van het aantal alleenstaande huishoudens binnen West-Friesland wordt verwacht in Enkhuizen. Van 3.110 alleenstaande huishoudens in 2017 tot 3.630 alleenstaande huishoudens in 2040; een toename van 17 procent. Bij de (toename van de) eenpersoonshuishoudens is van belang om te bedenken dat er in deze eenpersoonshuishoudens ook maar één inkomen is. Zodat de betaalbaarheid van nieuwe en bestaande woningen een issue kan worden.

De kenmerken van een gemeente en stad die de woonaantrekkelijkheid vergroten

De woonaantrekkelijkheid wordt verklaard door de bereikbaarheid van banen, het culturele aanbod, de nabijheid van natuurgebieden, het percentage vooroorlogse woningen, een hoog percentage koopwoningen, het culinaire aanbod en de mate van veiligheid.³¹ Uit de analyse van *Stad en land* blijkt dat een zeer beperkte set variabelen de aantrekkelijkheid van de stad en stedelijkheid verklaren. Het betreft de banen, de goed betaalde banen (kenniswerkers) en vanuit de stad bereikbare banen bereikbaar. Waarbij de bereikbaarheid via wegen belangrijker is dan de bereikbaarheid via het OV. Nog belangrijker zijn de stedelijke voorzieningen: historische binnenstad, stadspark en natuur, podiumkunsten, culinair aanbod en luxe winkels. De onveiligheid, de verschraving en de verloedering hebben een negatief effect op de woonaantrekkelijkheid.³²

De woonaantrekkelijkheid blijkt ook uit een positief binnenlands migratiesaldo. In de periode 1995 tot 2016 vestigingen zich meer mensen uit andere gemeenten in Drechterland, Enkhuizen, Hoorn, Koggenland en Medemblik dan er inwoners naar andere gemeenten verhuizen. Het positieve vestigingssaldo is 385 inwoners voor Drechterland, 82 inwoners voor Enkhuizen, 1.323 inwoners voor Hoorn, 762 inwoners voor Koggenland en 297 inwoners voor Medemblik. In dezelfde periode in het binnenlands migratiesaldo voor Opmeer (-/- 370 inwoners) en voor Stede Broec (-/- 1.189 inwoners negatief (figuur 13)). In de bevolkingsprognoses van de provincie wordt er vanuit gegaan dat Enkhuizen, Hoorn, Medemblik en Opmeer hun aantrekkingskracht op nieuwe inwoners verliezen of nog steeds onvoldoende aantrekkelijk zijn. In de tweede helft van de komende twintig jaar trekt Stede Broec naar verwachting meer inwoners uit andere gemeenten dan er inwoners naar andere gemeenten vertrekken (+ 432). De enige twee gemeenten in West-Friesland die zowel in het verleden als naar verwachting in de toekomst dusdanig aantrekkelijk zijn dat zij meer inwoners uit andere gemeenten aantrekken dan er inwoners verhuizen naar andere gemeenten zijn Drechterland en Koggenland.

Figuur 13: Binnenlandse migratiesaldo 2000-2016 en de prognose van het binnenlandse migratiesaldo 2017-2040 in de Westfriese gemeenten

Gemeenten	2000-2016	2017 tm 2029	2030 tm 2039
Drechterland	385	9	439
Enkhuizen	82	-116	45
Hoorn	1.323	-580	-1.998
Koggenland	762	995	790
Medemblik	297	-/- 1.157	-/- 1.275
Opmeer	-/- 370	-92	1
Stede Broec	-/- 1.189	-/- 113	432

Bron: Platform31 op basis van de CBS-Statline (2000-2016) en de prognoses van provincie Noord-Holland (2017 t/m 2039)

³¹ Gerard Marlet en Clemens van Woerkens, *Atlas voor gemeente 2017*, Utrecht, 2017.

³² Henri de Groot, Gerard Marlet, Coen Teulings en Wouter Vermeulen, *Stad en land*, Centraal Planbureau, Den Haag, 2010, blz. 76.

De gemiddelde kwaliteit van de woningvoorraad in vooral Enkhuizen niet bijzonder hoog

Voor de kwaliteit van de woon-, leef- en werkmilieus in de Westfrieze gemeenten kunnen wij een indruk krijgen door de gemiddelde woningwaarde in de gemeenten te vergelijken (bijlage: figuur B28), de ontwikkeling van de gemiddelde woningwaarde van de afgelopen twintig jaar (bijlage: figuur B29), de ontwikkeling van de gemiddelde verkoopprijs (bijlage: figuur B30) en de toename van de huizenprijs per m² sinds 2008 (bijlage: figuur B31). In Koggenland (€ 234.000), Opmeer (€ 232.000) en Drechterland € 229.000 is de gemiddelde woningwaarde in 2017 het hoogst van de Westfrieze gemeenten (bijlage: figuur B28). In Stede Broec (€ 191.000), Hoorn (€ 183.000) en in Enkhuizen (€ 180.000) is de gemiddelde woningwaarde het laagst van de Westfrieze gemeenten. Voor alle Westfrieze gemeenten ligt de gemiddelde woningwaarde onder het gemiddelde voor de hele provincie (€ 259.000). In Koggenland, Opmeer, Drechterland en Medemblik ligt de kwaliteit van de gemiddelde woningvoorraad boven het Nederlandse gemiddelde (€ 216.000) en voor Stede Broec, Hoorn en Enkhuizen eronder. Met uitzondering van Medemblik stijgt de afgelopen twintig jaar in de Westfrieze gemeenten de kwaliteitsverbetering van de gemiddelde woningvoorraad minder dan gemiddeld in Nederland (bijlage: figuur B29). De verkoopprijs van de woningen stijgt de afgelopen twintig jaar in de Westfrieze gemeenten minder dan gemiddeld in de provincie. Wel is de toename in Enkhuizen, Hoorn en Drechterland groter dan de gemiddelde toename in Nederland. In Medemblik, Opmeer en Koggenland is de verkoopprijs nog niet terug op het niveau van voor de crisis. De huizenprijs per m² is geen enkele Westfrieze gemeente terug op het niveau van vóór 2008. Op sommige plekken in Nederland en de provincie is dat al wel het geval.³³ Het verschil is het geringst in Opmeer en het verschil is het grootst in Drechterland (bijlage: figuur B31). Ook horen de Westfrieze gemeenten niet bij de 25 gemeenten in Nederland met de hoogste huizenprijs per m².³⁴

Toenemende verschillen en concurrentie tussen steden en regio's

De verschillen in Nederland tussen regio's, steden en binnen steden nemen toe. Ook is er sprake van wijzigende geografische patronen. Het 'daily urban system' drijft uit, er is een trek naar de stad, en voor specifieke groepen (jongeren, alleenstaanden, kenniswerkers) neemt het belang van suburbanisatie af. In toenemende mate kiezen inwoners en huishoudens bij de woon-werk beslissingen hun (toekomstige) woonplaats op basis van de kwaliteit van de woon- en leefomgeving. Van daaruit wordt gekeken welke banen bereikbaar zijn.

2.7 Trends op het gebied van duurzaamheid

Algemeen

De transitie naar een duurzame economie en samenleving de meest ingrijpende trend en ontwikkeling

Om de opwarming van de aarde te beperken tot maximaal twee graden Celsius moeten de emissies van broeikasgassen in 2050 met 80% tot 95% dalen ten opzichte van 1990. Deze transitie, in de relatief korte tijd van drie decennia, verandert op ingrijpende wijze onze manier van leven, wonen, werken, verplaatsen, recreëren, produceren en consumeren in en rond de stad. Er zijn drie fundamentele transities nodig: een *energietransitie* (om het gebruik van fossiele brandstoffen tot bijna nul te reduceren), de transitie naar een meer *circulaire economie* (om de uitputting van grondstoffen en de uitstoot van reststoffen te verminderen) en een gedeeltelijke *eiwittransitie* (minder roodvlees en zuivel produceren en consumeren).

Leidende rol van de gemeente noodzakelijk

De drie fundamentele transities stellen de nationale en lokale overheid voor een aantal immense opgaven. Voor een duurzame energievoorziening zijn we aangewezen op een combinatie van biomassa, geothermie, zonne- en windenergie in combinatie met grootschalige energieopslag voor windstilte en donkere winterse periode. De energieproductie verschuift deels van nationaal naar lokaal (zoals het ooit was), huizen en gebouwen gaan van het gas, er worden warmte en koudnetten aangelegd en het elektriciteitsnet wordt verzwaard en slimmer.

³³ Ouder-Amstel +42 procent, Amstelveen +20 procent, Diemen +11 procent, Haarlemmerliede en Spaarnwoude + 9 procent, Amsterdam + 6 procent en Groot-Amsterdam + 3 procent.

³⁴ <https://financieel.infonu.nl/diversen/171151-huizenprijzen-per-vierkante-meter-per-gemeente-in-2016.html>

Daarbij moeten de geherstructureerde bestaande en nieuwe woningen ook nog betaalbaar blijven. De gemeenten hebben een belangrijke, niet-vrijblijvende rol in deze transitie. De trends en ontwikkelingen gaan niet altijd gepaard met maatschappelijk applaus. De overheid moet burgers en andere belanghebbenden overtuigen van het gezamenlijke *publieke* belang.

De belangrijke rol van de overheid is er ook omdat de trends op het gebied van verduurzaming allemaal vergaande ruimtelijke consequenties hebben. Of het nu gaat over de stedelijke energietransitie, meer duurzame energie, windturbines, zonneweiden, geothermie, warmte- en koudnetten of over de noodzakelijke CO₂-opslag.

Grote investeringen vergen het samenwerken tussen vele actoren

Voor de transitie naar duurzaamheid zijn grote investeringen nodig en de rijksoverheid, provincies, waterschappen en gemeenten zullen de handen ineen moeten slaan. Tegelijkertijd biedt de transitie ook nieuwe kansen: nieuwe vormen van werkgelegenheid (ook voor de onderkant van de arbeidsmarkt) en een gezondere stad. Naast de transitie is ook klimaatadaptatie van groot belang voor Nederlandse steden. Er is meer inzet nodig om bij nieuwbouw, herstructurering en vernieuwing van riolen, wegen, leidingen, huizen en gebouwen de klimaatbestendigheid beter te verankeren. Naast waterbeheersing is een verdere vergroening van de stad noodzakelijk om zich aan te passen aan de klimaatveranderingen die sneller en ingrijpender zijn dan voorheen gedacht. Een groenere stad draagt bij aan de biodiversiteit en verbetert de woon- en leefomgevingen.

Trends en ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid in de Westfriese gemeenten

Voorzichtige, bescheiden, eerste stappen in de Westfriese gemeenten

Alle gemeenten hebben klimaatvisies, (uitvoerings)duurzaamheidsprogramma's en hebben in collegeakkoorden en kadernota's aangegeven dat duurzaamheid zeer belangrijk is. Over het algemeen volgt men de landelijke doelstellingen op het gebied van energiebesparing en duurzame energie, en zet men de eerste stappen om te komen tot een meer duurzame inkoop, het stimuleren van zonnepanelen op woningen, bedrijfsgebouwen, scholen en ander maatschappelijk vastgoed, het ontwikkelen van nieuwe woningen die gasloos zijn (Medemblik), het realiseren van elektrische oplaadpalen voor elektrische auto's. Speerpunten zijn het verstrekken van informatie over regelingen, subsidies en mogelijkheden voor energiebesparing en duurzame energieopwekking. Dit gebeurt onder andere via de Regionale Uitvoeringsdienst Noord-Holland Noord (RUD). In de prestatieafspraken met de woningbouwcorporaties wordt de energielabelverbetering van de sociale huurwoningen vastgelegd. Met Puur Slim Westfriesland probeert men de randvoorwaarden te creëren en voorlichting te geven voor de renovatie naar Nul-Op-de-Meter voor jaren zeventig woningen. Bij de verkoop van kavels wordt de brochure Duurzaam Bouwen in Noord-Holland-Noord van de RUD beschikbaar gesteld. De Zonnecoöperatie Westfriesland wil zonnepanelen voor particulieren plaatsen op gemeentelijke panden. De gemeente Opmeer heeft met kansencarten in detail de mogelijkheden voor klimaatneutrale warmtevoorziening per buurt in kaart laten brengen.³⁵ In diverse gemeenten is men geen voorstander van meer windmolens op land. Over het algemeen constateert men dat verdergaande stappen nodig om de doelstellingen duurzame energieopwekking in 2020 of in 2030 te realiseren.

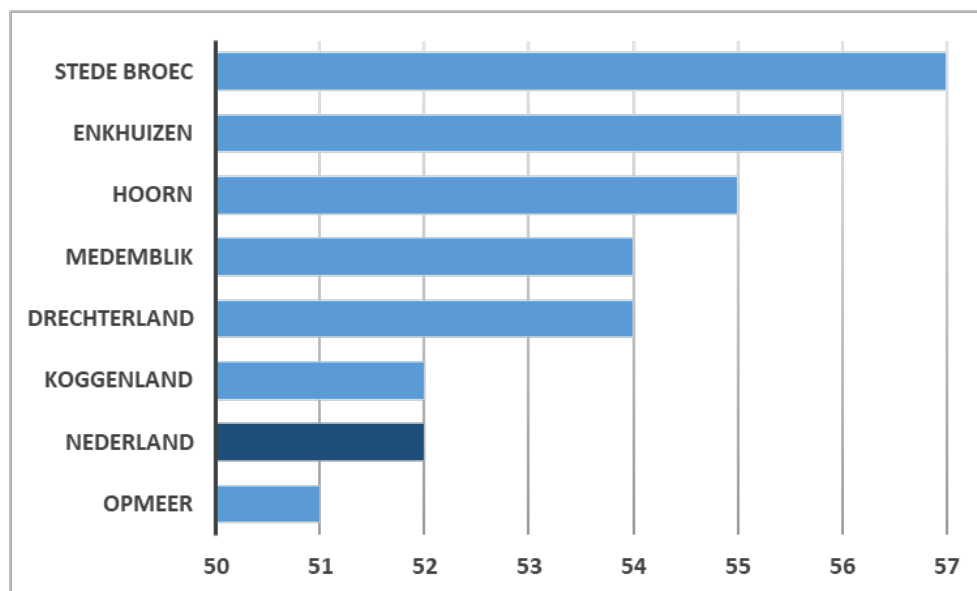
Dat verdergaande stappen wenselijk en op termijn noodzakelijk zijn, blijkt ook uit een aantal indicatoren. Dit geldt zeker voor Enkhuizen. Het aantal zonne-energie installaties per 1.000 inwoners is in Drechterland, Koggenland en Opmeer het hoogst van de Westfriese gemeenten en in Enkhuizen en Hoorn het laagst (bijlage: figuur B32). Het vermogen aan zonne-energie in kWp per 1.000 inwoners is het hoogst in Opmeer, Drechterland en Koggenland, en het laagst in Hoorn en Enkhuizen. Voor Opmeer, Drechterland, Koggenland, Medemblik en Stede Broec ligt het vermogen aan zonne-energie per 1.000 inwoners boven het Nederlandse gemiddelde. Voor Hoorn en Enkhuizen ligt het vermogen aan zonne-energie per 1.000 inwoners onder het Nederlandse gemiddelde (bijlage: figuur B33). Het aandeel van de hernieuwbare energie in procenten van het totale energiegebruik in de gemeente ligt in Koggenland boven het Nederlandse gemiddelde, en in Opmeer boven het gemiddelde in Noord-Holland. In de overige Westfriese gemeenten ligt het aandeel hernieuwbare energie onder het gemiddelde

³⁵ Cor

aandeel in Nederland. Waarbij Hoorn duidelijk de hekkensluiter is (bijlage: figuur B34). De energieambities van Drechterland en Koggenland worden door TELOS gekwalificeerd op het niveau van de gemiddelde energieambities en Noord-Holland (score 3 op een schaal van 0-5). De energieambities van Enkhuzen, Opmeer en Stede Broec worden gekwalificeerd met een 2. Terwijl de energieambities van Hoon met een 4 gekwalificeerd worden. In alle Westfrieese gemeenten ligt het aantal laadpunten en tankpunten biobrandstoffen en groengas in 2017 per 10.000 inwoners duidelijk onder het gemiddelde in Noord-Holland en Nederland.³⁶

Met de duurzaamheidsscore op ecologisch kapitaal zijn de Westfrieese gemeenten ook te vergelijken. Het ecologisch kapitaal beschouwt de verschillende ecosystemen binnen de gemeenten en Nederland (bodem, lucht, hinder en calamiteit, water, natuur en landschap, energie, afval en grondstoffen). De ecosystemen dienen over voldoende veerkracht te beschikken om de natuurlijke en menselijke verstoringen op te kunnen vangen, zonder dat dit leidt tot onherstelbare schade aan de functies van het ecosysteem. Een duurzame omgang met het ecosysteem is gericht op het versterken van de ecosystemen en het voorkomen van verstoringen, welke een negatieve invloed kunnen hebben op het menselijk welzijn. De score is relatief hoog in Stede Broec en in Enkhuzen en relatief laag in Opmeer (figuur 14).³⁷

Figuur 14: Score op ecologisch kapitaal (0-100) van de Westfrieese gemeenten

Bron: Platform31 op basis van gegevens 'waarstaatjegemeente.nl' (rapport duurzaamheidsbalans TELOS)

De Westfrieese gemeenten zijn zich er van bewust dat regionale samenwerking noodzakelijk is om de duurzame energiebronnen (geothermie, biomassa, warmte-koudeopslag, windmolens, zonneweiden e.d.) ruimtelijk goed in te passen. Men past de instrumenten *Routekaart Energiezuinige gebiedsontwikkeling* en de *interactieve module voor herstructurering bestaande gebieden* van de provincie toe. Met regionale ateliers Energie en Ruimte Noord-Holland Noord wordt de ruimtelijke impact van de energietransitie in beeld gebracht. De mogelijkheden zijn bijvoorbeeld voor de gemeente Drechterland, Koggenland en Opmeer met een groot buitengebied groter dan voor de gemeenten Enkhuzen, Hoorn en Medemblik met een historische binnenstad. Waarbij bijvoorbeeld zelfs landelijke gemeenten, zoals bijvoorbeeld de gemeente Stede Broec, grote windmolens op het eigen grondgebied onwenselijk achten.

³⁶ *Waarstaatjegemeente.nl* (energie en klimaat).

³⁷ De hoogst scorende gemeente in Nederland op de overall duurzaamheidsscore (de combinatie van 'ecologisch', 'sociaal-cultureel' en 'economisch' kapitaal) is Midden-Delfland met een score van 59.9. Geen van de Westfrieese gemeenten behoort tot de top 15 kleine of agrarische of groene gemeenten in Nederland. Bastiaan Zoeteman en Rens Mulder, *NV Bank Nederlandse Gemeenten (BNG Bank) Sustainability Bond 2017. Sustainability Framework Document for Best-in-Class Municipality Investment*, TELOS, Tilburg, 2017, blz. 25-28.

2.8 Bestuurlijke trends en ontwikkelingen

Algemeen

Ingrijpende veranderingen en transformatie vergen specifieke overheidsrol

De steden en gemeenten worden geconfronteerd met een verandering van tijdperken in plaats van een tijdperk van verandering. De komende dertig jaar verandert er meer dan in de afgelopen driehonderd jaar. Steden en gemeenten bevinden zich op een kantelpunt. Oude kennis, wijsheden, vuistregels, vaardigheden en activa verliezen hun waarde en betekenis. Van een hiërarchische top-down samenleving gaan we naar een duurzame, bottom-up netwerkmaatschappij. Veranderingen zorgen voor onzekerheid maar ook voor innovatie en kansen. Een belangrijke opgave is daarbij om oog te hebben voor de kleinschalige ontwikkelingen, nieuwe initiatieven en nieuwe actoren. Die vormen de mogelijke onderstroom van een nieuw systeem en een nieuwe aanpak. De overheidsrol wordt het faciliteren van ontwikkelingen, het geven van ruimte, én het vaststellen van de spelregels zodat de kracht van de 'civil society' gemobiliseerd kan worden. En steeds vaker hoort daarbij geen ideaal, wensbeeld of blauwdruk. Laat het gebeuren, moedig aan, applaudiseer, "go with the flow". De uitkomst van de innovatie is toch anders dan het College, de Raad en de ambtenaren ooit hadden kunnen bedenken.

Gemeente belangrijkste overheid voor burger in het sociale domein en binnenkort met betrekking tot duurzaamheid

De taak van de gemeente wordt tegelijkertijd groter, belangrijker en ingewikkelder. Groter en belangrijker omdat de gemeente in het sociale domein voor de burger de belangrijkste overheid is geworden en bij duurzaamheid zal worden. Ingewikkelder omdat de burger grote verwachtingen van de overheid heeft, op tal van terreinen afhankelijk is van diezelfde overheid en omdat de overheid met veel andere partijen moet samenwerken. De overheid heeft steeds minder de wijsheid in pacht en kan de complexiteit van de samenleving niet meer oplossen met een regel, subsidiebeschikking of voorlichtingscampagne.

Grote zorgen en onzekerheid bij belangrijk deel van de burgers

Na 1980 is de inkomensbescherming door middel van sociale zekerheidsregelingen sterk afgenomen. In rapportcijfers uitgedrukt daalde die van 7,1 in 1980 naar 4,7 in 2015. Met als gevolg dat de inkomenszekerheid met 34 procent daalde en de werkzekerheid met 27 procent. Deze forse toename van de bestaansonzekerheid hangt samen met een toegenomen maatschappelijk ongenoegen.

Er is ook toename van de verscheidenheid van burgers, niet gedeelde waarden, normen en feiten, en gebrek aan overeenstemming over wat tot het private en publieke domein behoort. Ondanks dat driekwart van de Nederlanders aangeeft (erg) gelukkig te zijn, heeft slechts 37% het gevoel dat het de goede kant op gaat met de maatschappij. Men maakt zich zorgen over de verruwing van de omgangsvormen, de manier van samenleven, normen en waarden, immigratie, vluchtelingen, integratie en de gezondheidszorg. Tegelijkertijd neemt de tolerantie voor complexiteit af onder burgers.

Belangrijke publieke taak en rol voor de overheid die niet gedelegeerd kan worden

De rol van de gemeente wordt ook ingewikkelder omdat de zelforganisatie van burgers gepaard gaat met uitsluiting, ongelijkheid en inperking van de solidariteit. De burger kan wel dingen overnemen, maar zal dat op een andere manier doen dan de wijze waarop de overheid dat tot nu toe heeft gedaan. De overheid moet nog steeds de kloof tussen rijk en arm, gezond en ziek en insluiting en uitsluiting, zien te dichten. Dit is ook complex omdat het lokale bestuur steeds meer regionaal moet samenwerken. In een regio komen de beleidsterreinen economie, bereikbaarheid, wonen, winkelen, recreëren, arbeidsmarkt, onderwijs, re-integratie, zorg en welzijn samen. In een stedelijke regio en een 'daily urban system' – een gebied veel groter dan de stad – hangen economische relaties, de diensten- en sociale infrastructuur en de ruimtelijke verbindingen samen. De Nederlandse bestuurlijke structuur sluit hier nog in onvoldoende mate bij aan. Het valt niet uit te sluiten dat de ontwikkeling daarbij toe gaat naar méér variatie, méér flexibiliteit en minder vrijblijvendheid in de bestuurlijke arrangementen. Binnen deze trend en ontwikkeling moeten de Westfriese gemeenten regionale ontwikkelkracht zien te ontwikkelen.

Een zoekproces naar ander beleid

De echte oplossingen voor veel stedelijke uitdagingen ligt in het zoeken naar innovatieve oplossingen buiten de bestaande kaders. Het is een zoekproces naar *ander* beleid. Je kunt het nieuwe immers niet willen op de oude manier". De bestaande paden kunnen doodlopende paden zijn. Maar 'anders' is veel moeilijker. 'Ander beleid' gaat gepaard met creatieve destructie, roept allerlei weerstanden op en tast gevestigde belangen aan. Er is geen houvast, oude regels en procedures werken niet meer goed. Dat stelt het bestuur, de Raad en het ambtelijke apparaat voor grote opgaven.

Bestuurlijke trends en ontwikkelingen in de Westfriese gemeenten

De Colleges van de Westfriese gemeenten zetten alle in op een grotere betrokkenheid van de burgers, het meer ruimte laten voor initiatieven van burgers, ondernemers en maatschappelijke organisaties, en op regionale samenwerking. Het College in Drechterland is bijvoorbeeld van mening dat het niet langer haalbaar is om alles zelf te blijven doen. Het Team Inzet maakt gebruik van wijkmediation en eigen kracht-conferenties als nieuw instrument om de leefbaarheid in de kernen te verbeteren. Alle Colleges willen in het kader van de regionale samenwerking de positie van de gemeenteraad ten opzichte van de gemeenschappelijke regelingen versterken. Onder andere door regionale raadsledenbijeenkomsten en door het actueel en compleet maken van de informatie op website Westfriese gemeenten. Het College van Enkhuizen kiest voor een open akkoord dat niet helemaal is dichtgetimmerd en dat voortbouwt op het lopende beleid. In de gemeente Drechterland is met het project 'Vitale Dorpen' de burgerparticipatie en het kernenbeleid versterkt. De resultaten van het project waren zes dorpsplannen voor acht kernen en achtenveertig alliantieakkoorden. Opmerkelijk is dat het bestuur van Drechterland in het kader van transparantie en verantwoording de 55 aanbevelingen uit het Collegeprogramma van 3½ jaar geleden heeft geëvalueerd.³⁸ Koggenland doorloopt een traject in de vorm van 'Dorpsgesprekken' en daaruit voortvloeiende 'doe-teams'. Dit traject is vergelijkbaar met het 'Vitale Dorpen' project van de gemeente Drechterland.

In de gemeente Drechterland wordt ingezet op het vereenvoudigen en versnellen van de vergunningverlening. De helft van de aanvragen voor een omgevingsvergunning gaan niet meer naar de welstandscommissie, maar worden ambtelijk getoetst. En eenvoudige bouwvergunningen zullen binnen één week verstrekt worden.³⁹ Hoorn voert de aanbevelingen uit van de benchmark 'minder regels, meer service' en de verbeterpunten van het onderzoek onder ondernemers 'Bewijs van Goede Dienst'. De Westfriese gemeenten maken gezamenlijk ook een kwaliteitsslag ten aanzien van het gegevensbeheer.

De Westfriese gemeenten kiezen (nog) niet voor geheel ander beleid om de opgaven aan te pakken en om bijvoorbeeld instrumenten als burgerpeilingen, wijkbudgetten, buurtrechten, buurtwetten, en het 'right-to-challenge' in te zetten. Dit is deels verklaarbaar omdat vier jaar geleden de aandacht sterk gericht was op het goed gaan uitvoeren van de decentralisaties in het sociale domein. Wel kan het project 'Vitale Dorpen' van de gemeente Drechterland en de alliantieakkoorden getypeerd worden als een voorbeeld van een nieuwe aanpak. Bijna duizend inwoners – ongeveer 5 procent van de bevolking (met een positieve uitschieter in Schellinkhout waar maar liefst 10 procent van de bevolking aanwezig was) – hebben tijdens één van de ongeveer vijfenveertig bijeenkomsten meegedaan. In de gemeente Hoorn is een onderdeel van het Collegeprogramma 2014 tot 2018 het samen met de stad opstellen van een democratiseringsagenda.

³⁸ Gemeente Drechterland, *Bespreking overzicht uitvoering collegeprogramma 2014-2018 'Daadkrachtig vooruit'*, Raadsvoorstel 19 februari 2018, nr. 2018-5.

³⁹ Gemeente Drechterland, *Daadkrachtig Vooruit met een veranderende samenleving, Collegeprogramma 2014-2018*, Hoogkarspel, juli 2014, blz. 9.

3 De opgaven voor de Westfrieese gemeenten

3.1 Inleiding

Op basis van de trends, ontwikkelingen, kenmerken en opgaven voor de zeven gemeenten in West-Friesland worden de opgaven nader uitgewerkt. Ten eerste als een beknopte samenvatting van de opgaven voor de afzonderlijke gemeenten (par. 3.2). Ten tweede als vijf samenhangende gezamenlijke opgaven: het identificeren, benutten en versterken van de complementariteiten tussen de gemeenten (par. 3.3), het verbeteren van de 'quality of life' (par. 3.4), het versterken van de economie, het bevorderen van ondernemerschap en een betere werking van de arbeidsmarkt (par. 3.5), het (verdergaand) vernieuwen en innoveren in het sociale domein (par. 3.6), en de ingrijpende duurzaamheidstransitie (par. 3.7).

Daarbij wordt er vanuit gegaan dat de gemeenten de reguliere programma's (openbare orde en veiligheid, sociaal domein, welzijn, sport en cultuur, riolering en openbaar groen, wegen, waterwegen en verkeersveiligheid, e.d.) goed blijven uitvoeren. Maar omdat er op deze beleidsterreinen geen zeer ingrijpende opgaven liggen, behoeven deze beleidsterreinen geen bijzondere politieke aandacht.

De auteur gaat er van uit dat in de komende jaren in het kader van veiligheid meer zal aandacht uitgaan naar ondermijning, hennepplantages en illegale en criminele activiteiten in (leegstaande) agrarische opstallen en bedrijfsgebouwen. De gezamenlijke BOA's in West-Friesland kunnen ook ingezet worden in het buitengebied.

3.2 Opgaven voor de afzonderlijke gemeenten

Opgaven voor Drechterland

- Realiseren van gevarieerde vraaggestuurde nieuwbouw en woningbouw;
- Versterken en variëren van de toeristische en recreatieve mogelijkheden;
- Uitvoeren van de alliantieakkoorden van het project Vitale Dorpen.

Opgaven voor Enkhuizen

- Doorontwikkeling van Seed Valley;
- Meer samenhang brengen in het toeristische pakket van de binnenstad;
- Versterken en profileren van het cultuurhistorisch erfgoed en ligging aan het water;
- Versterken, vernieuwen en innoveren van het sociale beleid om de sociale problematiek beter aan te kunnen pakken en het onbenutte potentieel beter te mobiliseren.

Opgaven voor Hoorn

- Bevorderen en stimuleren van ondernemerschap en verbeteren van het vestigingsklimaat (inclusief 'Het verhaal van Hoorn');
- Vergroten van de aantrekkelijkheid en variatie van de woon-, werk- en leefmilieus;
- Versterken, vernieuwen en innoveren van het sociale beleid om de sociale problematiek beter aan te kunnen pakken en het onbenutte potentieel beter te mobiliseren;
- Het versterken, verbeteren, verkleinen en beter verbinden van het centrumgebied (schoon, heel en veilig, bereikbaarheid, parkeerproblematiek, DNWS);
- Verantwoordelijkheid blijven nemen voor de regio (inzet capaciteit, kennis, en inzichten uit G40-netwerk, bevorderen van initiatieven en regionale samenwerking, ruimte geven aan andere regiogemeenten en de bestuurders van de andere gemeenten).

Opgaven voor Koggenland

- Versterken van de economie en het ondernemerschap om de ontgroening en het banenverlies het hoofd te bieden (weer naar de eerste plek van MKB-vriendelijkste gemeente in Noord-Holland);
- Versterken en verder profileren (ook toeristische en recreatief) van het cultuurlandschap en de waterlopen;
- Concentreren, afstemmen, differentiëren en verbeteren van de voorzieningen in de kleinere kernen (detailhandel, zorg, welzijn, cultuur, sport, basisonderwijs).

Opgaven voor Medemblik

- Verbeteren van de bereikbaarheid;
- Transformeren, verbeteren en variëren van de reeds vergaande gedifferentieerde woon-, werk- en leefmilieus in de 17 kernen en in Medemblik (o.a. door middel van experimenten met andere en nieuwe concepten);
- Versterken van het toeristische en recreatieve aanbod (natuurbeleving, vaarroutes, wandel- en fietsroutes, verblijfsrecreatie, musea, jachthavens, Regattacentrum, marketing).

Opgaven voor Opmeer

- De verwachte krimp benutten om de focus volledig te leggen op het verbeteren van de woon-,werk- en leefmilieus, het toevoegen van kwaliteit, het verder versterken van de diversiteit van de lintbebouwing, herontwikkeling centrumlocaties Opmeer-Spanbroek, slopen/herbestemmen leegstaande agrarische bebouwing;
- Ontwikkelen en stimuleren van Mobility as a Service (MAAS) om de bereikbaarheid en mobiliteit te versterken;
- Maak keuzes in het licht van 'Opmeer zonder aardgas': koploper of niet. En concretiseer de keuze in concrete stappen, doelen en mijlpalen in de tijd.

Opgaven voor Stede Broec

- Het vergroten van de aantrekkelijkheid van de woon-, werk- en leefmilieus;
- Antwoorden formuleren op de verwachte sterke krimp van de potentiële beroepsbevolking;
- De goede woningen op de goede plaats, mede in het licht van de verwachte afname van het aantal paarhuishoudens en de toename van het aantal (oudere) eenpersoonshuishoudens;
- Scherpere profilering (op veel aspecten is de verstedelijkte plattelandsgemeente Stede Broec gemiddeld in West-Friesland).

3.3 Gezamenlijk opgave: benut en versterk de complementariteiten

Door functies delen en uitdelen, en meer regionale complementaire samenwerking, versterken van de agglomeratievoordelen

De dichtheid en massa van grote steden zorgt voor agglomeratievoordelen. Deze agglomeratievoordelen ontstaan door *learning*, *sharing* en *matching*. Bij *learning* gaat het om de kennisuitwisseling tussen mensen. Dit lukt beter in dichtbevolkte gebieden waar veelvuldig toevallige contacten plaatsvinden. Vanuit die toevallige contacten ontstaan nieuwe ideeën die vaak een bron zijn voor innovatie en zo leiden tot economische groei en ontwikkeling. *Sharing* betreft het delen van 'inputs' zoals kennis en arbeidskracht. In dichtbevolkte gebieden is er meer kennis en een grotere beroepsbevolking. Daardoor is specialisatie en arbeidsdeling mogelijk, waardoor de arbeidsproductiviteit toeneemt. Een hogere (arbeids)productiviteit komt tot uiting in een snellere groei, een betere ontwikkeling van de werkgelegenheid en een hogere toegevoegde waarde per inwoner. Uit internationale studies kan geconcludeerd worden dat bedrijven en mensen in steden en stedelijke regio's 2 tot 10 procent productiever zijn bij een verdubbeling van de dichtheid. Voor Nederland lijkt te gelden dat een twee keer zo hoge dichtheid tot 2 tot 5 procent hogere productiviteit leidt.⁴⁰ *Matching* behelst de aansluiting van vraag en aanbod op de

⁴⁰ Roderik Ponds en Otto Raspe, *Agglomeratievoordelen en de REOS: position paper*, Atlas voor gemeenten, Utrecht, 2015, blz. 17-23; Centraal Planbureau en Planbureau voor de Leefomgeving, *De economie van de stad*, Den Haag, 2015, blz. 6 en 19.

arbeidsmarkt. Hoe meer massa en concentratie van beide, hoe beter er te 'matchen' valt. De afgelopen jaren is het steeds gebruikelijker geworden dat beide partners werken en dus ook beiden een geschikte baan moeten kunnen vinden binnen een acceptabele reisafstand. Dit is in het voordeel van stedelijke regio's omdat hier een grotere kans is dat beide partners een baan kunnen vinden. De combinatie van *learning*, *sharing* en *matching* maakt steden de groeimotor van economische ontwikkeling.⁴¹

Voor de niet-grote steden en gemeenten is de uitdaging om de agglomeratievoordelen deels ook te behalen door samen op te trekken met andere steden en gemeenten in hun regio. De opgave voor deze kleine steden en gemeenten is om zichzelf te zien als onderdeel van een netwerk waaraan iedereen zijn eigen bijdrage levert. Een netwerk dat zijn kracht ontleent aan de onderlinge complementariteiten en niet aan het zo lang mogelijk vasthouden aan voorzieningen in allerlei afzonderlijke gemeenten en kernen. De middelgrote en kleine gemeenten moeten weten wat hun eigen sterkten en zwakten zijn (*understanding size*) om vervolgens allianties aan te gaan met andere middelgrote en kleine gemeenten. Samen kan men de krachten bundelen en kwaliteiten en functies 'lenen' van elkaar (*borrowed qualities* en *borrowed functions*). In plaats van een *complete* gemeente of kleine stad wordt men op deze wijze een *complete* regio met een complementair aanbod van functies (wonen, werken, winkelen, cultuur, zorg, sport, et cetera).

De complementariteiten tussen de Westfriese gemeenten – en het kunnen lenen van functies van elkaar en uitlenen aan elkaar – liggen onder andere op het gebied van:

- stedelijkheid (Hoorn, Enkhuizen, Stede Broec) versus landelijkheid (Opmeer, Koggenland, Drechterland en Medemblik);
- historische stad (Hoorn, Enkhuizen, Medemblik) en niet-historische gemeenten (Drechterland, Stede Broec, Opmeer en Koggenland);
- sectorstructuur: landbouw (Drechterland), industrie (Opmeer, Koggenland), niet-commerciële dienstverlening (Stede Broec, Hoorn) en zakelijke dienstverlening (Medemblik);
- het gezamenlijk verbeteren van de werking van de arbeidsmarkt (verkleinen mismatches arbeidsmarkt, beter inspelen op de vervangingsvraag, vergemakkelijken van de bereikbaarheid van banen) om de krimp van de potentiële beroepsbevolking het hoofd te bieden (in alle Westfriese gemeenten een verwachte krimp van de potentiële beroepsbevolking van 8 tot 15 procent);
- sociale problematiek: relatief groot in Hoorn en Enkhuizen, en relatief gering in Drechterland, Koggenland en Opmeer;
- arbeidsparticipatie: relatief hoog in Koggenland en Opmeer, en relatief laag in Enkhuizen en Hoorn;
- onbenut potentieel: relatief hoog in Hoorn en Enkhuizen, en relatief laag in Drechterland, Opmeer en Koggenland;
- kunst en cultuur: relatief sterk in Hoorn en Enkhuizen, en relatief zwak in Stede Broec (bijlage: figuur B35);
- concurrentievermogen: relatief sterk in Opmeer, en relatief zwak in Hoorn (bijlage: figuur B36);
- infrastructuur en bereikbaarheid: relatief hoog in Stede Broec en relatief laag in Medemblik (bijlage: figuur B37);
- waardering ruimtelijke vestigingsvoorwaarden: relatief sterk in Koggenland en Opmeer, en relatief zwak in Enkhuizen en Hoorn (bijlage: figuur B38);
- natuur en landschap: relatief sterk in Stede Broec en Enkhuizen en relatief zwak in Drechterland en Opmeer (bijlage: figuur B39).

Het belang van onderlinge coördinatie en afstemming blijkt ook uit de vele onderlinge verhuizingen. Ruim 40 procent van de verhuizingen vindt plaats tussen de gemeenten in West-Friesland. Zodat een zinvolle strategie om de regio te versterken is om de complementariteit tussen de woon-, werk- en leefmilieus te vergroten en elkaar niet te beconcurreren.⁴²

⁴¹ Henri de Groot, 'Verstedelijking en economische dynamiek', in: Ruud Dorenbos, Wim Hafkamp, Joost van Hoorn (red.), *De stad kennen, de stad maken: De economische stad*, Den Haag, 2016, blz. 3-12. Gilles Duranton & Diego Puga, "Micro-Foundations of Urban Agglomeration Economies", in: J. Vernon Henderson and Jacques-Francois Thisse (eds.), *Handbook of Regional and Urban Economics*, vol 4, Amsterdam, blz. 2063 - 2117.

⁴² I&O Research, *Demografische ontwikkeling gemeente Koggenland, 2011 – 2025*, Hoorn, oktober 2011, blz. 5. I&O Research, *Demografische ontwikkeling gemeente Koggenland*, augustus 2014, blz.4.

Het benutten en versterken van de complementariteiten in West-Friesland is ook van belang omdat de ontgroening op dit moment leidt tot een sterke afname van het aantal basisschoolleerlingen en daarmee tot de waarschijnlijke sluiting van een aantal scholen. In diverse kleine kernen in West-Friesland komt daarmee mogelijk de laatste basisschool te vervallen. Daarmee kan de leefbaarheid in kleine kernen onder druk komen te staan. De gemeenten kunnen gezamenlijk zorgen dat toch goed kwalitatief onderwijs aangeboden kan blijven worden door samenwerking, concentratie en bestuurlijke fusies van scholen met een verschillende denominatie. Dezelfde opgave ligt er voor de voorzieningen (detailhandel, zorg, welzijn, cultuur en sport) in de kleine kernen.

Tenslotte is de onderlinge samenwerking ook nodig omdat de waterbeheer in West-Friesland verbeterd dient te worden. Te veel water is van slechte kwaliteit. Het water is voedselrijk (nutriënten en nitraten) en bevat in sommige gevallen zware metalen (zink en koper) en bestrijdingsmiddelen. Er zijn knelpunten omtrent inrichting en beheer. Er zijn weinig natuurvriendelijke oevers en er is slechts in beperkte mate sprake van natuurvriendelijk beheer en onderhoud. Het reinigen van het polderwater door het verbreden van sloten en door de aanleg van ecologische oevers en rietkragen, die voor natuurlijke zuivering van het oppervlaktewater zorgen, gebeurt nog op te kleine schaal. Het veenweidegebied krijgt in de toekomst te maken met ernstige watertekorten. Het waterbeheer en de toekomstige watertekorten nopen tot gezamenlijke actie.

3.4 Gezamenlijke opgave: verbeteren 'quality of life'

Toenemende concurrentie tussen steden en regio's

De sociale, ruimtelijke en economische verschillen tussen en binnen regio's worden groter. Steden met de juiste mix aan sectoren en aantrekkelijke vestigingsplaatsfactoren groeien, terwijl steden die dat minder goed op orde hebben een grotere kans hebben om af te glijden. 'Goede' banen, hoogopgeleiden, hoge inkomens en hoogwaardige voorzieningen versterken elkaar. Door deze principes van agglomeratie worden de verschillen tussen regio's vergroot ('the winner takes all').⁴³ In drukke regio's als de Randstad, kiezen hoog opgeleiden dikwijls eerst voor de 'quality of living' van een woonplaats. Van daaruit kijken zij welke banen bereikbaar zijn. En in de analyse van de economie in West-Friesland wordt geconstateerd dat West-Friesland onaantrekkelijk is voor werknemers van buiten de regio.⁴⁴

Het dagelijkse patroon waarin de inwoners wonen, werken, recreëren, pendelen, naar school gaan en van voorzieningen gebruik maken, wordt groter.⁴⁵ Dit *daily urban system* beslaat een groter gebied dan de gemeentegrenzen. Vooral bij jongeren, hoger opgeleiden, kenniswerkers en 'power couples' is zichtbaar dat zij zich in toenemende mate bewegen van het stadshart van de ene grote stad naar het stadshart van de andere grote stad. De grote stad is daarbij Amsterdam, Utrecht, Den Haag en Rotterdam en niet Arnhem, Breda, Eindhoven of Hoorn.

Verbeteren 'quality of living'

Mensen en huishoudens kiezen in toenemende mate hun woonplaats op grond van de 'quality of living' en kijken van daaruit welke banen bereikbaar zijn in de eigen stad of in de omgeving.⁴⁶ Het laatste maakt de bereikbaarheid (vooral met de auto en in mindere mate met het OV) en de kris-kras-verbindingen in de regio een belangrijk aspect van de woonaantrekkelijkheid en de 'quality of living'. De hoge eisen die mensen stellen aan hun woon- en leefomgeving wordt naar verwachting niet minder. Een onderdeel hiervan zijn de stedelijke voorzieningen (scholen, ziekenhuizen, cultuur, hoogwaardige horeca en winkels en historische binnenstad).

⁴³ Planbureau voor de Leefomgeving, *De verdeelde triomf. Verkenning van stedelijk-economische ongelijkheid en opties voor beleid*, Ruimtelijke Verkenningen 2016, Den Haag, 2016. Otto Raspe, Martijn van den Berge en Thomas de Graaff, *Stedelijke regio's als motoren van economische groei. Wat kan beleid doen*, Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag, 2017, blz. 64 – 145 (de zes casestudies). The Economist, *Globalisation's losers. The right way to help declining places* (leader) en *Left in the lurch. Globalisation has marginalised many regions in the rich world* (briefing), 21 oktober 2017.

⁴⁴ *Regionale economie West-Friesland. Beschrijving en analyse*, augustus 2014, blz. 6.

⁴⁵ P. Tordoir, A. Poorthuis en P. Renooy, *De veranderende geografie van Nederland. De opgaven op mesoniveau*, Amsterdam, 2015.

⁴⁶ Gemeente Hoorn, *Structuurvisie Hoorn. Ondernemende stad aan het blauwe hart*, blz. 11.

Aanzienlijke transformatieopgave voor de woningvoorraad in de Westfrieese gemeenten

De *kwantitatieve* opgave in de Westfrieese gemeenten om de verwachte groei van het aantal huishoudens de komende twintig jaar te accommoderen, is relatief beperkt. Wel is er de komende jaren een belangrijke *kwantitatieve* transformatieopgave voor de woningvoorraad. De woningvoorraad in de Westfrieese gemeenten is te eenzijdig in vergelijking met Nederland.⁴⁷ De *kwantitatieve* verbetering moet vooral plaatsvinden in de bestaande voorraad. De transformatie is nodig vanwege de sterk veranderende bevolkings- en huishoudsamenstelling, de veranderende woonwensen en de energietransitie. Er is vooral behoefte aan middenhuur waar momenteel onvoldoende in voorzien wordt. Een deel van de inwoners komt niet in aanmerking voor sociale huur (omdat zij teveel verdienen), kan niet kopen (omdat zij geen hypotheek kunnen krijgen) en moet huren. Maar voor deze groep zijn weinig betaalbare huurwoningen te vinden. De trefwoorden van de transformatieopgave zijn: hoogwaardige verdichting (o.a. in Enkhuizen en Hoorn), onderscheidende en complementaire nieuwbouw⁴⁸, levensloopbestendige woningen, verduurzaming, méér koopwoningen, méér huur voor starters, middeninkomens, ouderen, arbeidsmigranten en spoedzoekers, méér variatie, méér gemengde woonwerkmilieus, thematische samenwonen met gelijkgestemden, méér functiemenging, en het verbeteren van de jaren zestig en zeventig wijken (o.a. in Hoorn).⁴⁹ Alleen als de aanzienlijke transformatie-opgave goed wordt opgepakt, heeft West-Friesland kans om één van de top-10 woonregio's in Nederland te worden.⁵⁰

Méér vraaggestuurd ontwikkelen en transformeren

Bij de transformatieopgave is het van belang om méér vraaggestuurd te ontwikkelen en te transformeren. Zoals de gemeente Drechterland doet bij het ontwikkelen van de plannen Reigersborg Noord III en Zuid V.⁵¹ Bij het méér vraaggestuurd ontwikkelen, transformeren en experimenteren, gaat het om het aanbieden van nieuwe woonvormen zoals woonwerk mogelijkheden, Tiny Houses, nul-nota woningen, kangoeroewoningen, levensloopbestendige flexibel indeelbare woningen, hofjeswoningen en complexen waarin wonen, zorgvoorzieningen en faciliteiten bij elkaar komen, woonconcepten die op het gedachtegoed van nabuurschap zijn gestoeld (Enkhuizen), architectonische vernieuwing (Enkhuizen), versterken van de lintbebouwing (opmeer) en het herbestemmen van leegkomende stolpboerderijen, et cetera. De woning is in toenemende mate de plek om te werken, te recreëren of om zorg te ontvangen. Deze toenemende menging van functies maakt dat woning en woonomgeving meer dan vroeger als een twee-eenheid worden gezien en dat allerlei nieuwe vormen van dienstverlening de woning en/of de woonomgeving binnenkomen. Daarbij kan worden gedacht aan zorgdiensten, gemakdiensten en recreatieve mogelijkheden. Door functiemenging mogelijk te maken kan op deze ontwikkeling ingespeeld worden. Daarbij wordt bij een toename van de verdienstelijking van het wonen het verschil tussen koop en huur ook minder relevant dan het in het verleden en tot nu toe het geval is.

Inzet op functiemenging

Om de functiemenging te bevorderen, kunnen gemeenten in bestemmingsplannen opnemen: 'B&W kan vrijstelling van de bestemmingsverplichting verlenen indien dit niet tot nadeel van derden leidt'. Men kan ook afscheid nemen van archaische ruimtelijke ordeningsregels (maximaal 30% van de woonruimte voor bedrijf, alleen ondernemer zelf, geen reclame-uitingen, geen opslag). Zo is het in Almere mogelijk om tot 50% van de woning te gebruiken voor bedrijfsactiviteiten aan huis. Bovendien is het mogelijk om aan huis 25 m² winkeloppervlakte te gebruiken.

De sterke vergrijzing biedt kansen om de woonvoorraad aan te passen en de wijken te verbeteren

Voor de groeiende groep ouderen huishoudens en alleenstaande ouderenhuishoudens is het van belang dat er woningen zijn die bij hun woonwensen passen, die betaalbaar en aantrekkelijk zijn en die de oudere inwoners kunnen verleiden om de inmiddels minder geschikte, te grote (sociale) gezinswoning te verlaten zodat deze op tijd beschikbaar komen voor nieuwe gezinnen. Om de goede woningen op tijd te hebben, is het interessant om in

⁴⁷ STEC-groep, *RAP West-Friesland 2017-20121. Uitvoeringsagenda regionale woonvisie*, blz. 3.

⁴⁸ STEC-groep, *op. cit.*, blz. 7.

⁴⁹ De gemeente Medemblik zet in om de 75 woningen die het nog extra kan ontwikkelen tot en met 2026 te ontwikkelen voor kleine huishoudens (staters en senioren) en om deze levensloopbestendig en gasloos te laten zijn. Gemeente Medemblik, *Programma wonen 2018 tot en met 2026*, blz. 1.

⁵⁰ Ambitie van *Pact van Westfriesland*.

⁵¹ Gemeente Drechterland, *Kademota Drechterland 2017-2021*, Drechterland, 2017, blz. 14.

de gaten te houden welke 174 ideeën ontwikkeld zijn voor de prijsvraag van de rijksbouwmeester Floris Alkemade om naoorlogse wijken in Sittard-Geleen, Groningen, Almere en Rotterdam stedenbouwkundig en zorgtechnisch aan te passen aan de grote vergrijzingsgolf die op Nederland (en de Westfrieze gemeenten) afkomt.

De vergrijzing biedt in samenhang met de noodzakelijke herstructurering en verbetering van de jaren vijftig en zestig wijken in de Westfrieze gemeenten (zeker in Hoorn) mogelijkheden om nieuwe woonvormen toe te voegen (complexen met gezamenlijke voorzieningen, zorgcoöperaties, 'communities' voor senioren, etc.) en om tot nieuwe gemeenschappelijke voorzieningen te komen (wijkbedrijven, kamers en huizen van de wijk, administratiecafés, nieuwe generatie bibliotheekfilialen, lotgenotengroepen, 'sociale marktplaatsen' e.d.). De 'community organization' in de gemeenten en de kernen kan er voor zorgen dat bewoners hulpbronnen beter kunnen aanboren, dat informele netwerken in de buurten sterker worden en de basisinfrastructuur herontwikkeld wordt.

3.5 Gezamenlijke opgave: versterken economie, bevorderen ondernemerschap en betere werking arbeidsmarkt

De zwakke economische ontwikkeling, het banenverlies de afgelopen jaren in Hoorn, Stede Broec, Enkhuizen en Koggenland, de krimpende potentiële beroepsbevolking, het grote onbenutte potentieel terwijl er tegelijkertijd veel buitenlandse arbeidsmigranten in de regio werkzaam zijn en er vele onbenutte vacatures zijn, de vergrijzing, de verwachte ontgroening in West-Friesland, de relatief beperkte aanwas van jonge ondernemingen noopt tot de gezamenlijk opgave om de economie te versterken, het ondernemerschap verder te bevorderen en om de arbeidsmarkt veel beter te laten werken.

Vergroten van de arbeidsparticipatie en arbeidsproductiviteit door betere werking arbeidsmarkt

De verwachte daling van de potentiële beroepsbevolking brengt het gevaar met zich mee dat de economische ontwikkeling en de groei van ondernemingen geremd of zelfs onmogelijk gemaakt wordt. De regio kan het gevaar voor de economische ontwikkeling keren door een intensievere en betere samenwerking (economie, bedrijfsterrinen, arbeidsmarkt⁵², mobiliteit, onderwijs, voorzieningen) en door er voor te zorgen dat méér mensen gaan werken, dat de mensen langer gaan werken en dat arbeidsproductiviteit verbeterd door méér innovatie, vernieuwing, en beter en gevarieerd onderwijs.⁵³

Verhogen arbeidsproductiviteit meest duurzame bron van economische groei

Er zijn geen makkelijke oplossingen om de krimp van de potentiële beroepsbevolking het hoofd te bieden. Door de voorkeur voor vrije tijd in Nederland – ondanks het lage aantal arbeidsuren per jaar per Nederlandse werkende – gaat de Europese Commissie er in de lange termijnramingen van economische groei voor Nederland van uit dat de toekomstige groeibijdrage van een groter arbeidsaanbod beperkt zal zijn.⁵⁴ Voor de economische groei per hoofd van de bevolking wordt de *arbeidsproductiviteit* als de enige permanente bron van groei gezien. De arbeidsproductiviteit is ook de laatste decennia al de belangrijkste motor van de economische groei. Terwijl de economie bleef groeien, werden er minder uren gewerkt. Deze productiviteitsgroei kon onder andere worden behaald door beter geschoold personeel, automatisering en efficiëntere productieprocessen. Door de vergrijzing zal ook in de toekomst de productiviteit moeten toenemen om economische groei te waarborgen. Maar de productiviteitsgroei is niet uitbundig. Voor de crisis kende Nederland een jaarlijkse groei van gemiddeld 1,3

⁵² Bijvoorbeeld door een intensievere samenwerking en het delen van arbeidsmarktinformatie tussen de arbeidsmarktregio's Noord-Holland Noord, Groot Amsterdam, Flevoland en Zaanstreek/Waterland.

⁵³ Het voortzetten van het regionale WerkSaam project 'ZOWh@t' om laaggeletterdheid te bestrijden en om leerwerktrajecten, met specifieke aandacht voor vergunninghouders, te bevorderen, past hier uitstekend bij.

⁵⁴ Theoretisch wordt de economische groei bevorderd door het vergroten van het arbeidsaanbod. Maar dat lijkt voor Nederland, met de sterke voorkeur voor deeltijdarbeid, geen optie. In Nederland werkt 30% van de Nederlandse vrouwen fulltime tegen 70% gemiddeld in de OECD-landen. Als wij in Nederland het gemiddeld aantal uren zouden werken als in Zweden en Zwitserland (1.600 uur per jaar i.p.v. de gemiddelde 1.380 uur in Nederland) en een participatiegraad zouden kennen van 80% (in plaats van de gebruikelijke 75% in Nederland) dan zou het arbeidsaanbod met 25% toenemen. En dit zou op lange termijn allerlei positieve gevolgen hebben voor de economische ontwikkeling en de werkgelegenheid. Tweede Kamer der Staten-Generaal, *Nota over de toestand van 's Rijks Financien (Miljoenennota 2015)*, vergaderjaar 2014-2015, 34 000, nr. 1, blz. 37, 38.

procent met een forse dip in de crisis.⁵⁵ En met de ontgroening, de vergrijzing, het grote dienstenaandeel in de economie en met de relatief grote omvang van de flexibele arbeid en het aantal ZZP'ers is het verre van eenvoudig om de arbeidsproductiviteitsontwikkeling op een substantieel hoger niveau te krijgen.

Ook de ontwikkeling naar een zandlopereconomie vraagt om een betere werking van de arbeidsmarkt

Een betere werking van de arbeidsmarkt en het versterken van de vaardigheden is van groot belang omdat de economie in toenemende mate een zandlopereconomie wordt. Met een stabiele ontwikkeling voor laagopgeleiden (al wordt een deel verdrongen door middengroepen die naar beneden zakken en laagopgeleiden verdringen) en een groeiend werkgelegenheidsaandeel voor hoger opgeleiden. Het werkgelegenheidsaandeel van beroepen met routinematige taken (zoals boekhouders, logistiek medewerkers en administratief personeel) – vooral administratieve taken in het middensegment van de arbeidsmarkt – neemt af. Tussen de 12 procent en 28 procent van de huishoudens met een middeninkomen maakt in de loop van een jaar tijd een inkomensdaling mee en komt daardoor in een lagere inkomensklasse terecht. Het betreft vooral de mbo'ers onder de middengroepen in routinematige administratieve functies die gevaar lopen. Voor de middenklasse zijn er dramatische scenario's dat door de technologische ontwikkelingen vijftig procent hun baan zal verliezen.⁵⁶ Andere deskundigen (OECD) verwachten dat het hooguit tien procent zal zijn. Immers het menselijk werk in een economie met robots, kunstmatige intelligentie, virtual reality, big data, Internet of Things e.d. vergt vaardigheden die een robot moeilijk kan ontwikkelen, zoals creativiteit, problemen oplossen, verzinnen van nieuwe ideeën, empathie, sociale vaardigheden en sociale interactie.

Betere integratie van laagopgeleide Westfriezen

Door de economische en technologische ontwikkelingen zal er altijd sprake zijn van (groepen) Westfriezen die – tijdelijk of permanent – niet mee kunnen komen. De mensen die hun baan verliezen door de technologische ontwikkelingen zullen niet altijd degenen zijn die aan de slag kunnen in de nieuw ontstane functies. Er zal sprake zijn van mismatches. Met een tweedeling op de arbeidsmarkt tussen degenen die zich kunnen aanpassen en meekunnen met de nieuwe ontwikkelingen en gevraagde vaardigheden en zij die dat niet kunnen (door gebrek aan capaciteiten voor de moderne samenleving, onvoldoende sociale vaardigheden, laaggeletterdheid). De Werkorganisatie Westfriesland heeft hier een taakveld.

Over het algemeen is in Nederland de effectiviteit van het actieve arbeidsmarktbeleid zeer beperkt. Dit komt omdat het beleid, vanwege de focus op de schadelastbeperking, zich te veel richt op de werklozen en bijstandsgerechtigden met een relatief kleine afstand tot de arbeidsmarkt die ook zelf weer aan het werk kunnen komen. De beperkte effectiviteit komt doordat er over het algemeen te weinig samenhang tussen sociale zaken, economie en arbeidsmarkt is, het regionale arbeidsmarktoverleg te vrijblijvend is, de lokale WWB-verantwoordelijkheid geen stimulans vormt voor regionale samenwerking, de verschillen in belangen en rol tussen de keten van Werk & Inkomen enerzijds en de marktpartijen (werkgevers en onderwijsinstellingen) anderzijds voorkomen een goede aansluiting tussen vraag naar en aanbod. Verder kunnen wij de effectiviteit moeilijk aantonen omdat er over het algemeen geen deugdelijke nulmetingen en evaluaties uitgevoerd worden.

Uit alle evaluaties in de afgelopen tien tot twintig jaar blijkt dat de (lage) effectiviteit van de re-integratie-inspanningen nog het hoogst is als het beleid zich richt op de cliënten met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Dit vergt wel intensieve, dure aanpakken. Nu gezien de hoge economische groei de cliënten met een geringe afstand tot de arbeidsmarkt ook zonder sollicitatietraining e.d. wel aan het werk komen, zou het beleid zich in de Westfriese gemeenten meer kunnen richten op de cliënten met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Onder andere door het aanpakken van de laaggeletterdheid met meer, specifieke en informele scholingsinspanningen, en het voorkomen van schooluitval.

⁵⁵ Hugo de Bondt, *Productiviteit in Nederland 2002-2014. Economische groei, productiviteit en de crisis*, Centraal Bureau voor de Statistiek, 2015| 08, Den Haag, december 2015.

⁵⁶ Sommige deskundigen beweren dat binnen dertig jaar de helft van de bestaande banen overbodig is en dat automatisering, kunstmatige intelligentie, robotisering in Nederland 2 tot 3 miljoen banen kan gaan kosten. Eric Bartelsman, "Binnen dertig jaar is de helft van de nu bestaande banen overbodig", in: *Het Financieele Dagblad*, 18 januari 2014; Eppo König, "Robotisering kan 2 tot 3 miljoen banen kosten", in: *NRC Handelsblad*, 1 oktober 2014; *The Economist*, *Coming to an office near you; Technology and jobs*, January, 18th 2014.

Voldoende kennis aanwezig om opgave het hoofd te bieden en kansen beter te gaan benutten

Om de afnemende potentiële beroepsbevolking géén bottleneck voor de economische ontwikkeling in de Westfriese gemeenten en de regio te laten zijn, zijn diverse beleidsintensiveringen mogelijk.⁵⁷ Er kan gedacht worden aan:

- het vergroten van de aantrekkelijkheid van de gemeenten door betere woon- werk- en leefmilieus;
- het vergroten van de arbeidsproductiviteit (vernieuwing, innovatie, ondernemerschap) door ondernemerschap te stimuleren;
- het vergroten van de arbeidsparticipatie;⁵⁸
- zorgen voor een betere werking van de arbeidsmarkt, het verkleinen van de mismatches op de arbeidsmarkt, en een intensievere samenwerking met de andere arbeidsmarktregio's in de omgeving (Groot Amsterdam, Flevoland en Zaanstreek/Waterland); er is in wezen sprake van één arbeidsmarkt en niet van vier gescheiden arbeidsmarkten en arbeidsmarktregio's;
- zorgen dat de vervangingsvraag bekend is en dat op tijd voldoende mensen beschikbaar zijn;
- royaal en ruimhartig arbeidsmigranten en asielzoekers opnemen en ze snel integreren in de arbeidsmarkt (een moeilijke opgave als gekeken wordt naar de ervaringen in het verleden);⁵⁹
- het beter verbinden van de beleidsterreinen 'economie', 'onderwijs' en 'arbeidsmarkt'.

Van een focus op de korte termijn naar een focus op de lange termijn

In het arbeidsmarktbeleid zijn er twee perspectieven die moeilijk zijn te combineren omdat zij enerzijds op de lange termijn betrekking hebben en anderzijds op de meer korte termijn. Het *investerings- en kennisperspectief* legt de focus op hoger opgeleiden die als motor worden gezien voor kennis en innovatie, de dynamiek op de woningmarkt en die zorg dragen voor koopkracht en allerlei spillovers die de regionale economie ten goede komen. Het investeringsperspectief uit zich in investeringen in de kenniseconomie en in topsectoren, van scienceparks tot incubators, geregisseerd door Economic Boards en netwerken van grote bedrijven. Dit perspectief spreekt niet van werkloosheidsbeleid, maar van een Human Capital agenda. Het is de productiviteitszijde van de arbeidsmarkt die vooral de 'kansen en mogelijkheden' benadrukt.

De tweede invalshoek is het *schadelast- en compensatieperspectief*: van werklozen en arbeidsbeperkten die moeilijk aan het werk komen omdat eenvoudige arbeid simpelweg te duur is geworden voor de productiviteit die zij kunnen leveren. Of die uit de markt worden gedrukt door hoger geschoolden. Het gaat hier vooral om lager opgeleiden, soms arbeidsmigrant, soms arbeidsgehandicapt, soms op leeftijd, die de werkloze onderkant van de arbeidsmarkt bevolken dan wel behoren tot de outsiders. Bij dit perspectief worden niet de kansen benadrukt, maar de armoede, zorg en schadelast die compensatie via sociale zekerheidswetgeving met zich mee brengt. Gezien het beslag dat de financiële budgetten en risico's voor participatie, economie en onderwijs op de gemeentebegroting leggen, is het begrijpelijk dat het schadelast- en compensatie perspectief vaak de voorrang heeft. Toch zijn verschuivingen naar de lange termijn en het investerings- en kennisperspectief van belang om op de structurele trends en ontwikkelingen in te spelen.

Meer aandacht voor de kwaliteit van het onderwijs noodzakelijk

Naast massa, dichtheid en complementaire regionale samenwerking (functies van elkaar lenen) komen agglomeratievoordelen en méér welvaart voor ongeveer de helft tot stand door de persoonskenmerken van de beroepsbevolking (opleidingsniveau, leeftijd, etc.). Dit spoort met het pleidooi van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) om de kenniscirculatie, het aanpassingsvermogen en de weerbaarheid in stad en regio te vergroten. Als 'een lerende regio' is men beter gewapend tegen een onzekere economische

⁵⁷ In de recente publicatie van het Planbureau van de Leefomgeving is op basis van de literatuur, een uitgebreide analyse (20 jaar, 70 variabelen, 800 regio's en 27 landen) en casestudies samengevat wat de "knoppen" zijn om een gemeente/regio te laten floreren. Otto Raspe, Martijn van den Berge en Thomas de Graaff, *Stedelijke regio's als motoren van economische groei. Wat kan beleid doen?*, Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag, 2017.

⁵⁸ Het vergroten van de arbeidsparticipatie verre van eenvoudig in Nederland. Het verbeteren van de kinderopvang en de fiscale kindregelingen leidt niet tot meer arbeidsaanbod voor de economische sectoren buiten de kinderopvang zelf. Terwijl in Nederland mannen minder gaan werken als vrouwen méér gaan werken. En door de grote populariteit van deeltijdarbeid in Nederland en de lage arbeidsparticipatie wordt in Nederland slechts de helft van het totale arbeidspotentieel benut.

⁵⁹ Godfried Engbersen, Roel Jennissen e.a., *Geen tijd verliezen: van opvang naar integratie van asielmigranten*, WRR-Policy Brief, SCP/WODC/WRR, Den Haag, 2015.

toekomst.⁶⁰ Een goed opgeleide beroepsbevolking en voldoende arbeidsaanbod is van groot belang voor de regionale economie en de groei van ondernemingen.

De kwaliteit van het onderwijs is in Enkhuizen en Drechterland niet bijzonder hoog. In tegenstelling tot het onderwijs in Hoorn, Stede Broec en Koggenland.⁶¹ Ook het percentage voortijdig schoolverlaters en het relatieve verzuim varieert aanzienlijk in West-Friesland.⁶² De gemeenten kunnen (meer) stappen zetten om te zorgen voor een kwalitatief goed opgeleide beroepsbevolking, een betere mobiliteit op de arbeidsmarkt en op een duurzame inzetbaarheid van de inwoners. Scholing, bijscholing en omscholing zijn daarbij cruciaal. Maar men kan verder gaan dan een verbindende rol te vervullen tussen ondernemers en onderwijsinstellingen, het opstellen van een educatieve agenda, een Agritechcampus, een tweejarige deeltijdopleiding HBO-opleiding (Hoorn) en het samenvoegen van basisscholen en gelijktijdig het verbeteren van de kwaliteit (Drechterland, Koggenland, Opmeer en Medemblik). Diverse steden gaan ook verder. Zij gaan verder dan hun wettelijke onderwijstaak (onderwijshuisvesting, voor- en vroegschoolse opvang, volwasseneducatie) en trekken extra gemeentelijke middelen uit voor bijvoorbeeld het creëren van extra stageplaatsen en leerwerkplekken voor scholieren of men zet in op extra leertijd voor leerlingen (taal, zaterdag-, weekend- en zomerscholen). Ook kan gedacht worden aan meer plaats- en tijdsafhankelijk onderwijs, meer gevarieerd en meer geïntegreerd leren, het stimuleren van allerlei mengvormen van basisvorming en beroepsoriëntatie met micro-opleidingen, minimodules, MOOC's, EVC's, et cetera. Zo investeert bijvoorbeeld de gemeente Den Haag in het leren van Engels op basisscholen omdat dat hoort bij de internationale stad van vrede en recht. Zou met dezelfde redenering het Engels en Duits op de basisscholen in West-Friesland versterkt kunnen worden om de toeristische dienstverlening en verblijfsrecreatie te versterken?

En gezien de grote economische en technologische onzekerheden voor de toekomst is het vooral van belang om van levenslang leren echt een prioriteit te maken. Omdat de veranderingen duizelingwekkend zijn. In dertig jaar gaat ons hele leven op de schop. Werken, wonen, verplaatsen, recreëren, produceren en consumeren vanwege de noodzakelijke duurzaamheidstransitie. Wij hebben verder nog geen idee wat Internet of Things, virtual reality, kunstmatige intelligentie, big data, nanotechnologie e.d. ons allemaal gaan brengen en wat dat betekent voor de vaardigheden die nodig zijn. En daarbij is een lastige opgave dat scholen nu opleiden voor beroepen die over tien à vijftien jaar niet meer bestaan en moeten opleiden voor beroepen over tien à vijftien jaar die wij nu nog niet kennen.⁶³

Meer ruimte voor nieuw ondernemerschap

Er zijn kansen genoeg voor nieuw ondernemerschap in bijvoorbeeld allerlei vormen van persoonlijke dienstverlening, nieuwe vormen van zorg, ouderen- en verpleeghuiszorg, in de horeca, de recreatie, het toerisme, het ambacht, agrarisch ondernemerschap, en het sociale ondernemerschap.⁶⁴ En vanwege de duurzaamheidstransitie kunnen er vele vormen van ondernemerschap en nieuwe banen ontstaan in de innovatieve bouw en installatiesector.

Door de schaalverkleining in het bedrijfsleven, de digitalisering en de verduurzaming is er ook een toenemende behoefte aan meer gemengde multifunctionele gebieden: centrumgebieden, gemengde woon-werklocaties, knooppuntlocaties en *third places* als koffiegoeligheden en dergelijke. ZZP'ers en kleine bedrijven werken steeds vaker thuis, in koffiezaken of op andere ontmoetingsplekken. Door de toenemende behoefte aan samenwerking en kennisdeling winnen werkplekken die goed met het openbaar vervoer te bereiken zijn aan

⁶⁰ WRR, *Naar een lerende economie. Investeren in het verdienvermogen van Nederland*, Amsterdam, 2013.

⁶¹ Waarstaatjegemeente.nl: dashboard onderwijs. Het oordeel over de kwaliteit van het onderwijs in 2017 (0 = zeer laag en 100 = zeer hoog) is in Enkhuizen een score van 43, in Drechterland en Opmeer beide een score van 49, in Medemblik een score van 50, in Koggenland een score van 53, in Stede Broec een score van 55, en in Hoorn een score van 56. De vergelijkbare scores voor Nederland en Noord-Holland zijn 52 en respectievelijk 54).

⁶² Waarstaatjegemeente.nl: dashboard onderwijs.

⁶³ Recentelijk bracht de SER met *Leren en ontwikkelen tijdens de loopbaan. Een richtinggevend advies* een krachtig pleidooi uit voor individuele leerrekeningen, meer informeel leren, het meer onder de aandacht brengen van de toegankelijkheid van het Mbo (uniek in de wereld), meer flexibel en praktijkrelevant aanbod, et cetera. Een nog verdere logische stap zou zijn om de middelen van sectorale O&O-fondsen – zeker in Westfriesland – veel flexibeler over allerlei branches en sectoren in te zetten.

⁶⁴ Sociaal ondernemerschap in bijvoorbeeld de vorm van coöperaties, buurtzorg, buurtdiensten, buurtbedrijven, duurzame energiedienstenbedrijven, stadslandbouw, buurtrestaurants, thuisafgehaald, huiskamerverkopen en allerlei vormen van ruilhandel.

populariteit. In vele steden en gemeenten bevindt de werkgelegenheid zich reeds grotendeels op informele werkmilieus en in woonwijken. Ook startups in de creatieve sector hebben vaak de voorkeur voor locaties met karakter zoals oude industriële haventerreinen of binnenstedelijke milieus. De opwaardering van Krabbersplaat in Enkhuizen kan mede met het bovenstaande als uitgangspunt gerealiseerd worden.

Een duidelijke economische positionering (“in onze gemeente/regio kan en mag alles, behalve ondermijning”) in combinatie met een goede dienstverlening, flexibele regelgeving en lage lasten kan het ondernemerschap in de regio ook verder versterken. De gemeente Drechterland wil ondernemers alle ruimte geven om zich te ontwikkelen en de gemeente Enkhuizen wil van een cultuur van ‘nee, tenzij’ naar een cultuur van ‘ja, mits’. Ondernemerschap wordt bevorderd door lage lasten, het terugdringen, vereenvoudigen of afschaffen regelgeving (Koggenland), hoogwaardige gemeentelijke dienstverlening (rode loper, Ondernemershuis), sterk accountmanagement, met functiemenging en *blurring*. Bevorder veelzijdige bedrijfshuisvesting met grote variatie in prijs, kwaliteit en huurtermijnen, woonwerkvoorzieningen, bedrijfsverzamelgebouwen, (tijdelijke) huisvesting voor eenpitters en ZZP’ers.⁶⁵ Verlaag lasten en vereenvoudig vergunningen: retributies, reclamebelasting, precariorechten, verlaag of schrap OZB voor starters of kleine ondernemingen, betaal rekeningen aan kleine ondernemingen snel, verleen de APV-vergunningen voor onbepaalde tijd, schrap de vergunning voor voorwerpen op of aan de weg, digitaliseer alle vergunningen en verkort de doorlooptijden voor vergunningen.⁶⁶

Maak van de regio West-Friesland nog meer één samenhangend economisch systeem

Hoe beter de regio West-Friesland, in samenhang met de MRA, functioneert als één samenhangend economisch systeem hoe beter de economische kansen voor de Westfriesse gemeenten. Naast massa en dichtheid (en het van elkaar lenen van functies) worden de agglomeratievoordelen voor de helft bepaald door de omvang en de kwaliteit van de human resources. Met een regionaal economische ontwikkelagenda (Regionale Economische Agenda Westfriesland 2015, Pact van Westfriesland), een nog meer geïntegreerde arbeidsmarkt, meer coördinatie en afstemming tussen de arbeidsmarktregio’s, en veel beter en gevarieerder onderwijs zijn stappen te zetten om tot een nog sterker samenhangend vitaal economische systeem te komen. In de recente studie van het Planbureau van de Leefomgeving *Stedelijke regio’s als motoren van economische groei. Wat kan beleid doen?* wordt duidelijk dat succesvolle regio’s – ieder op eigen wijze en met een verschillende mix van instrumenten – allemaal zo’n gezamenlijke samenhangende agenda hebben uitgevoerd.⁶⁷

3.6 Gezamenlijke opgave: vernieuwen en innoveren in het sociale domein

Ondanks dat de sociale problematiek in de Westfriesse gemeenten sterk verschilt (relatief groot in Hoorn en Enkhuizen, en relatief beperkt in Opmeer, Koggenland en Drechterland) is het voor alle gemeenten van groot belang om de vernieuwingen en innovaties in het sociale domein met kracht te bevorderen.

De Westfriesse gemeenten staan voor de opgave om de transformatie en innovatie in het sociale domein te realiseren

De gemeenten staan voor de opgave om de transformatie en innovatie in het sociale domein met kracht voort te zetten. Een transformatie met méér integraal beleid en méér samenhang op het gebied van jeugd, onderwijs, welzijn, sport, zorg, inkomensondersteuning, schulphulpverlening, re-integratie en wijkaanpak. Ook dienen verbindingen aangebracht te worden tussen allerlei beleidsterreinen (jeugdzorg, Wmo, AWBZ, Participatiewet, Zvw, Wlz, WSW, openbare gezondheidszorg, MO/VO, sociale woningbouw, beschermd wonen, (passend)

⁶⁵ Ruud Dorenbos, Barbara Heebels en Joost van Hoorn, *Zzp’ers in de G32-steden. Analyse, duiding en beleidsaanpakken*, Platform31, Den Haag, 2016.

⁶⁶ Zie ook *Regionale Economische Agenda Westfriesland 2015. Deel II: de agenda*, februari 2015, Bijlage Jaarschijven 2016-2019, projectinitiatieven overzicht ‘Regeldrukvermindering’ (uniformering van regels in de regio, wegnemen van regel-obstakels, verminderen van regionale verschillen in ruimtelijke ordeningsregels).

⁶⁷ Otto Raspe, Martijn van den Berge, Thomas de Graaf, *Stedelijke regio’s als motoren van economische groei. Wat kan beleid doen?*, Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag, 2017. Een beperkte set variabelen correleert met de groei van de werkgelegenheid in de succesvolle regio’s: dichtheid, goede bereikbaarheid, een goed gekwalificeerde beroepsbevolking met een concentratie van hoogopgeleiden, een hoge kwaliteit van onderwijs en een hoog cultureel aanbod. Een bijzonder goed ontwikkelt regionaal human kapitaal correleert met een sterke productiviteitsgroei.

onderwijs, economie, arbeidsmarkt, gemeentelijk armoedebeleid). In vele stedelijke beleidsnota's wordt de integraliteit met de mond beleden.

Om tot betere zorg, meer maatwerk en lagere kosten te komen, moeten de gemeenten samenwerken met vele maatschappelijke actoren

Om tot de betere zorg, meer maatwerk en lagere kosten te komen, moet de gemeente samenwerken met vele maatschappelijke actoren (cliënten, zorgaanbieders, zorgverzekeraars, GGZ, GGD, medeoverheden, regiogemeenten, onderwijsinstellingen etc.). Een betere zorg door een warme overdracht tussen de diverse zorg- en welzijnsorganisaties en voorzieningen, oog voor de multiproblematiek bij een deel van de inwoners, adequaat inspelen om de sterke toename van demente ouderen en verwarde personen, en door zorgvernieuwing.⁶⁸ De Westfriesse gemeenten willen met de multidisciplinaire aanpak (MDA++) gezinnen met een meevoudige en complexe problematiek waarbij sprake is van ernstige acute en/of structurele onveiligheid beter kunnen helpen. Veilig Thuis heeft geschat dat het om ongeveer 140 casussen gaat voor de regio's Westfriesland, Alkmaar en omstreken en de Kop. Het is ook van belang om de vernieuwing, innovatie en integrale aanpak ook door te ontwikkelen voor de kernen.

De specifieke opgave voor de gemeenten is ook om het aantal bijstandsgerechtigden (veelal geen startkwalificatie, taalachterstanden, beperkingen) te verminderen. Nu de arbeidsmarkt weer veel beter is en er vele openstaande vacatures zijn (één miljoen in Nederland), zijn de kansen vergroot om met een sterker sanctiebeleid het aantal bijstandsgerechtigden te verminderen. Verder dient het onbenutte potentieel veel beter gemobiliseerd te worden (ongeveer 19.000 tot 38.000 inwoners in West-Friesland of 17 tot meer dan 30 procent van de beroepsbevolking).

Leer van vernieuwingen in andere gemeenten

Om beter in te spelen op de sociale opgaven kan geleerd worden van andere gemeenten. Bijvoorbeeld:

- Ga verder het organiseren van budgetten per wijk en alloceer de budgetten per wijk en per opgave verder. Zet de beste mensen in en alloceer de meeste middelen naar de grootste opgave.
- Sluit aan en maak gebruik van de basisschool als vindplaats van de maatschappelijke vraagstukken in een doorlopende lijn van 0 tot 23 jaar. Zorg in krimpende kernen voor een concentratie van de basisscholen met een gelijktijdige kwaliteitsverhoging.
- Vrijwel altijd is het binnen wettelijke kaders mogelijk om te 'doen wat nodig is'; dat dit in vele gevallen niet gebeurt, komt door onwetenschap, niet creatief zijn, afgesproken werkprocessen bij en met de gemeente, en de hoge werkdruk in de wijk- en gebiedsteams (conclusie CityDeal Inclusieve Stad).
- Mandateer de gebiedsteamprofessionals en alloceer een flexibel (regelvrij)budget om beweging te kunnen krijgen in casuïstiek.
- Door de kosten per huishouden in kaart te brengen van de huidige reguliere manier van ondersteuning over meerdere jaren wordt gestimuleerd om andere, betere en onorthodoxe aanpakken te proberen in complexe casussen; vaak blijken deze meer effectieve aanpakken ook aanzienlijke kostenbesparingen mogelijk te maken (-/ 30 procent).
- Vergroot de transparantie in het sociaal domein door data per wijk/gemeente te genereren, liefst samen met de zorgverzekeraars en stel op basis daarvan een meerjarig investeringsprogramma op waarbij 'shared savings' inzichtelijk worden; eventueel aangevuld met een populatiegebonden budgettering van de gebiedsteams (één geldstroom P-wet, Wmo en Jeugdwet) en/of een gezamenlijk budget voor maatwerk over de grenzen van de Wmo, Wlz en Zvw heen. Eindhoven heeft hier in het kader van de CityDeal Inclusieve Stad ervaring mee opgedaan.
- Hou meer rekening houden met de verschillen in "denk- en doenvermogen" van de inwoners. Er bestaat een behoorlijk verschil tussen wat van burgers wordt verwacht en wat zij daadwerkelijk aankunnen. Mede afhankelijk van de omstandigheden (krijgen kind, ontslag, echtscheiding, verlies partner, faillissement et cetera) zijn mensen door stress lang niet altijd in staat om in actie te komen, het hoofd koel te houden en om

⁶⁸ Medemblik formuleert in de Programmabegroting 2018 aan toe te willen werken naar een 'dementievriendelijke gemeente'. Gemeente Medemblik, *Programmabegroting 2018 en meerjarenraming 2019-2021*, blz.13.

vast te houden aan goede voornemens. In de regels en procedures van de overheid moet meer rekening gehouden worden met menselijke fouten en kleine fouten zouden kleine gevolgen moeten hebben (wat in de huidige bureaucratische procedures vaak niet het geval is).⁶⁹ Geef de professionals in de gebiedsteams regelvrijheid.

3.7 Gezamenlijke opgave: de ingrijpende duurzaamheidstransitie

Versnellingen en intensiveringen zijn nodig

Om de Parijse doelstellingen te halen en om de Energieagenda van minister Kamp uit te voeren, moeten er vele dingen tegelijkertijd gebeuren en is een versnelling nodig. Met slechts één of twee maatregelen gaat het transitiepad niet lukken. Het gaat om de energiebesparing in woningen. Het gaat om duurzame warmte voor woningen en gebouwen. Het gaat om elektriciteit van zon en wind. Het gaat om het mogelijk maken van CO₂-afvang en -opslag. En het gaat om nulmissie voertuigen. Het is én, én en én.⁷⁰ En dit alles razendsnel. De komende dertig jaar. Op alle terreinen moeten tegelijkertijd grote stappen gezet worden. En omdat de meeste burgers de duurzaamheidstransitie nog niet een belangrijke prioriteit vinden en het zeer ingewikkeld zal zijn om de ingrijpende wijzigingen in wonen, werken, recreëren, verplaatsen, produceren en consumeren met voldoende snelheid te realiseren, is een leidende rol van de lokale overheid onmisbaar.

Integreer duurzaamheid met andere opgaven

De gemeente Enkhuzen constateert in haar duurzaamheidsvisie dat voor de duurzaamheidstransitie de samenwerking tussen de afdelingen vastgoed, sociale voorzieningen, economie, leefbaarheid en mobiliteit van groot belang is. De duurzaamheidstransitie kan ook benut worden om mensen die nu geen werk hebben of in een sector werken waarvan de werkgelegenheid afneemt om te scholen. Deze duurzaamheidsopgave kan verbonden worden met de opgaven in het sociale domein. In de Westfriese gemeenten kan duurzaamheid, energietransitie, klimaatadaptatie, waterpleinen en meer groen geïntegreerd worden. Ook prijsprikkels kunnen benut worden. Geef inwoners een subsidie of een lagere OZB-aanslag als zij van het aardgas afgaan.

Ondersteun de informatiebehoefte van de particuliere eigenaren

Om het gasloos bouwen te stimuleren, kunnen particuliere huiseigenaren de komende jaren geholpen worden met vragen als: wat zijn de grote energievreters, investeer ik wel of niet in een nieuwe cv-ketel, is een dure warmtepomp de moeite waard, hoeveel levert extra isolatie van mijn huis nog op, wat is het lange termijnrendement van zonnepanelen, hoe zit het juridisch als ik samenwerk met de burens en mijn huis wil verkopen? In deze informatievoorziening kunnen de gemeenten gezamenlijk optrekken.

Versnelling in het verduurzamen van de bestaande woningvoorraad mogelijk

Naast de kwantitatieve opgave (ongeveer 9.500 woningen erbij in de Westfriese gemeenten de komende twintig jaar) moet de transformatie ook sterk gericht zijn op 'verbeteren'. Bij de 'quality of living' hoort het verbeteren van de woon- en leefmilieus door rood, groen en blauw steeds beter met elkaar te verbinden. Zoals de gemeente Enkhuzen van plan is met "Het Groene Bolwerk" rond de buitenstad.⁷¹ De regio heeft sterke troeven om rood, blauw en groen beter met elkaar te verbinden. En bij het verbeteren hoort ook het sterk en met ambitie en met concrete plannen verduurzamen van de bestaande woningvoorraad (helpt ook inwoners met een laag inkomen met hun energiearmoede).

Vele steden zetten belangrijke stappen en de Westfriese gemeenten moeten opletten niet achterop te komen. Haarlemmermeer, Breda, Helmond, Nijmegen en Utrecht zijn voorbeelden van steden die koploper willen zijn in de verduurzaming van de woningvoorraad. Utrecht combineert met het Lomboxnet en smart solar charging in de wijk Lombok zonnepanelen, een smart grid en de accu's van elektrische auto's als opslagmedium. De wethouder

⁶⁹ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid*, Den Haag, 2017.

⁷⁰ Planbureau voor de Leefomgeving, *Themasite energietransitie*.

⁷¹ Gemeente Enkhuzen, *Structuurvisie Enkhuzen 2020*, blz. 52.

in Helmond zet met *Alle lichten op groen* de papieren klimaatambities (in 2035 volledig klimaatneutraal) met de bewoners om in concrete acties, stappen en een versnellingsagenda. Met lokale participatie en draagvlak zijn windmolens op land te realiseren (Windpower Nijmegen en “appeltaartgesprekken” in Beuningen). In Leeuwarden is een hele wijk gerenoveerd en energieneutraal gemaakt. De kosten bedroegen tussen de dertig en veertigduizend euro per woning. De bewoners betalen een hogere huur, maar ze krijgen geen energierekening meer. Zo is het over een langere periode gerekend budgetneutraal. Terwijl bij een experiment in Deventer mensen nu al hun huis kunnen laten isoleren en zonnepanelen en zuinige apparatuur krijgen. De kosten hiervoor worden verrekend via de energierekening. Het project is inmiddels overgenomen door de provincie Overijssel. De gemeente Enschede heeft besloten dat alle investerings-, onderhouds- en beheersbudgetten tien procent duurder mogen zijn als een duurzamer alternatief voorhanden is.

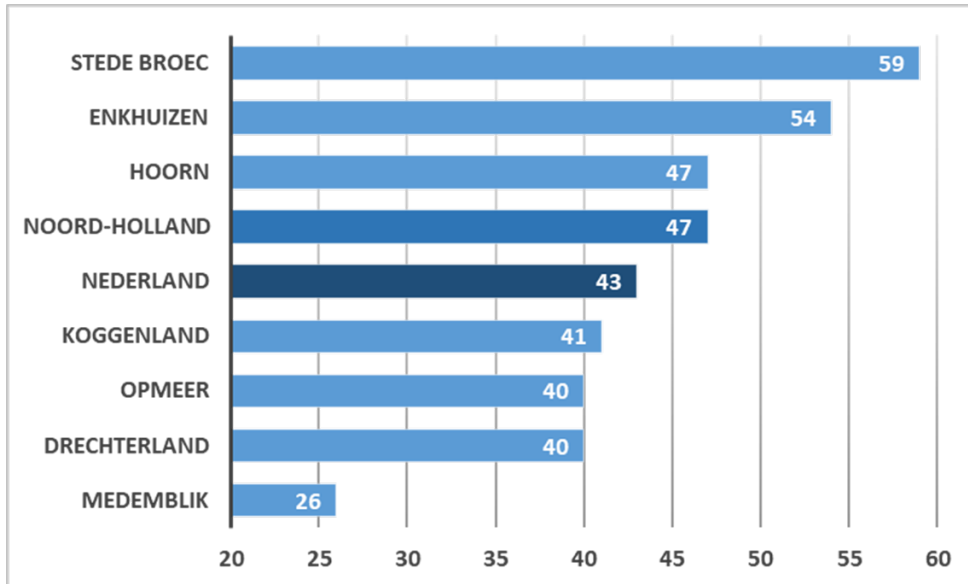
Als in de Westfriese gemeenten de komende dertig jaar de volledige bestaande woningvoorraad (ongeveer 81.500 woningen, aannemende dat ongeveer 10 procent van de woningen gesloopt moet worden omdat de transformatie niet loont) energieneutraal gemaakt zou worden à raison van 35.000 euro per woning dan vergt dat €95 miljoen per jaar als voorfinanciering (2.700 woningen per jaar). Deze 35.000 euro is het bedrag dat een gemiddeld gezin in een gemiddelde (naoorlogse) woning in vijftien jaar uitgeeft aan energie.⁷² Dit suggereert dat de opgave “slechts” een voorfinancieringsvraagstuk is. Het nieuwe kabinet is zich daar ook van bewust en roept zichzelf en andere partijen (de Westfriese gemeenten?) op om naar financieringsvormen te zoeken.⁷³

⁷² Zie Gemeente Medemblik, *Programma wonen 2018 t/m 2026*, blz. 4 waarin ook gerefereerd wordt aan deze kostencalculatie van Urgenda.

⁷³ De jaarlijkse (voor)financiering van €95 miljoen lijkt een groot bedrag. Maar het is toch maar slechts 0,16 procent van ons nationale jaarlijkse spaaroverschot van €58 miljard dat wij nu bij gebrek aan goede investeringsmogelijkheden en rendementen in Nederland en vanwege de nagestreefde risicospreiding in het buitenland beleggen en investeren.

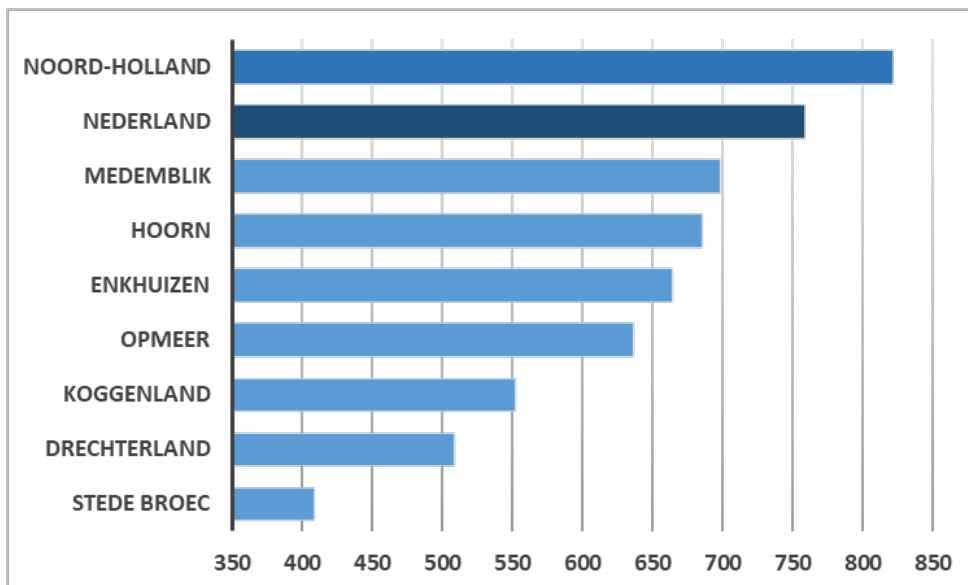
Bijlage: Grafieken niet in de hoofdtekst

Figuur B1: Score bereikbaarheid en infrastructuur 2017 (0 – 100)

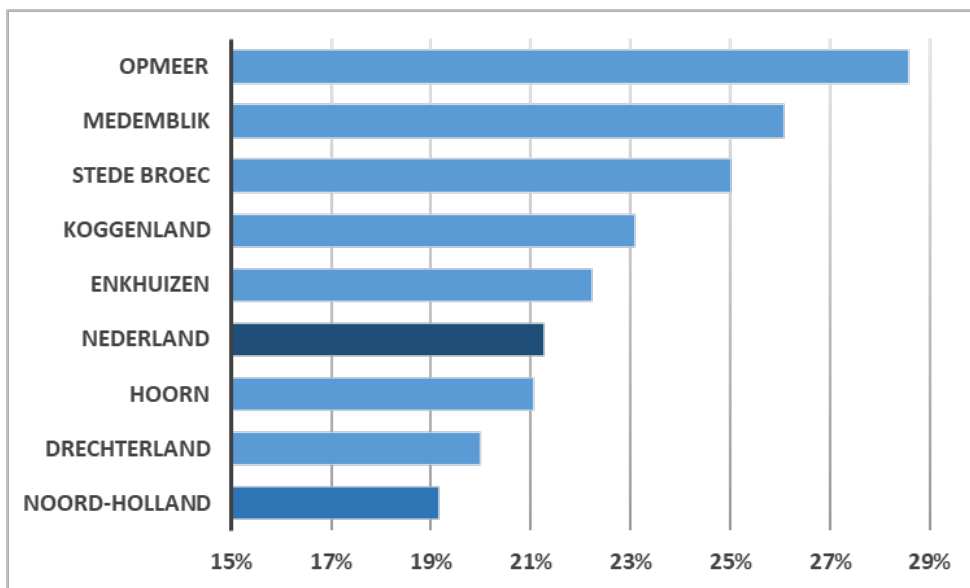
Bron: Platform31 op basis van gegevens 'waarstaatjegemeente.nl' (bedrijvigheid en economie, duurzaamheidsbalans lokale economie; samengestelde indicator 'bereikbaarheid en infrastructuur' omvat: NS station, toegang tot hoofdwegen, oplaadpunten elektrische auto's en aandeel schone auto's).

Figuur B2: Aantal banen per 1.000 inwoners tussen 15-65 jaar in 2016 in de Westfriese gemeenten

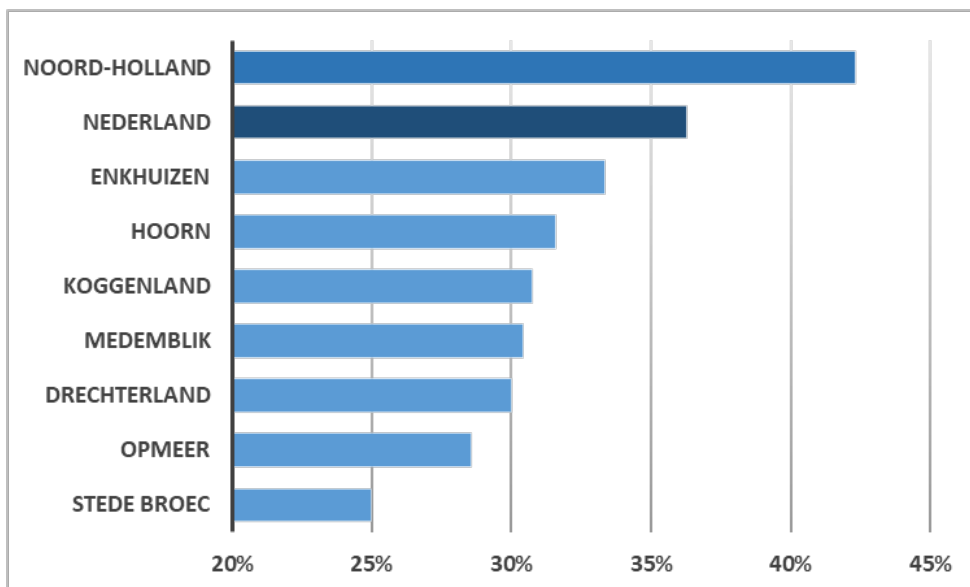
Bron: Platform31 op basis van gegevens Waarstaatjegemeente.nl

Figuur B3: Aandeel laag opgeleiden in procenten van de beroepsbevolking in 2017 in de Westfriese gemeenten

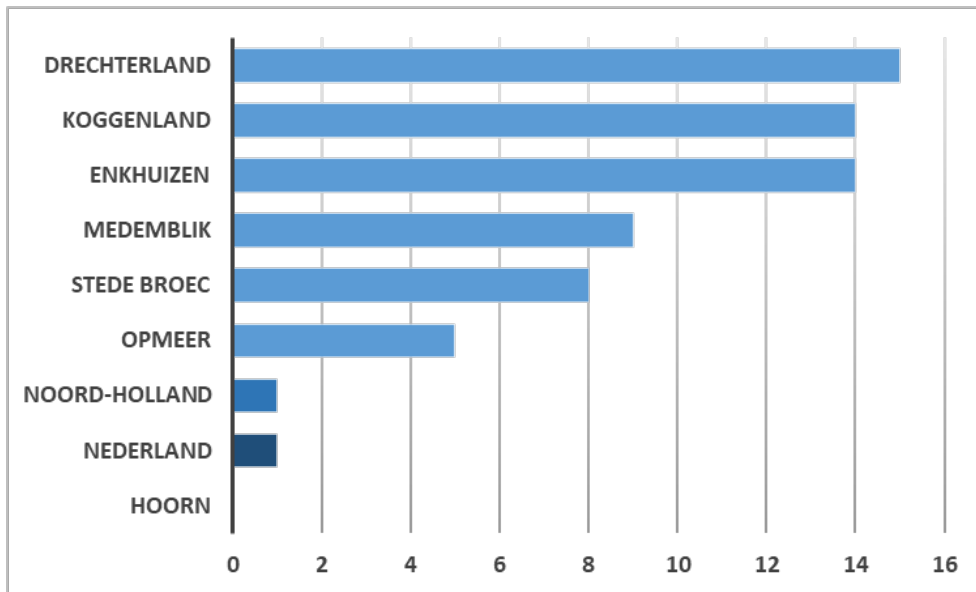
Bron: Platform31 op basis van CBS, Statline (arbeidsdeelname naar onderwijsniveau)

Figuur B4: Aandeel hoogopgeleiden in procenten van de beroepsbevolking in 2017 in de Westfriese gemeenten

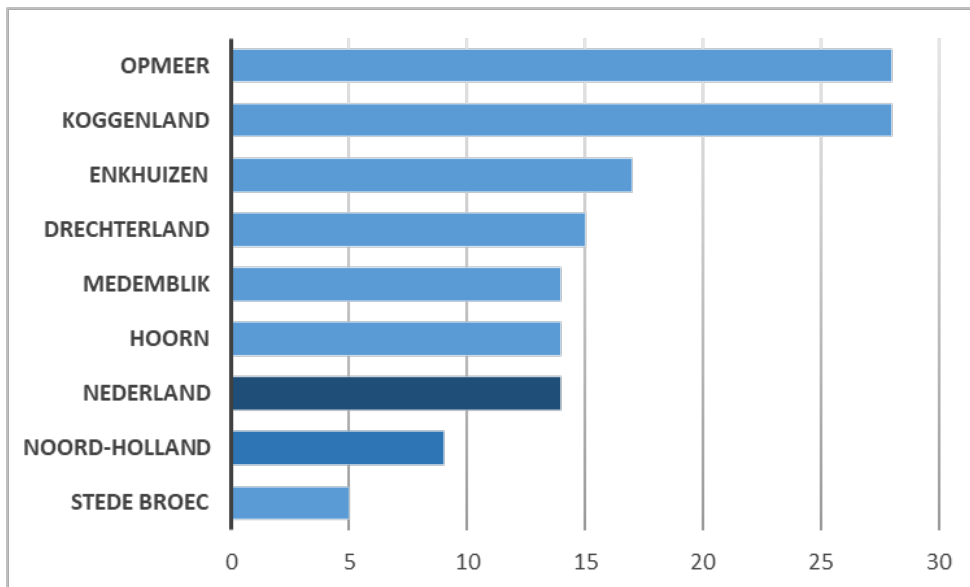
Bron: Platform31 op basis van CBS, Statline (arbeidsdeelname naar onderwijsniveau)

Figuur B5: Aandeel banen in de landbouw, bosbouw en visserij in het totaal aantal banen in 2015 in Westfriese gemeenten in procenten van het totaal aantal banen

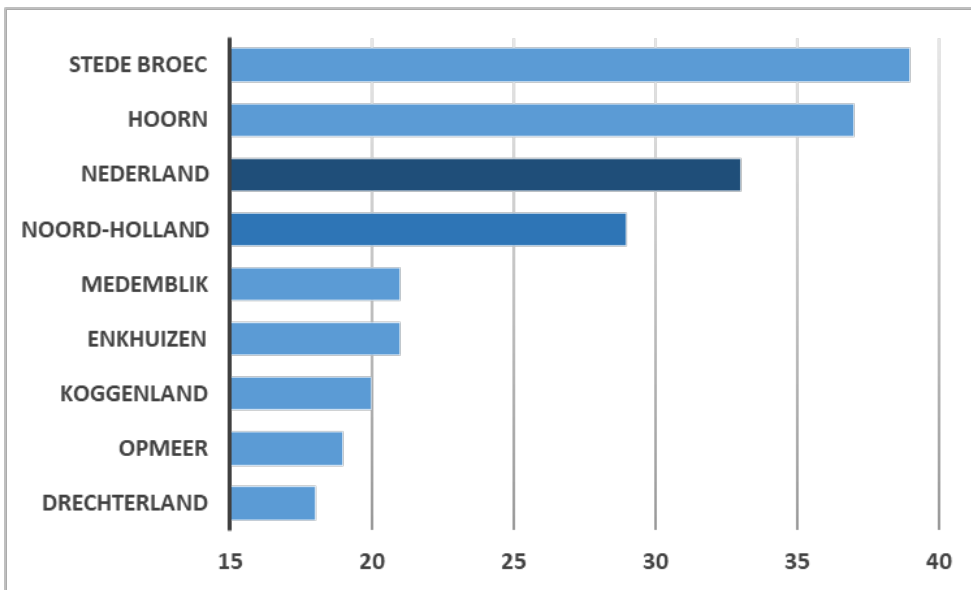
Bron: Platform31 op basis van CBS, Statline (regionale kerncijfers, arbeid, banen van werknemers)

Figuur B6: Aandeel banen in de industrie in 2015 in de Westfriese gemeenten in procenten van het totaal aantal banen

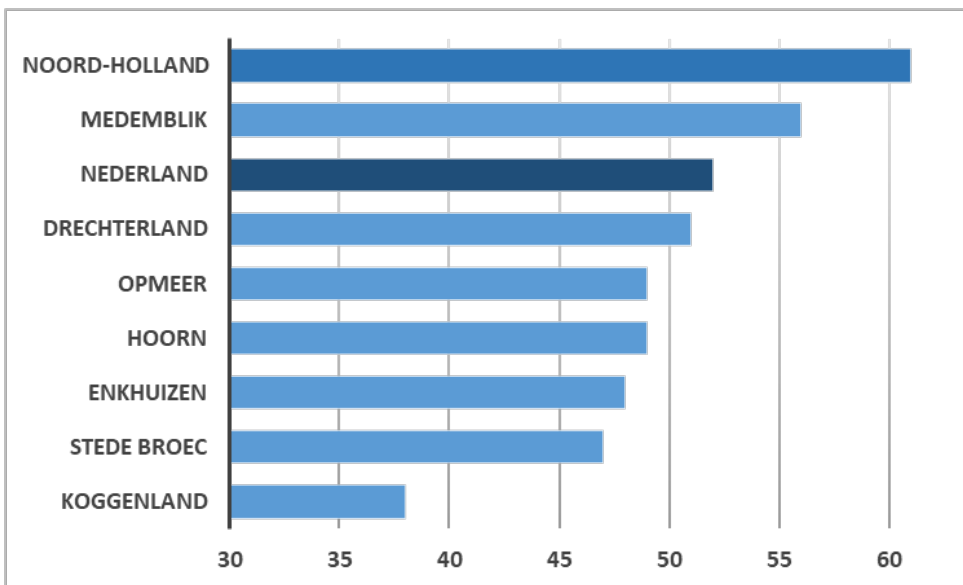
Bron: Platform31 op basis van CBS, Statline (regionale kerncijfers, arbeid, banen van werknemers)

Figuur B7: Aandeel banen in de niet-commerciële dienstverlening in 2015 in de Westfriese gemeenten in procenten van totaal aantal banen

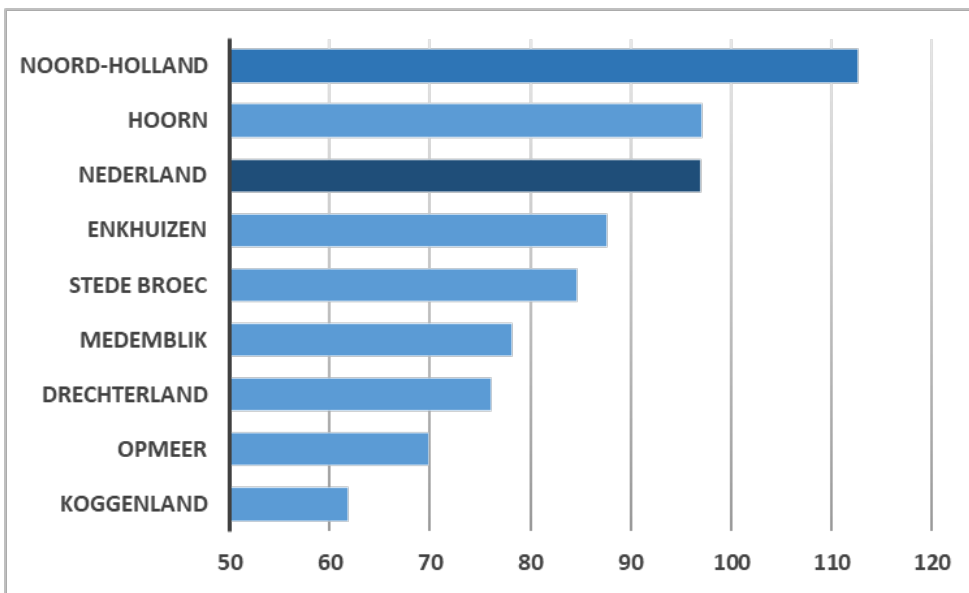
Bron: Platform31 op basis van CBS, Statline (regionale kerncijfers, arbeid, banen van werknemers)

Figuur B8: Aandeel banen in de commerciële dienstverlening in 2015 in de Westfriese gemeenten in procenten van totaal aantal banen

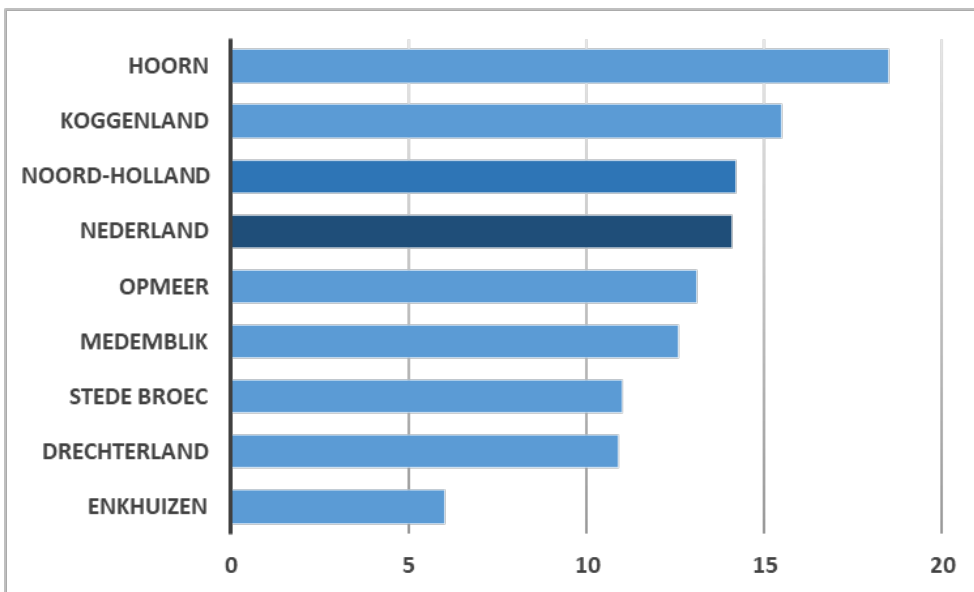
Bron: Platform31 op basis van CBS, Statline (regionale kerncijfers, arbeid, banen van werknemers)

Figuur B9: Aantal oprichtingen per 1.000 vestigingen in 2016 in de Westfriese gemeenten

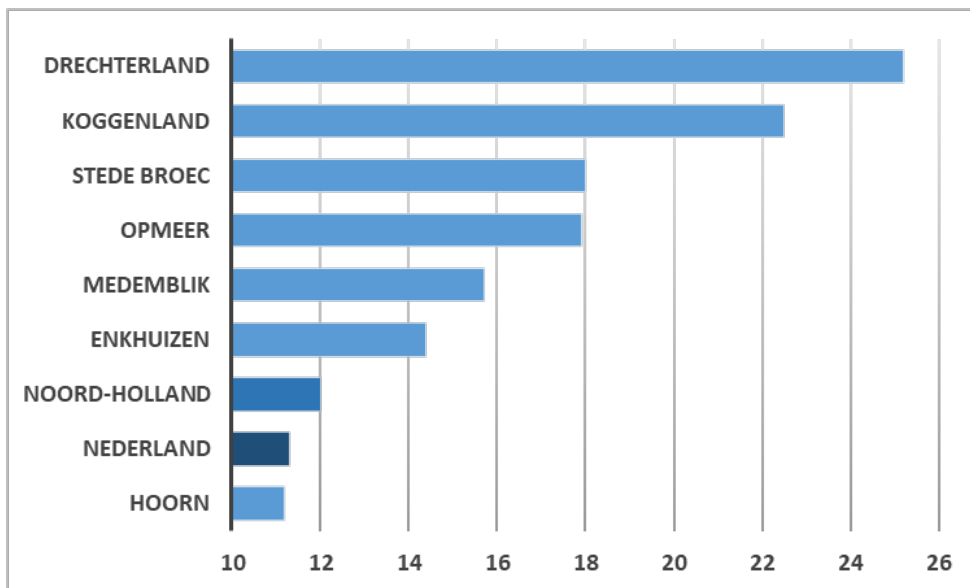
Bron: Platform31 op basis van gegevens van 'waarstaatjegemeente.nl'

Figuur B10: Aantal snelgroeiende ondernemingen per 1.000 vestigingen in de Westfriese gemeenten in 2016

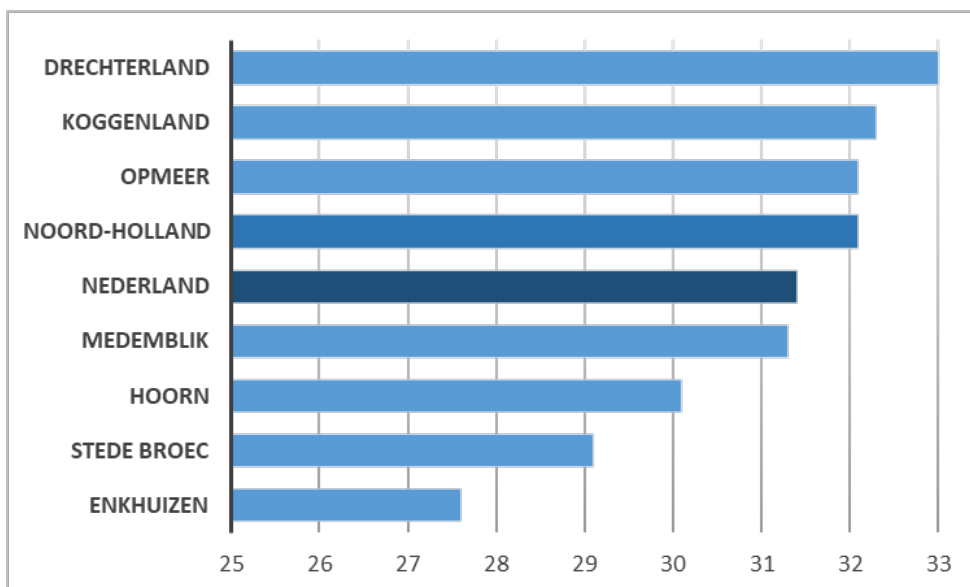
Bron: Platform31 op basis van gegevens van 'waarstaatjegemeente.nl'

Figuur B11: ZZP'ers in procenten van het totaal aantal banen in 2015

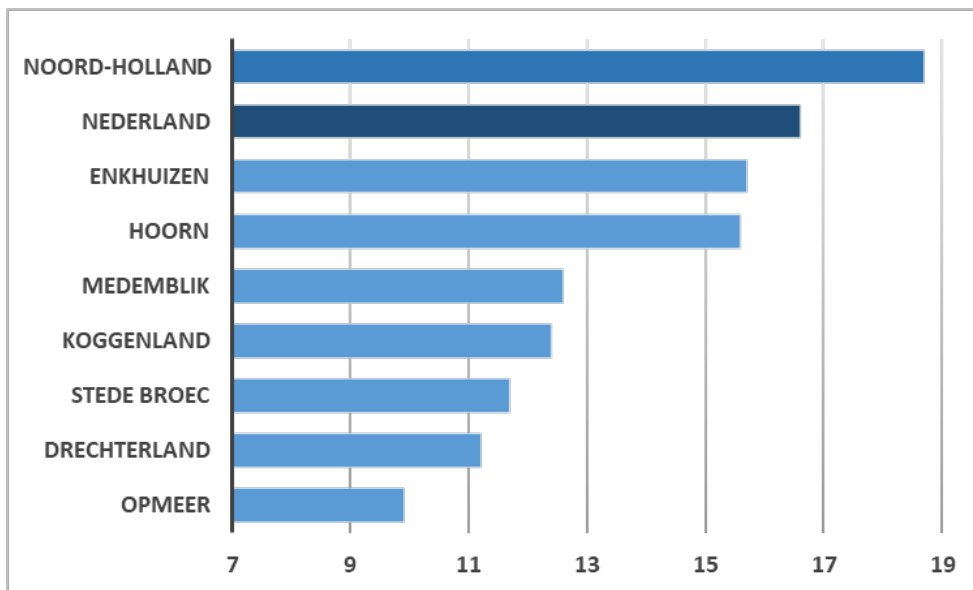
Bron: Platform31 op basis van gegevens van 'waarstaatjegemeente.nl'

Figuur B12: Gemiddelde inkomen ZZP'ers in 2014 (x € 1.000)

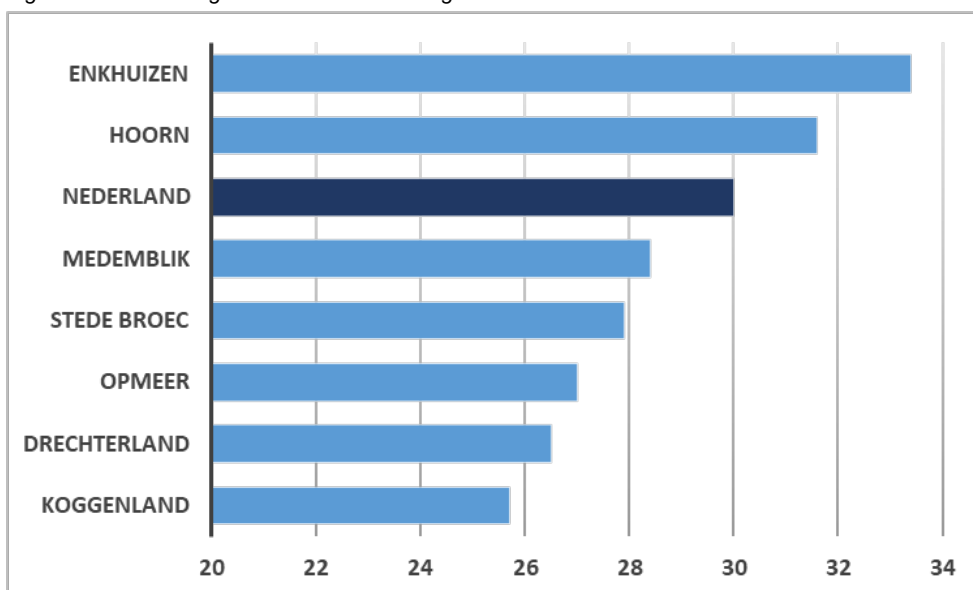
Bron: Platform31 op basis van gegevens van 'waarstaatjegemeente.nl'

Figuur B13: Percentage ZZP'ers met een laag inkomen (< € 15.000) in 2014

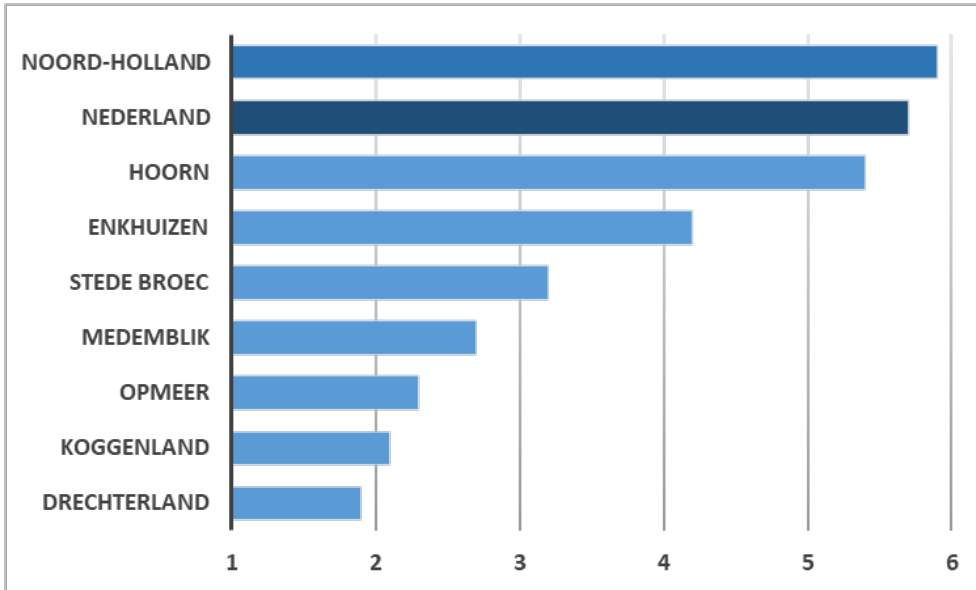
Bron: Platform31 op basis van gegevens van 'waarstaatjegemeente.nl'

Figuur B14: Percentage inwoners met een laag inkomen 2017

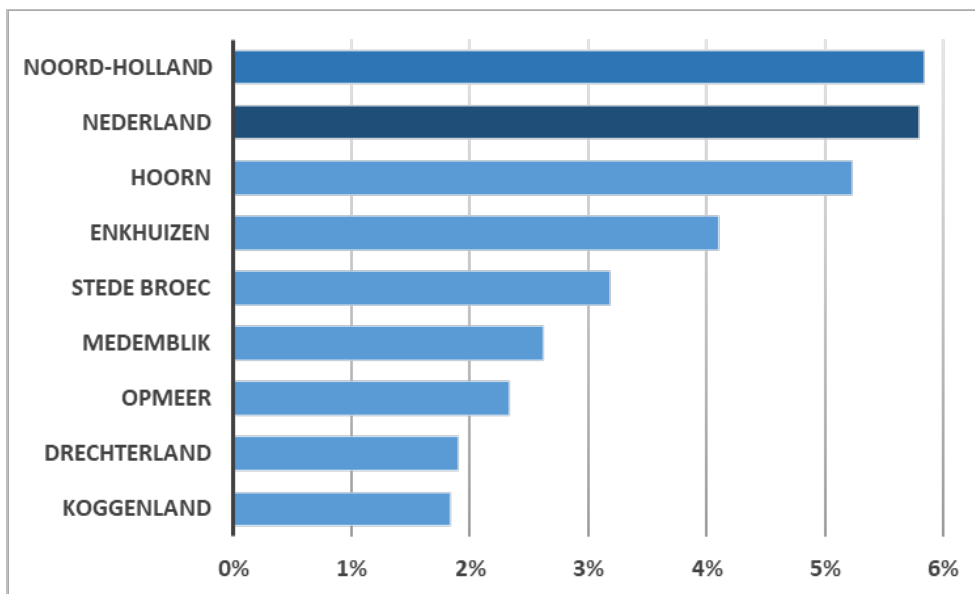
Bron: Platform31 op basis van CBS, Statline (maatstaven Gemeentefonds, sociaal domein, huishoudens met laag inkomen 2° tot 4e deciel in procenten alle huishoudens)

Figuur B15: Huishoudens met een bijstandsuitkering in procenten totaal aantal huishoudens 2017

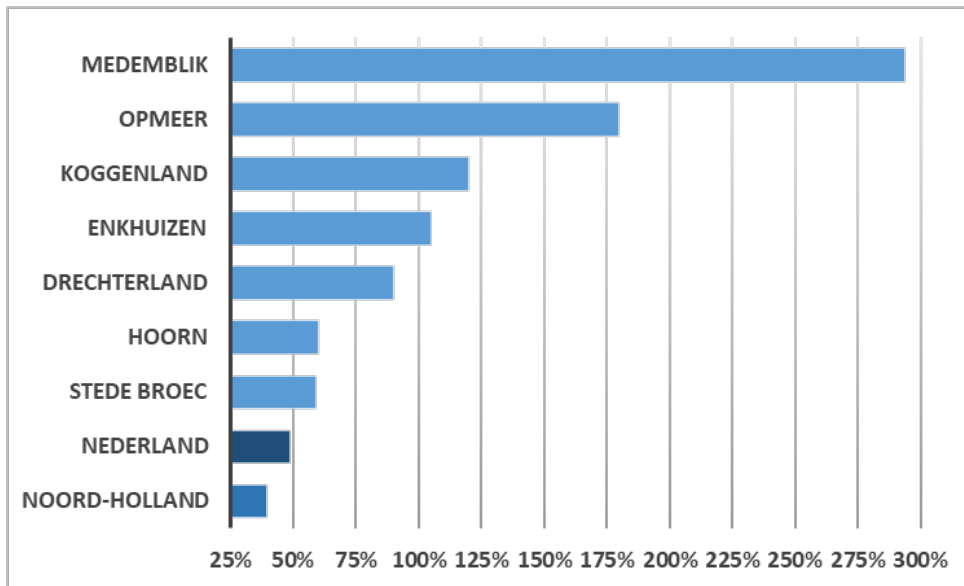
Bron: Platform31 op basis van gegevens van 'waarstaatjegemeente.nl'

Figuur B16: Aantal bijstandsuitkeringen tot AOW-leeftijd in procenten beroepsbevolking 2016

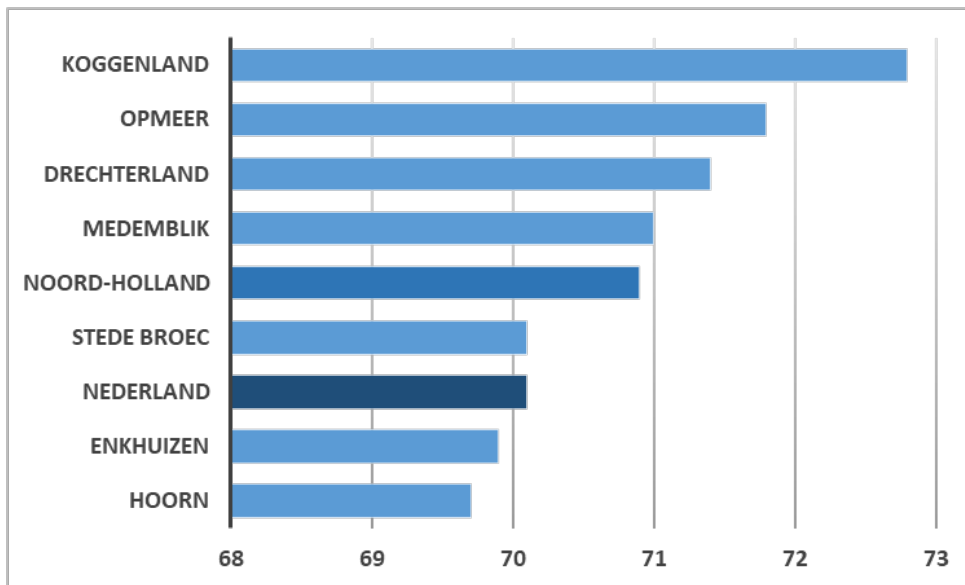
Bron: Platform31 op basis van gegevens CBS, Statline (arbeidsdeelname, sociale zekerheid)

Figuur B17: Toename van het aantal bijstandsontvangers tot AOW-leeftijd 2007-2016 in procenten

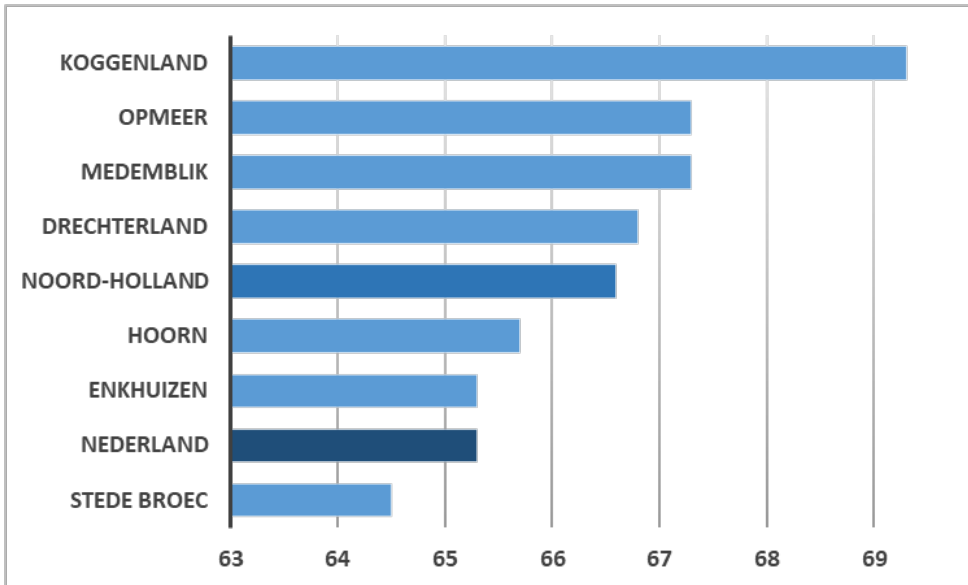
Bron: Platform31 op basis van gegevens CBS, Statline (arbeidsdeelname, sociale zekerheid)

Figuur B18: Bruto-arbeidsparticipatie in 2017 in de Westfriese gemeenten

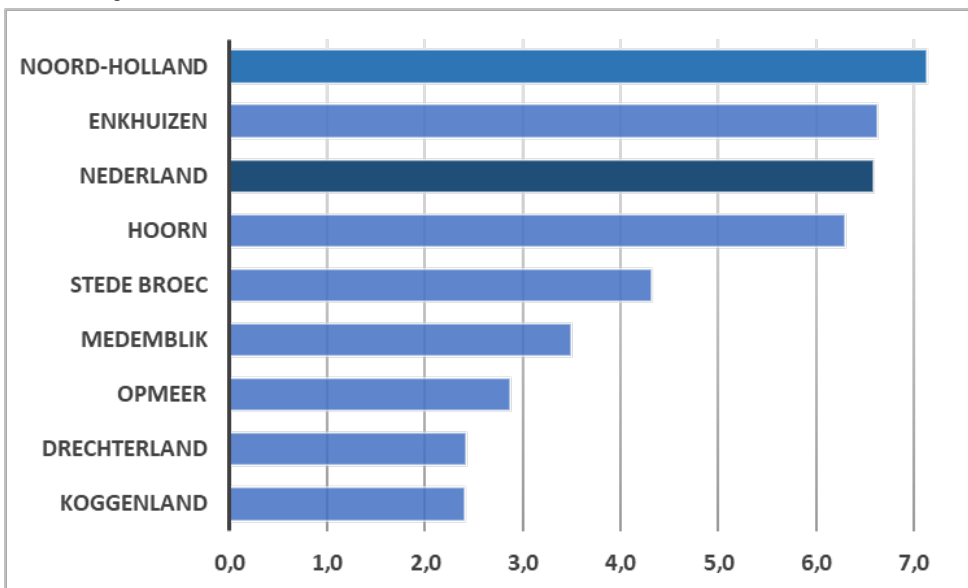
Bron: Platform31 op basis van CBS, Statline (arbeidsdeelname)

Figuur B19: Bruto-arbeidsparticipatie van vrouwen in 2017 in de Westfriese gemeenten

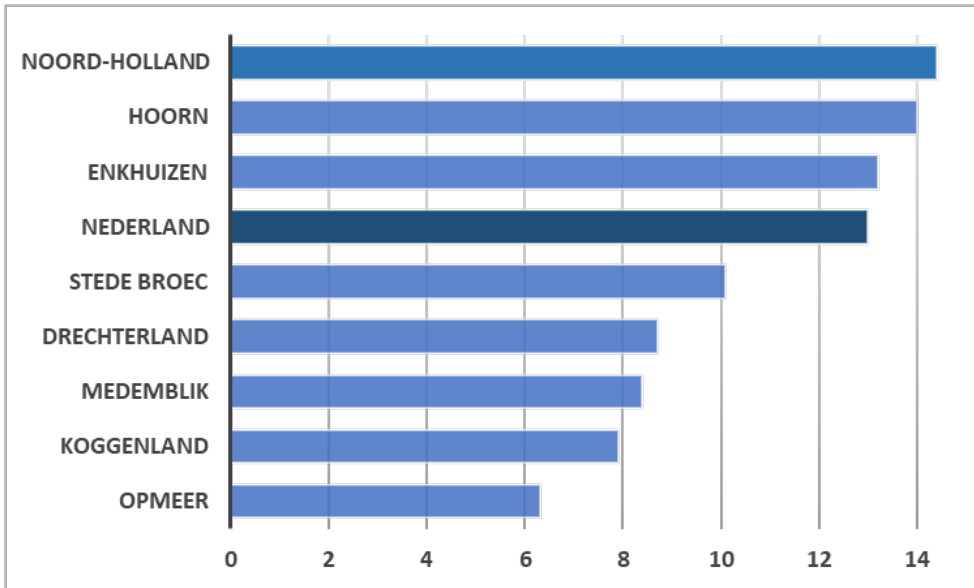
Bron: Platform31 op basis van CBS, Statline (arbeidsdeelname)

Figuur B20: Percentage kinderen tot 18 jaar dat in een gezin leeft dat van een bijstandsuitkering moet rondkomen in de Westfriese gemeenten in 2015

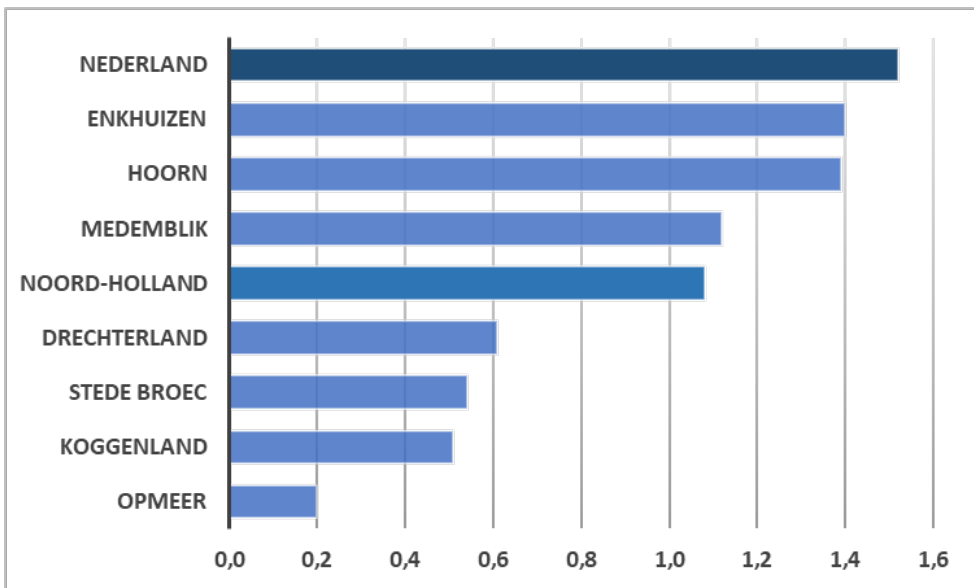
Bron: waarstaatjegemeente.nl (jeugd en jeugdhulpverlening)

Figuur B21: Kinderen met kans op armoede in de Westfriese gemeenten in 2013

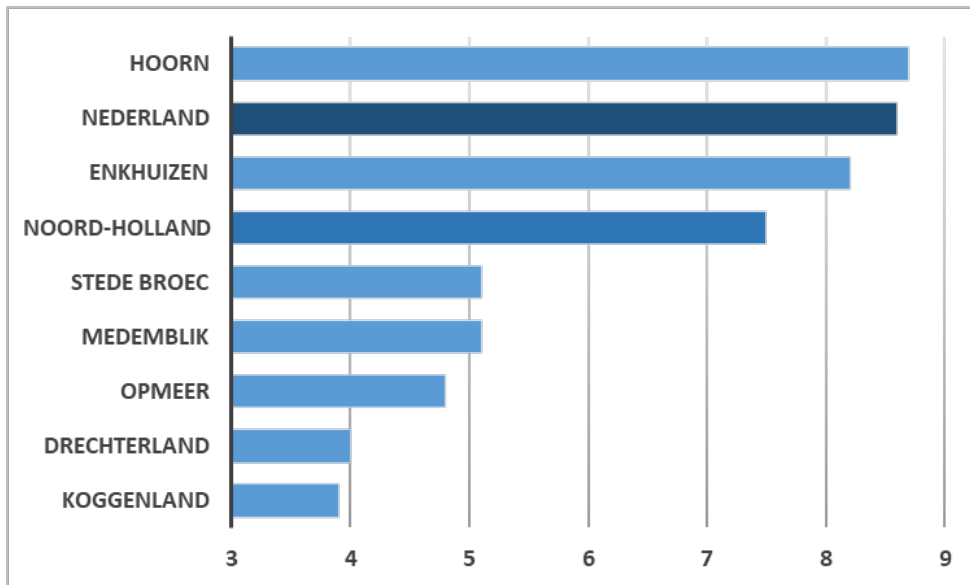
Bron: waarstaatjegemeente.nl (jeugd en jeugdhulpverlening; percentage kinderen van 0 tot 18 jaar dat opgroeit in een meerpersoonshuishouden waarvan de ouder(s) een inkomen hebben tot 120 procent van het sociaal minimum)

Figuur B22: Jeugdwerkloosheid in de Westfriese gemeenten in 2015

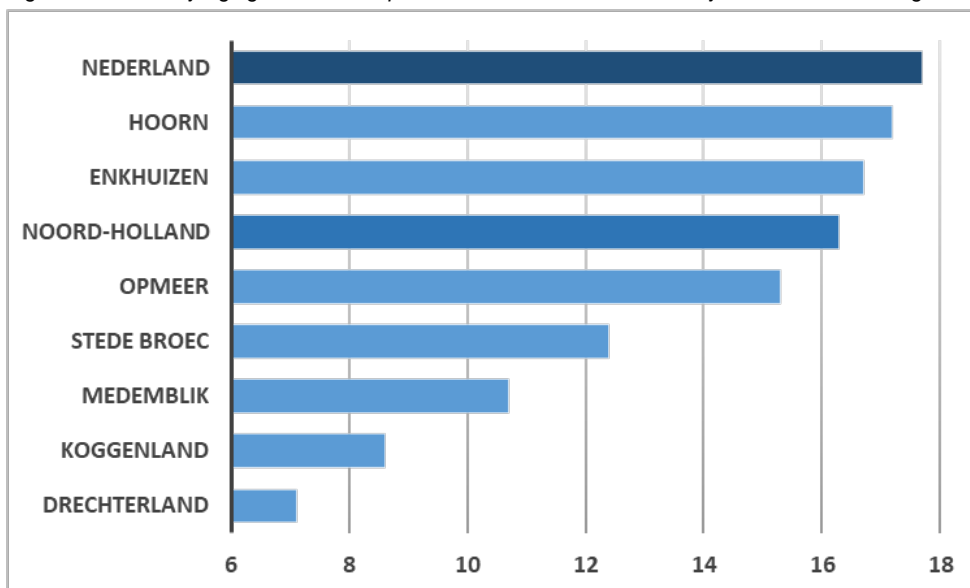
Bron: waarstaatjegemeente.nl (jeugd en jeugdhulpverlening; het percentage werkeloze jongeren van 16 tot 22 jaar)

Figuur B23: Aantal verdachten per 1.000 inwoners in de Westfriese gemeenten in 2014

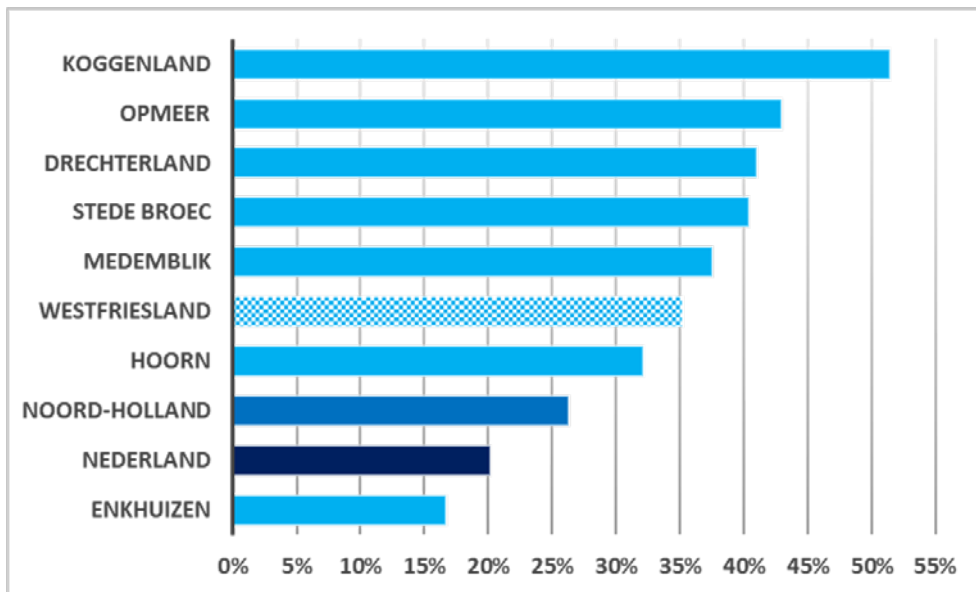
Bron: waarstaatjegemeente.nl (openbare orde en veiligheid)

Figuur B24: Aantal jeugdige verdachten per 1.000 inwoners van 12 t/m 24 jaar in de Westfriese gemeenten in 2014

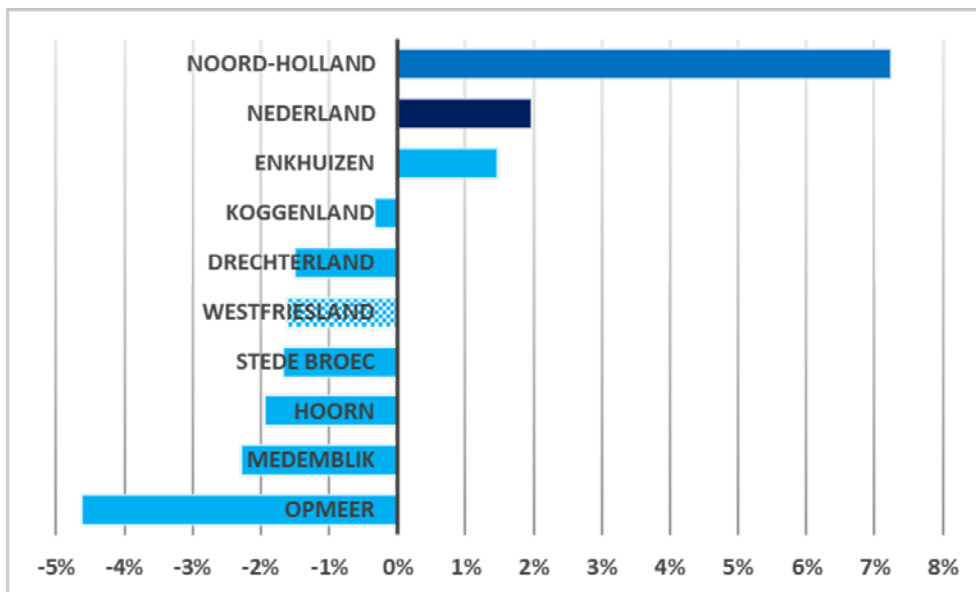
Bron: waarstaatjegemeente.nl (openbare orde en veiligheid)

Figuur B25: Verwachte toename van het aantal alleenstaande huishoudens van 2017 tot 2040 in procenten in de Westfriese gemeenten

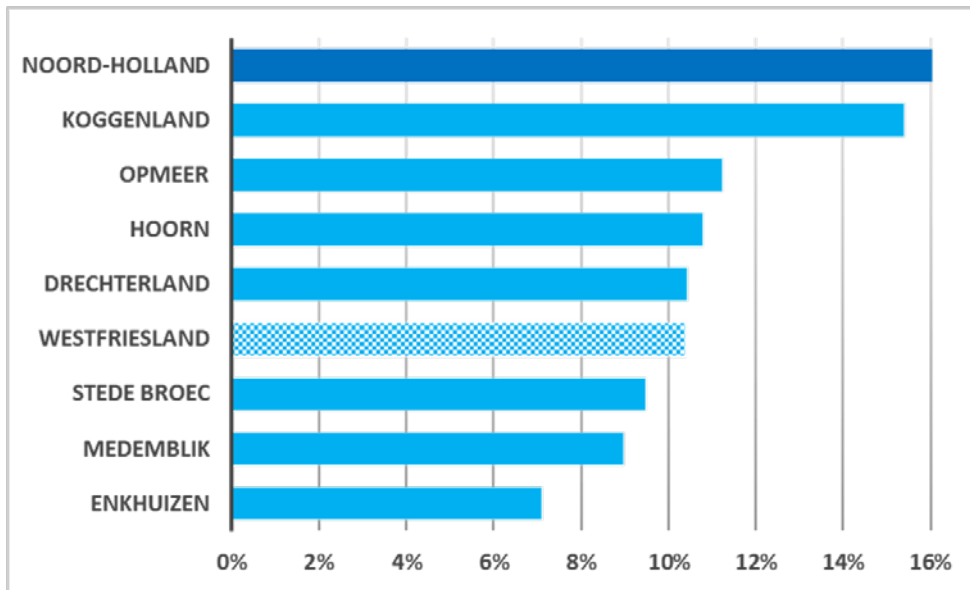
Bron: Platform31 op basis van de prognose van provincie Noord-Holland

Figuur B26: Verwachte toename van het aantal samenwonende huishoudens van 2017 tot 2040 in procenten in de Westfriese gemeenten

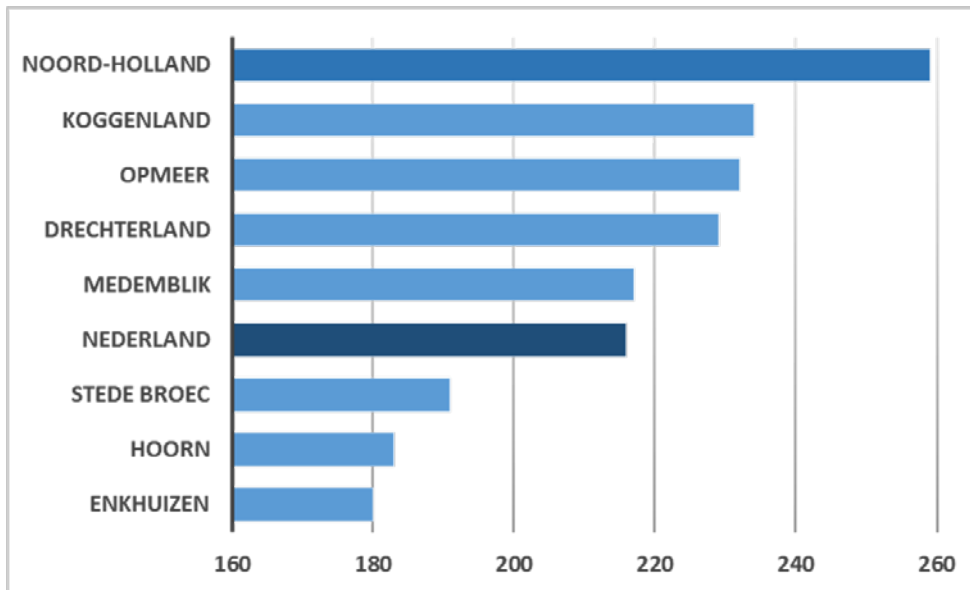
Bron: Platform31 op basis van de prognose van provincie Noord-Holland

Figuur B27: Toename woningbehoefte van 2017 tot 2040 in procenten in de Westfriese gemeenten

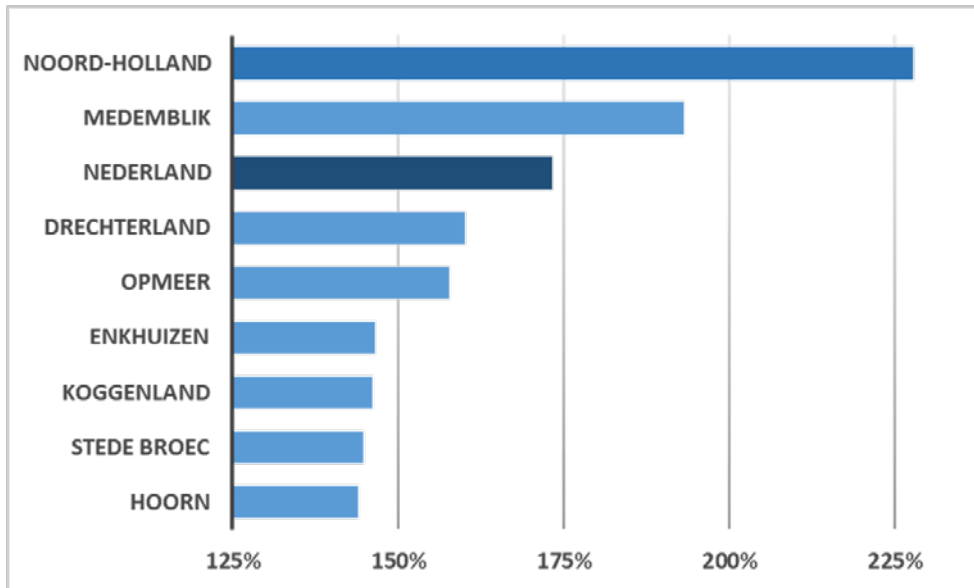
Bron: Platform31 op basis van de prognose van provincie Noord-Holland

Figuur B28: Gemiddelde woningwaarde 2017 in de Westfriese gemeenten

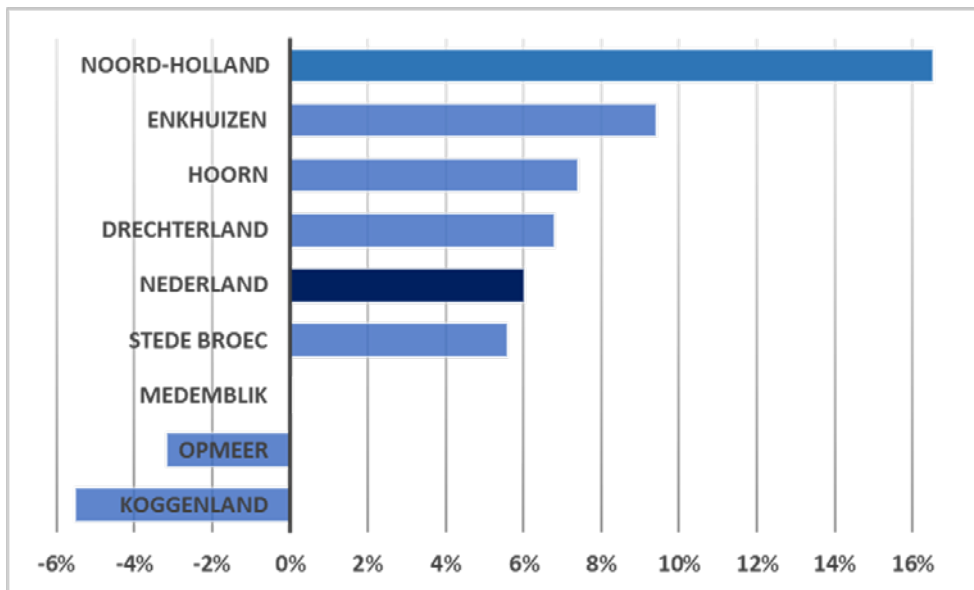
Bron: Platform31 op basis van CBS (Statline)

Figuur B29: Toename van de gemiddelde woningwaarde van 1997-2017 in procenten in de Westfriese gemeenten

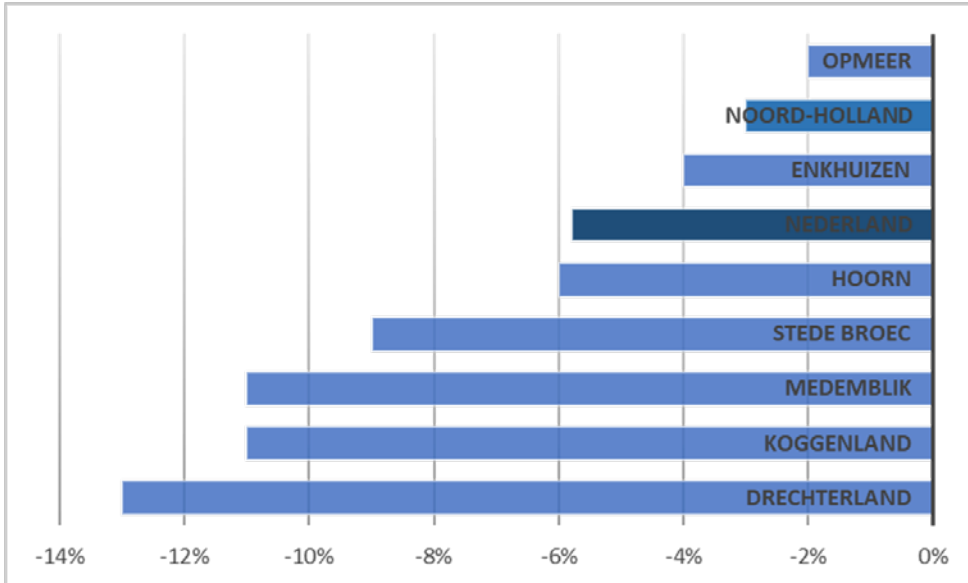
Bron: Platform31 op basis van CBS (Statline). Voor de jaren 1997 tot 2006 de gemiddelde woningwaarde van Koggenland berekend als gewogen gemiddelde van de gemiddelde woningwaarde in Obdam en in Wester-Koggenland.

Figuur B30: Ontwikkeling gemiddelde verkoopprijs woningen 2007-2017 in procenten in de Westfriese gemeenten

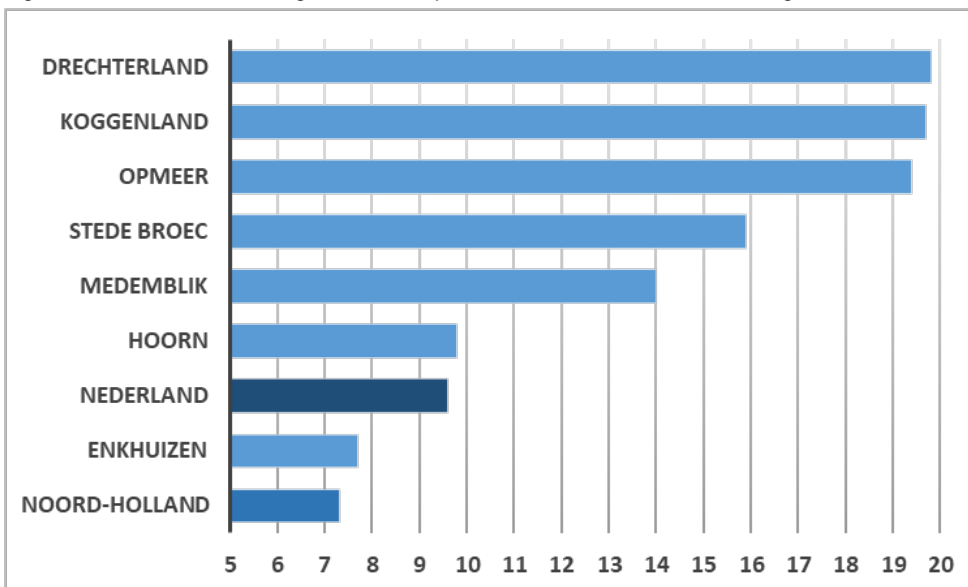
Bron: Platform31 op basis van CBS (Statline).

Figuur B31: Ontwikkeling huizenprijs per m2 van 2008-2016 in procenten in de Westfriese gemeenten

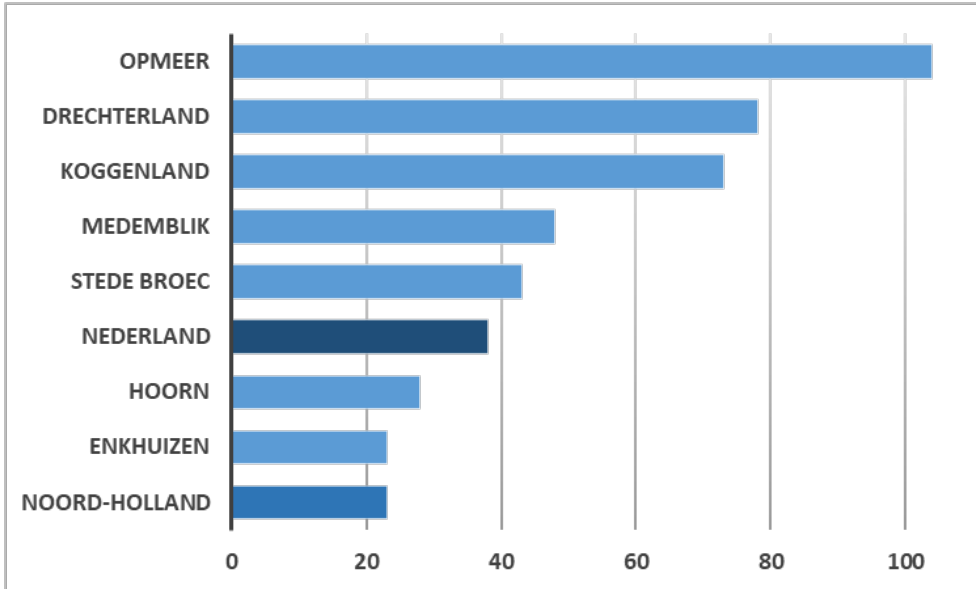
Bron: Platform31 op basis van <https://financieel.infonu.nl/diversen/171151-huizenprijzen-per-vierkante-meter-per-gemeente-in-2016.html>

Figuur B32: Aantal zonne-energie installaties per 1.000 inwoners in de Westfriese gemeenten in 2014

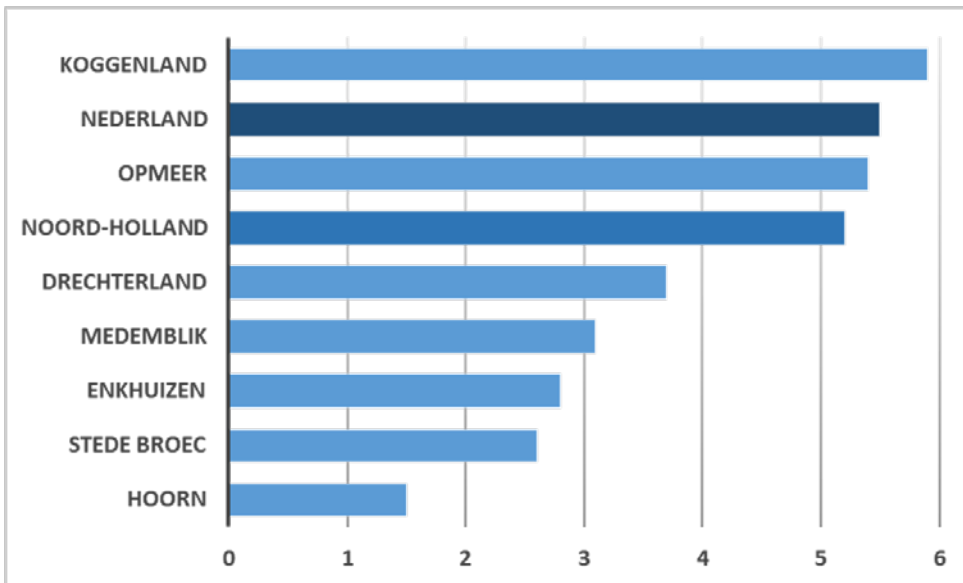
Bron: Platform31 op basis van gegevens van waarstaatgemeente.nl (energie en klimaat)

Figuur B33: Vermogen aan zonne-energie in kWp per 1.000 inwoners in de Westfriese gemeenten in 2014

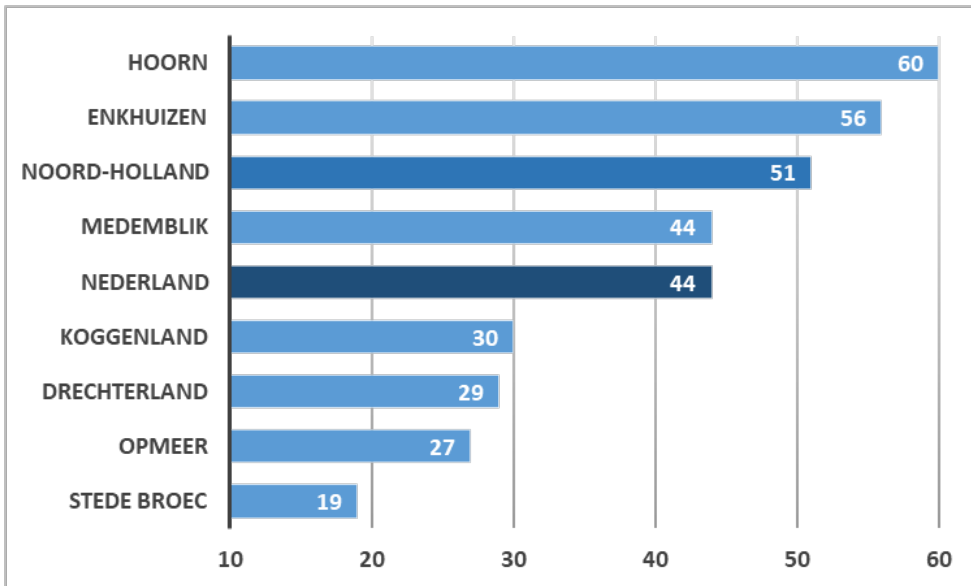
Bron: Platform31 op basis van gegevens van 'waarstaatjemeente.nl (energie en klimaat)

Figuur B34: Aandeel hernieuwbare energie in procenten van het totale energiegebruik in de Westfriese gemeenten 2015

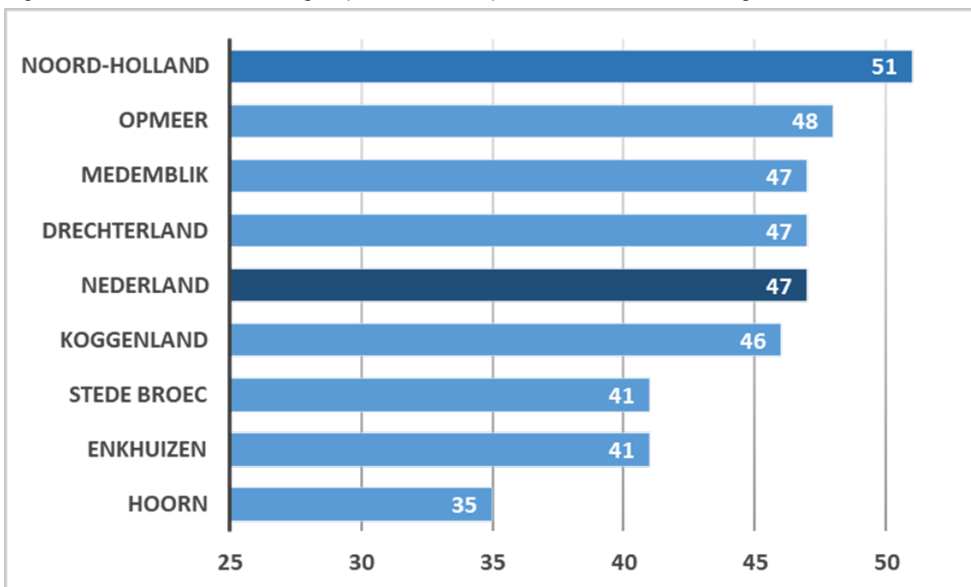
Bron: Platform31 op basis van gegevens van 'waarstaatjemeente.nl (energie en klimaat)

Figuur B35: Kunst en cultuur (score 0 tot 100) in 2017 in de Westfriese gemeenten

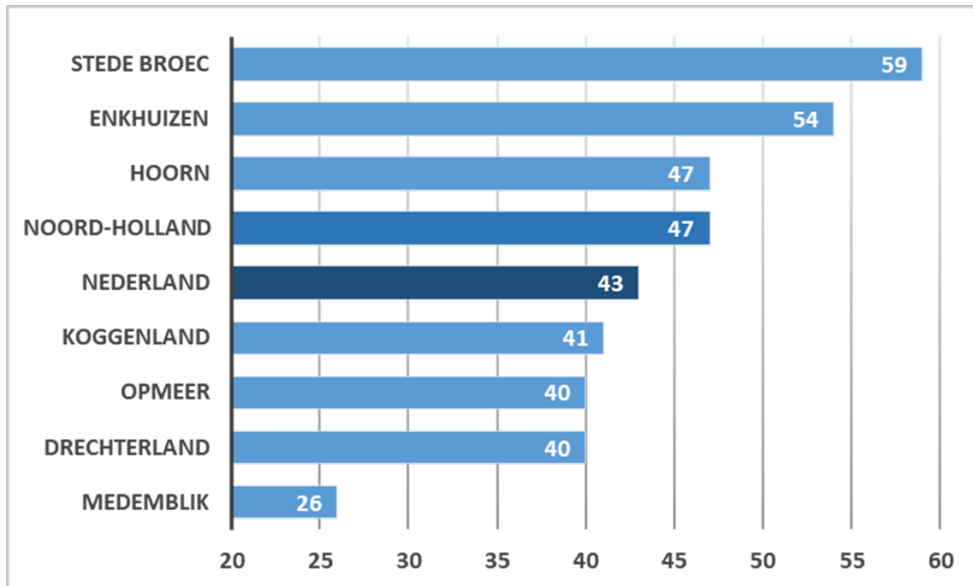
Bron: Platform31 op basis van gegevens van 'waarstaatjemeente.nl (duurzaamheidsbalans sociaal-cultureel). "Kunst en cultuur" is een samengestelde indicator uit: afstand tot uitvoerende kunsten, nationale monumenten, gemeentelijke monumenten, afstand tot musea, beschermde dorps- en stadsgezichten.

Figuur B36: Concurrentievermogen (score 0 tot 100) in 2017 in de Westfriese gemeenten

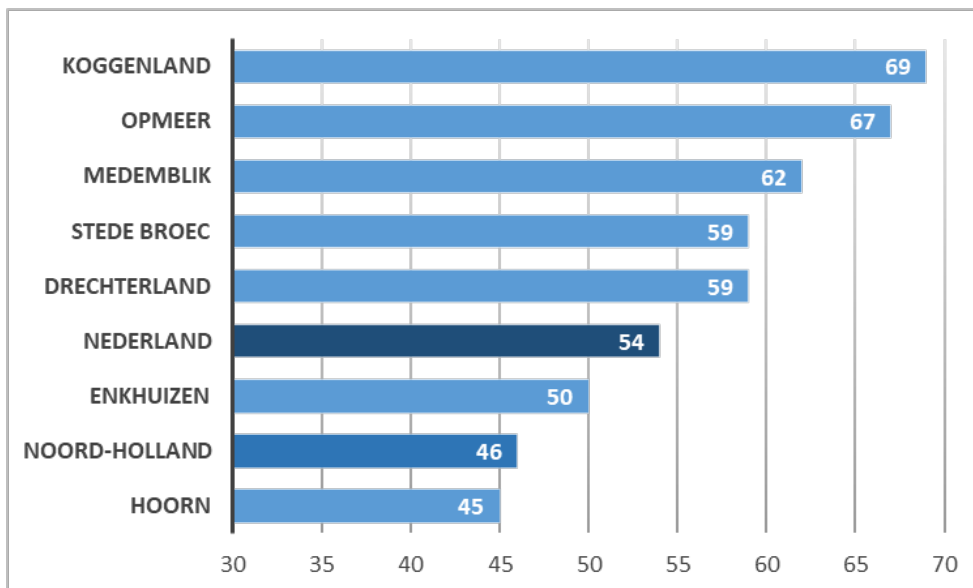
Bron: Platform31 op basis van gegevens van 'waarstaatjemeente.nl (duurzaamheidsbalans lokale economie). "Concurrentievermogen" is een samengestelde indicator uit: aandeel starters, faillissementen, BBP per hoofd, aandeel topsectoren en snelgroeiende bedrijven.

Figuur B37: Infrastructuur en bereikbaarheid (score 0 tot 100) in 2017 in de Westfriese gemeenten

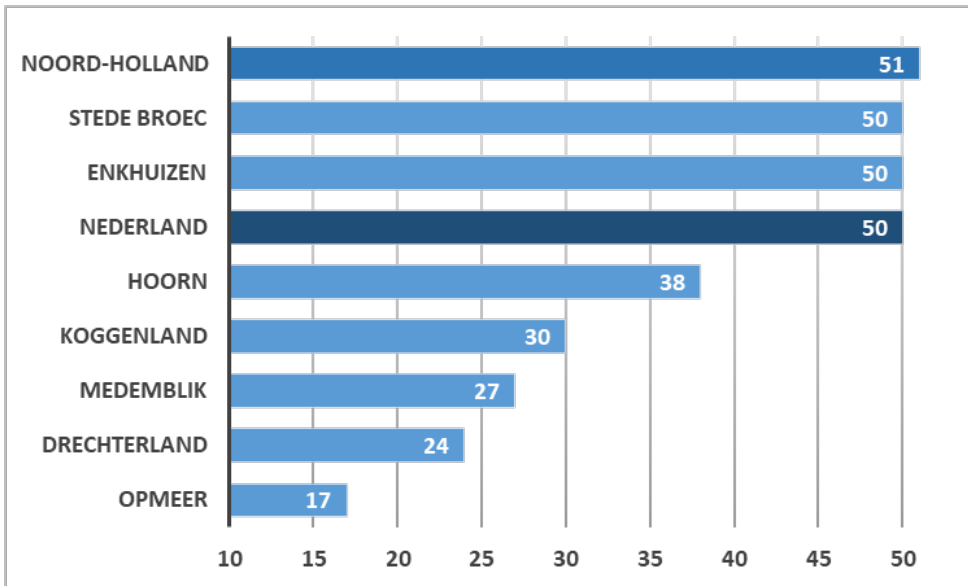
Bron: Platform31 op basis van gegevens van 'waarstaatjemeente.nl (duurzaamheidsbalans lokale economie). "Infrastructuur en bereikbaarheid" is een samengestelde indicator uit: toegang tot het spoor, toegang tot doorgaande wegen, aantal oplaadstations voor elektrische auto's en aandeel schone auto's.

Figuur B38: Waardering ruimtelijke vestigingsvoorwaarden (score 0 tot 100) in 2017 in de Westfriese gemeenten

Bron: Platform31 op basis van gegevens van 'waarstaatjemeente.nl (duurzaamheidsbalans lokale economie). "Ruimtelijke vestigingsvoorwaarden" is samengestelde indicator uit: voorraad bedrijfsterreinen, bruto/netto oppervlakte bedrijfsterreinen, verouderde bedrijfsterreinen, leegstaande kantoren en leegstaande winkels.

Figuur B39: Natuur en landschap (score 0 tot 100) in 2017 in de Westfriese gemeenten

Bron: Platform31 op basis van gegevens van waarstaatgemeente.nl (duurzaamheidsbalans). "Natuur en landschap" is een samengestelde indicator van het 'ecologisch kapitaal': aandeel bos en natuurgebied, afstand tot publiek groen, afstand tot recreatiewater, biodiversiteit en biodiversiteit bedreigde diersoorten.